

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

PSIKANALİZİN TEMEL İLKELERİ

Psikanalizin Temel İlkeleri

Jacques Lacan

Çeviren
Mutluhan İzmir

JACQUES LACAN

PSİKOLOJİ

Jacques Lacan

1901'de Fransa'da doğdu, 1981'de öldü. Tıp fakültesini bitirmesinin ardından 1932'de psikiyatri dalında uzmanlık eğitimini tamamlayarak psikiyatr oldu. 1934'te Paris Psikanaliz Topluluğu'na (SPP) üye olarak psikanaliz alanındaki çalışmalarına ve 1936'da özel kabininde psikanaliz yöntemini kullanarak nevrotik hastaları tedavi etmeye başladı. Aynı yıl Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin (IPA) Marienbad'da yaptığı toplantıda ünlü "Ayna Evresi" makalesini sundu ancak kongrenin başkanı olan Ernest Jones, Lacan'ın sunumu tamamlanmadan konuşmasını kesmiştir. Bunun üzerine Lacan sunumunun kongre kitapçığında basılmasını reddetti. Lacan "Cogito" kavramı doğrultusunda Freud'un kuramının İd-Ego-Süperego üçlüsü çevresinde daraltılmasının onun kuramını kökünden dönüştürdüğünü ve bozduğunu iddia etti. Bu doğrultuda 1951'den başlayarak kuramsal psikanaliz çalışmalarına "Freud'a Dönüş" adını verdi ve Freud'un kuramının nasıl aslına uygun bir psikanaliz pratiği hâline getirilmesi gerektiğini anlatmaya çalıştı. 1953'te psikanalizin kuramsal yapısı ve pratiğiyle ilgili farklı yaklaşımları nedeniyle kendine yönelik direncin çok artması üzerine başkanı olduğu SPP'den ayrılarak arkadaşlarıyla birlikte yeni bir oluşum gerçekleştirdi. 1963'e dek geçen dönemde Lacan'ın IPA ile bağları giderek zayıfladı. IPA, 1963'te Lacan'ı psikanalist olarak tanımadığını bildirerek eğitim yapma yetkisini elinden aldı. Bu kopuş, aynı zamanda, dünyada Lacancı bir psikanaliz akımının doğmasının da başlangıcıdır.

Uluslararası Psikanaliz Birliği'yle yollarını ayıran Lacan, tüm dünyada psikanalizin sokulmaya çalışıldığı dar kalıplardan kurtararak antropoloji, felsefe, edebiyat, sosyoloji ve matematik dallarının da katıldığı geniş bir alanda yapılan ortak çalışmalarla zenginleştirilmesinin yolunu açmıştır. Lacan çok sayıda seminer ve makale üreterek psikanaliz alanında yaşanan kuramsal fakirleşmenin önüne geçip bu alanda çok geniş bir kuramsal zenginleşme sağlamıştır. Entelektüel alandaki yoğun üretkenliği, hâlen geniş bir alanda, çok sayıda disiplinin yararlandığı zengin bir kaynak ortaya çıkarmıştır.

Mutluhan İzmir

1961'de Elazığ'da dünyaya geldi. 1985'te tıp doktoru, 1996'da da psikiyatri uzmanı oldu. O tarihten bu yana kendi kliniğinde psikiyatrist olarak çalışmaktadır. 2009 yılından itibaren psikanaliz üzerine çeşitli makaleler ve kitaplar yazmaya başlamıştır. Çeşitli dernek, kurum ve üniversitelerde psikanaliz üzerine dersler, seminerler ve eğitimler vermektedir. 2017 yılından itibaren nevrozların tedavisinde psikanaliz yöntemini kullanan psikanalist olarak da çalışmalarını sürdürmektedir. *Öznenin Diyalektiği, Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme, Antidepresan Tuzağı, Yaramaz Çocukları İlaçlamayın* adlı kitapların yazarıdır. *Tıp Bu Değil* adlı kitap serisinin yazarları arasındadır. Psikiyatrinin çeşitli alanlarıyla ilgili çevirmiş olduğu makale ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

Jacques LACAN

PSİKANALİZİN TEMEL İLKELERİ
***Écrits*'den İki Makale**

Fransızca Aslından Çeviren:
Mutluhan İZMİR

Psikanalizin Temel İlkeleri

Écrits'den İki Makale

Jacques Lacan

Fransızcadan Çeviren: Mutluhan İzmir

Çolpan Kitap: 46

Psikoloji: 1

Kapak: Mehmet S. Fidancı

Kapak Görseli: Paul Klee, *Blick aus Rot*

Teknik Hazırlık: Çolpan Kitap

Birinci Basım, Ekim 2020

Sertifika Nu.: 18299

ISBN 978-605-06221-5-7

© Éditions du Seuil, 1966 et 1999

Écrits I

Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je – pp. 89-101

Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse – pp. 111-209

© Çolpan Kitap 2020

Bu eserin tüm yayın hakları Çolpan Kitap'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümü veya bir kısmı elektronik, mekanik veya fotokopi olarak yayımlanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Çolpan Kitap

Mustafa Kemal Mh. 2157. Sk. Nu.: 12/A 06530 Çankaya - Ankara

Telefon: +90 312 419 8096

Faks : +90 312 418 4512

e-posta: bilgi@colpankitap.com

www.colpankitap.com

Baskı: Emsal Matbaa, 46753

Çolpan Kitap, Nüans Kitapçılık San. ve Tic. Ltd. Sti.'nin tescilli markasıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rankey.org>

İÇİNDEKİLER

Giriş • Mutluhan İzmir	7
Psikanalizin Temel İlkeleri	73
Ben İşlevinin Kurucusu Olarak Ayna Evresi	
Psikanaliz deneyiminde elde ettiğimiz bulgular	75
Psikanalizde Söz ile Dilin Etki Alanı ve İşlevi	87
Önsöz	89
Giriş	95
I. Psikanaliz Deneyimi İçindeyken Öznenin Boş Konuşması ve Dolu Konuşması	102
II. Psikanalitik Alanda Bir Yapı ve Sınır Olarak Simge ve Dil	124
III. Psikanalitik Teknikte Yorumun Yankıları ve Öznenin Zamanı	152

GİRİŞ

Bana Simgesel'i miras bırakan Halil İzmir'e

Psikanalitik kuram ve uygulaması, kurucusunun temellerini attığı noktadan böylesine uzağa nasıl savrulmuştur? Bu savrulmadaki en büyük payın ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmeler olması şaşırtıcı gelebilir. XIX. yüzyıl, insanların yaşam biçimlerinin önceki dönemlere göre kalıcı biçimde kökten değişime uğradığı bir dönem olması nedeniyle insanın psikolojik yapısına yönelik büyük değişimlere neden olmuştur. Daha önceleri çoğunlukla kırsal bölgelerde tarıma dayalı bir ekonomiyle yaşamını sürdüren nüfusun sanayileşmeyle birlikte köylerinden koparak şehirlerde toplanmaya başlaması, insanlık tarihinde bir dönüm noktasıdır. Köyde kendi üretimini kendisi yapan, değer sistemini kendisi oluşturan ve kendi kendini yöneten insanlar, şehirde tüm bu açılardan edilgen duruma düşmüşlerdir. Bu gelişmelerin sonucunda XX. yüzyıl, kentlere yönelik büyük bir nüfus akınının ortaya çıkması sonucunda, giderek büyüyen burjuva-kentli nüfusunu yönetmek iddiasında olan iki siyasi-ekonomik sistemin birbiriyle rekabetine sahne olur. Birbiriyle kıyasıya mücadele içinde olan bu sistemlerin ikisi de insan kişiliğini şaşırtıcı biçimde aynı noktadan okumuştur. Biri sosyalist sistem, diğeri de serbest piyasacılığa dayalı özgür demokratik sistem olarak bilinen

bu iki sistem, birbirine zıt olarak konuşlanmış olsa da, insanın öznel yapısını dışlayarak kişiliği mükemmel egoya temellendirme eğilimi konusunda kaçınılmaz bir ortaklık içindeydi. İki sistem de mükemmel ego kavramına oturmak zorundaydı. Özgür demokratik sistemin hâkim olduğu alanda yaşayan ve psikanaliz çalışmalarını sürdüren Lacan, bu sistemin mükemmel egoya temellenmesinin psikanaliz çalışmalarına etkisini ayrıntılarıyla anlatır. Batılı sosyo-ekonomik modelin savunucuları olan psikanalistlerle aralarındaki bu çatışmaların kuramsal bir ayrım gibi görünmesine karşın aslında siyasi bir ayrılıktan kaynaklandığını ve çalışmalarına nasıl yansıdığını, Roma Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nün 26-27 Eylül 1953 tarihinde gerçekleştirdiği Roma Kongresi'nde sunduğu bildiride şöyle dile getirir:

Bu konuşmada ele alacağımız konu, içinde gelişmiş olduğu koşullarla birlikte değerlendirilmeyi hak etmektedir. Çünkü bu konu o kutsiyete sahiptir.

Bu tema yazara, Fransız psikanalizini temsil eden topluluğun yıllık toplantısının teorik çerçevesini kurmak için hazırlanan bir rapora temel oluşturması için önerilmiştir. Bu topluluk, son iki yıldır Romence konuşanları da içerecek biçimde genişleyerek, tam on sekiz yıldır "Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresi" adı altında saygınlamış bir geleneği sürdürmekteydi (Hollanda dil konusunda hoşgörü göstermiştir). Bu kongrenin 1953 yılının Eylül ayında Roma'da toplanması planlanıyordu. Bu süre zarfında yaşanan bir "Psikanaliz Enstitüsü" kurulması süreci, Fransız grubunda ciddi hoşnutsuzluklara neden olarak ayrılıkların ortaya çıkmasına yol açtı. Bir süre sonra iktidarı ele geçirerek kendi programını dayatan ekibin, farklı kavramları öne çıkarmaya çalışanların Roma'da konuşmalarının engellenmesini ve bunu yapmak için tüm güçlerini kullanacaklarını ilan ettiklerini işittik.¹

Bir anda derneği ele geçirmeyi ve orada bir otorite hâline gelmeyi dünyanın en önemli olayı gibi önemseyen kişi sayısı o kadar çok artmıştır ki Lacan, gözleri başka bir şey görmeyen bu

1 Giriş'teki alıntılar, Lacan'ın *Écrits* (Editions du Seuil, Paris, 1966.) adlı kitabından çevrilen makalelerindendir.

kişilere bir şey anlatabilmesinin olanaksızlığını anlar. Bu durumda da onlara karşı alaycı bir üslup takınmak dışında bir yol kalmaz çünkü artık karşısındakilerin rakip olarak gördükleri kişileri ekarte etmek dışında bir hedefleri yoktur. Lacan, bu durumu makalesinde, “Bu söylevin yazarı olan bendeniz, bu disiplinin temellerini sorgularken alaycı bir üslup takınmıştır.” biçiminde açıklar. Kuramsal çalışmalara hiç katkıda bulunmayan ama kurallarla kurdukları kutsal bağın arkasına saklanarak tahtlarına kurulmak isteyenlerin bu kadar çoğunlukta olması sonucunda Lacan çok önem verdiği bu süreçten dışlanır: Bu durumda ona alay etmek dışında bir seçenek kalmamaktadır.

Lacan psikanaliz kuramının hür iradenin olmadığını vurgulayan yanının özgür demokratik sistemi huzursuz etmesinin doğurduğu sonuçları korkusuzca anlatmıştır. Psikanalitik kuramın öznenin hür iradesinin olamayacağıyla ilgili vurgusunu benimseyemeyen özgür demokratik sistem, bu tür bir psikanalitik kuramı dönüştürme çabasına girer. Psikanalitik camiada katı kuralların yerleştirilmesini sağlayarak hem onu kontrol altında tutma hem de bu kuralların üzerinden psikanalizi arzulanan sığ bir hür irade masalına dönüştürme olanağı ortaya çıkmıştır. Hâlen psikanaliz topluluklarına hâkim olan bu anlayış, psikanalistlerin mükemmel ego kavramının dışına çıkmalarını engelleyecek biçimde, bilgi içeriğini zenginleştirmeyi desteklemekten çok, katı kuralların korunmasının öne çıkarılmasını dayatmaktadır.

Eğer onun dinleyicileri, özellikle onun konuşmasını bekleyen öğrencilerse, o da söylevini her şeyden önce onlara yönelik biçimde oluşturmuştur. Bu beklentinin karşılanması yerine kuralların gözetilmesine öncelik tanımak, bezdirici bir titizliğin öne çıkmasından ve Doğrucu Davut’a dönüşmekten başka bir şeye yaramayacaktı. Gerçekten de onları bugünkü noktaya getiren çatışma, öznelerin otonomisi söz konusu olduğunda, aşırılığa izin veren ısrarcı bir tutuma karşı ilk gereksinim biçiminde gelişen bir tepki olarak, olağanüstü bir yanlış anlama eğiliminin ortaya çıktığını kanıtlamamızı sağlamıştır. Yerel ko-

şulların çok ötesinde, bu çatışmayı körükleyen bir başka kusur böylece gün yüzüne çıkmış oldu. Psikanalist eğitimi katı bir otoriter tutumla yönetmeye kalkarsak, bu tutumun eğitimde diğer öncelikleri önemsememizi sağlayacak biçimde daha geride kalıp kalamayacağı sorusu aklımıza gelmektedir.

Bunlar hayal kırıklığı yaratan bir şekilciliğe yol açarak, riski göze almayı cezalandırıp girişimciliğin cesaretini kırmıyorlar mı? Bu aynı zamanda araştırmamanın özgünlüğünü bir çırpıda körleştirerek, kuramı geliştirmemizi engelleyen ihtiyatlı bir yumuşak başlılığın bizi yönetmesine neden olmuyor mu?

Bizim alanımızda kullanılan kavramların aşırı karmaşık olması, insanların kendi kanısını ortaya koyma ve boyunun ölçüsünü alma riskine girmesine engel oluyor. Yine de bizim tek olmasa da ilk amacımız, ilkeleri anlamaya çalışarak yeni tezler ileri sürmektir. Ancak yapılacak şeylerin seçimindeki ciddiyet, sonsuz ertelemelere neden olacak aşırı bir titizlikle oybirliği aramaya yönelik değil, somut bir üretkenliğin verimliliğini sağlayacak biçimde çelişkili tezlerin diyalektik olarak ele alınmasına olanak tanımaya yönelik olmalıdır. Bu, sapmaya değer verdiğimiz anlamına gelmez. Tam tersine buna hiç değer vermediğimiz için Londra Uluslararası Kongre'sinde duyduklarımız bizi şaşırtmadı. Davamızı savunmak için gelmiş olduğumuz orada, bize göre iyi niyetli bir şahsiyet, hâlimize acıyarak gerekli evrakları doldurmamış olmamızın yarattığı sorunları kuramsal farklılıklar nedeniyle ayrılık yaşıyormuşuz gibi sunmamamız gerektiğini bize açıkladı. Bu açıklama, uluslararası olma iddiasındaki bir birliğin, deneyimimizin ortaklaşa bir paylaşımına açık olması gerektiği ilkesini sürdürmek dışında bir amacının olduğu anlamına mı geliyor?

Lacan, Freud'un kuramının saptırıldığını ortaya koymak amacıyla yola koyulmuş bir psikanalisttir. Mükemmel egonun hâmisi olan bir kuramcı olarak anlatılan Freud'un hakiki Freud ile hiçbir ilgisi olmadığını dile getirme mücadelesi, Lacan'ı biçimlendirmiştir. Diyalektik ve yeniden diyalektik; Freud'un kuramının temeli olan bu kavram Lacan'a göre vazgeçilmezdir. Günümüzde dünyada psikanalitik etkinliği kontrol altında tutan derneklerin bizzat varlıkları diyalektiğe aykırıdır. Bu dernekler,

kendilerinin onayından geçmeyenlerin psikanalist olamayacaklarını ileri sürmektedirler. Lacan ise psikanalist olmanın motordan da anlayan bir sürücü olmaya benzemediği için sürücü kursunda ehliyet verir gibi psikanalist yetki belgesi dağıtılamayacağını ancak günümüzde pratiğin ne yazık ki ağırlıklı olarak bu yönde ilerlediğini belirtmektedir. Lacan, “kendini psikanalist olarak yetkilendirmek için teknisyen unvanı almak yeterli değildir” diyerek derneklerden alınan yetki belgelerinin tek başına hiçbir anlamları olmadığını ortaya koyar. Psikanaliz alanına hâkim olan bu yapı, farklı düşüncelere izin vermez hatta olanaklı ise kendi kabullendikleri şeyler dışında hiçbir düşünceye izin vermez. Başvuran adayların sadece belli kuralları yerine getirip getirmediğilerinin denetimini yapan ama kuramsal açıdan yeterliliği önemsemeyen analiz yapma yetkisi sertifikaları dağıtan sürücü kursu benzeri derneklerin-birliklerin alana hâkim olmasına yol açan bir yapılanma ne yazık ki ağır basmıştır. Bu derneklerin dağıttıkları yetki belgesi olmadan psikanaliz pratiğinin sürdürülmesinin olanaksız kılınması, psikanaliz kuramından diyalektiğin dışlanmasına ve kuramın anlaşılabilir duruma gelmesine neden olmuştur.

Şunu belirtmek gerekir ki eğer yenileniyorsak bu bizim keyfimiz için yaptığımız bir şey değildir. Freud’un kavramları hâlen tam anlamıyla irdelenebilmiş ve günlük dilde anlatılmasının yarattığı anlam karmaşasından kurtulabilmiş değildir. Bu bağlamda bilimsel değerini sadece Freud’un deneyimlerini geliştirdiği süreçte ortaya koyduğu teorik kavramlardan alan bir disiplinde, Freud’un yanlış anlaşıldığı yerleri düzeltme çalışmalarının öğretici faydasının çok olacağını göz önüne alırsak, onları kuran terminolojiyle ilişkimizi koparmak çabası bize henüz çok erken görünmektedir.

Bu terimler güncel antropolojinin diliyle ya da felsefedeki son tartışma alanlarıyla bağlantılı duruma getirilebilirlerse bizce aydınlatıcı olacaklardır ve psikanaliz zaten şimdiye dek bunlardan çok yararlanmıştı. Her hâlükârda, rutin kullanımdan giderek çekilmiş olan kavramların, öznel temelleri üzerine

düşünme yöntemiyle tarihsel gelişimlerini izlerken onları yeniden kazanmış oldukları anlamdan kurtarmak da bize acil bir görev gibi görünmektedir. Deneyimle donatılmış olmanın ödülü tam da bu biçimde diğerlerinin susadığı bilgiye ulaşmış olmaktır ve bu biçimde deneyim kazanmış eğitmenin işlevi kuşkusuz çok değerlidir.

Psikanaliz alanında deneyimi olmadan sadece kuramsal çalışma yaparak psikanaliz kuramının karmaşık kavramlarının yeterince anlaşılmasının zorluğuna değinen Lacan, pratik olmadığı kuramı grubun kendi hayal dünyasına göre biçimlendirdiği bir masala dönüşeceğini vurguluyor.

Eğer bu görevi göz ardı edersek ve etkisini bütünüyle anlamdan alan bir işlev anlam tarafından tıkanarak psikanaliz teknikleri sadece birer reçeteye indirgenirse, deneyimden uzak kalarak bütünüyle bir bilme hâli durumuna gelen psikanaliz her türlü gerçeklikle bağını koparmış olan bir şey olarak çöpe atılacak hâle gelir. Kimse, kendisinin bile büyüsel bir olay olarak görebileceği eylemine statüsünü kazandıran şey konusunda psikanalistten daha titiz değildir. Çünkü kendi alanında eylemiyle çatışmayacak bir kavramın içine eylemini yerleştirmeyi bilmediği zaman psikanalist bile bu sürece sihir gibi bakabilir. Bu önsözü süsleyen yazıt yeterince iyi bir örnektir: Doğada embriyoloji, anatomi, fizyoloji, psikoloji, sosyoloji, klinik gibi ayrımlar bulunmadığını ve tek bir disiplin olduğunu unutmamak gerekir: İnsana bizi ilgilendiren yönüyle ayrı bir sıfat yakıştırmaya gözlem bizi zorlarsa da bu disiplin nörobiyolojidir. (1952'de bir Psikanaliz Enstitüsü'nün tanıtımı için oluşturulmuş olan yazıdan alıntıdır.)

Lacan burada Freud'un bundan 150 yıl kadar önce üzerinde çalıştıktan sonra yararsızlığını anladığı için çoktan vazgeçtiği bir eğilimin nörobiyoloji adı altında yeniden canlandırılmak istenmesini kastediyor. Freud, *Proje* adını verdiği o çalışmada, insanın tüm ruhsal yapısının nörobiyolojik bir modelini kurmayı amaçlıyordu. İnsanı sadece moleküllere ve sinir ağlarına indirgemeye çalışan bu eğilim günümüzde nöro-bilişsel çalışmalar adı altında

giderek yaygınlaşarak sürmekte ve akademik camiada histerik bir coşkuyla karşılanmaktadır.

Psikanalitik formasyonun tüm amacının katılımcılarına ehliyet vermek olması gerekirken, ehliyetin yanında araba yapımında ustalaşma yetkisi de vereceği hayalini kurduran bir sürücü kursundan bu açıdan oldukça büyük bir farkının olması gerekmiyor mu?

Bu benzetmenin ne derece uygun olduğunu bilemiyorum ama kesinlikle bizim en ciddi toplantılarımızda olan bitenler için ve inisiyelerin şişirme hikâyeleri kadar bile tat vermeyen ama muazzam bir budalalıktan kaynaklanan değerlere sahip olan ahmaklara göre hazırlanmış söylevlerimizden esinlenenler için çok uygundur. Kural düşkünü psikanaliz ustaları söylevlerine çok bilinen bir kıyaslamayla başlayarak vaktinden evvel psikanaliz pratiğine giren aday, sterilizasyon yapmadan ameliyat yapan beyin cerrahına benzetirler. Sonra da çatışan ustalarının arasında kalmış, bir tarafı tutma zorunluluğunun getirdiği boçalama içinde şaşkınlaşan talihsiz öğrencilerini boşanan ebeveynlerin çocukları gibi ağlama ayinlerine sürüklerler.

Kuşkusuz bu son tanımlama için bize ilham veren şey, eğitimi zor bir sınava dönüştürmenin baskısına maruz kalanların durumudur. Ama bunun yanında ustaların ağzından dökülen mırıltıları dinlerken çocuklaşmanın sınırlarının alıklığa kadar uzanıp uzanmadığını kendimize sormamız gerektiğini de unutmamak gerekir. Eğitimi anlamsız ve katı kurallarla donatmanın örttüğü gerçekler, daha ciddi bir incelemeden geçirilmeyi hak etmektedirler.

Özgür demokrasi zemininde işleyen serbest piyasa sistemini benimsemiş olan blokta sistem, bireylerin etki altında kalmadan karar verebilmelerini sağlayan hür bir iradeye sahip oldukları yanılgısı üzerine kurulmuştur. Öznenin hür iradesini kullanarak doğruyu seçmesini sağlayacak mükemmel bir zihne sahip olduğu inancı, onun ne ekonomik ne toplumsal sistemlerdeki sorunlardan etkilenmeden doğru yolu bulabileceği kanısının bu blokta yaygın bir zemin bulmasını sağlamıştır. Bu kanıya göre şeytani

güçler özneyi kandırmak için her zaman etkin olsalar da özne bireyci mükemmel egosu sayesinde eninde sonunda hep iyiyi ve doğruyu bularak adil bir düzen kurabilecektir: Özne, Tanrı'nın vermiş olduğu bu mükemmel yapı sayesinde doğruyu bulabilir ve doğru yola girebilir. Bu blok özneye yön vermeye çalışan ideolojileri öznenin hür iradesini ipotek altına almaya çabalayan gereksiz şeyler olarak değerlendirir. Bu nedenle öznenin mükemmel olarak yaratılmış olan zihninin ideolojiler tarafından ipotek altına alınmasına izin vermemesi, doğuşundan beri sahip olduğu mükemmel egosunu icra edebilmesinin en yaşamsal koşulu olarak görülür. Bu sistem, öznenin bütünüyle kendi hâlinde ve özgür bırakılması durumunda geçici yalpalamaların dışında her zaman doğruyu ve iyiyi bulan mükemmel bir egoya sahip olduğuna yönelik inancı temel almaktadır.

Bu nedenle hür irade diye bir şey olamayacağını ortaya koyan Freud'un bilinçdışı ve öznellik üzerine ortaya koyduğu kanıtlar bu blokta sosyalist bloktakine göre çok daha fazla hoşnutsuzluk yarattı. Hatta Freud öznenin bırakın hep doğruyu-iyiyi bulan gelişkin zihinsel bir yapıya sahip olmayı, çoğunlukla ilk 8-10 yaşında oluşan dünya algısının üzerinde biçimlenen sorunlu bir zihinsel yapıya dayanarak davranışlarını belirlediğini ortaya koyuyordu. Bu ilk dünya algısı, birincil süreç düşüncesi mantığı olarak adlandırılan nevrotik bir mantığı kullanan zihinsel işleyişi temel alarak insanların davranışlarını histerik bir yönde biçimlendirmektedir. Kendisini depresyon, kaygı, obsesyon, suçluluk, sadizm-mazohizm, hezeyanlar, somatizasyon, kıskançlık ve çilecilik biçiminde nevrotik tablolarla gösteren histeri hâli, Freud'a göre aslında öznenin en hakiki ve gündelik hâlidir.

Freud'un keşifleri, her şeyin doğrusunu yanlışından ayıran mükemmel egoya sahip olmak bir yana, insanın her an için özneliliğin pençesinde kıvranan ve özgür bırakıldığında seçimleri daha da sorunlu hâle gelen bir yapıya sahip olduğunu göstermesi nedeniyle özgür demokratik dünyada pek coşkuyla karşılanmadı. Psikanalitik kuramın acilen mükemmel egoya dayanan bir ze-

minde yeniden biçimlendirilmesi gerekiyordu ve bilinçdışı sadece bastırılmış çocukluk anılarıyla dolu bir yapı olmanın dışında öznenin üzerinde etkili olan bir kavram olmaktan çıkarılmalıydı. Bu doğrultuda, her an yanı başında özneye eşlik eden bilinçdışı kavramının yerine zararlı haşerelerle dolu karanlık bir bodrum katına benzeyen bilinçaltı kavramı öne çıktı. Bu pek kullanılmayan bodrum katına inmeye çok da gerek yoktu, oraya kapatılmış olan şeyler talihsiz olayların etkisiyle yukarıya doğru hareketlenirlerse onları yeniden bodrum katına yollamak veya haşere ilaçlarıyla yok etmek gibi önlemler alınarak evin üst katlarının düzenli, temiz ve gösterişli kalması sağlanabilirdi.

Sosyalist sistem, şehirleşen insanın artan psikolojik sorunlarının nedenini üretim ilişkilerinde buldu. Buna göre, üretimden gelen artı değer kontrolünün üreten kesimin elinden çıkmış olması, insanın varoluşunu ve dolayısıyla kendilik algısını sorunlu duruma getiriyordu. Toplumun değer belirleme sisteminin özneliliği öne çıkaracak biçimde bozulduğu sonucuna vararak onu düzeltmeyi hedeflediler. Sistem artı değer kontrolünün üreticilerin elinde tutulmasının, özneliliği ve öznelikten kaynaklanan psikolojik sorunları önlemeye yeterli olacağı iddiasındaydı. Materyalist sisteme göre zaten insanlar düşünerek her şeyin en doğrusunu bulmalarını sağlayan mükemmel bir zihne sahipti. Bu noktaya insanı evrimsel süreç getirmişti ve insan evrim basamaklarının zirvesine ulaşmış bir canlıydı. Bu mükemmel yapıyı aksatan etken olarak artı değer sömürülmesini önleyecek bir ekonomik toplumsal sistem, insanların mükemmel zihinlerini kullanabilmelerine olanak sağlayacak ve bu, sorunlarını kendi kendilerine çözebilmeleri için yeterli olacaktı. Bu sistem, mükemmel işleyen somut bir algı-bilinç yapısını temel alıyor ve bu mükemmel yapının kendi dışındaki somut dünyayla ilişkisinin “normal koşullarda” sorunsuz yürüyeceği inancında temelleniyordu.

Nasıl ki köylerde insanlar binlerce yıldır zihinsel bölünmeyle ilgili bir sorun yaşamamışlardı ve bunun nedeni de onların so-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

mut bir değer sistemiyle ilişkilerinin kopmasını önleyen doğayla iç içe oldukları bir ortak üretim etkinliği idi, materyalist sistem öznenin soyut bir evrene kaymasını önleyerek bilincin bölünmesinin de başarıyla önüne geçecekti. Materyalist sistem, mükemmel egoların sistem tarafından güvence altına alınmış olacağına inandığı için psikanalizi gereksiz ve hatta zararlı görerek yasakladı. Bu yasaklamada psikanalizin karşıt ideolojik bloğun bütünüyle etkisi altına girerek neredeyse siyasi bir akıma dönüşmesinin de etkisi vardır. Materyalist blokta toplum için yaşamak, diğer bireylerle iş birliği yapmak ve özgecilik mükemmel egonun başat özellikleri olarak görülürken diğer blokta ise özgeciliğin ve başkaları için yaşamanın değersizleştirildiği, “kendisini gerçekleştirme” ve “hakiki kendilik” kavramlarını öne çıkaran bireyci bir özgür ego efsanesi yaratılmıştı. Bu efsane, insanlarda kendilerine dayatılan kurallara karşı kışkırtıcı bir eğilim yaratıyordu. “Bireyci mükemmel ego” doktrininin benimsenmesinin düzene karşı ayaklanma eğilimini arttırmasını kendi düzenine karşı bir tehdit olarak gören sosyalist blok, birbirini yıkma çabası içindeki iki bloğun bir tarafı olarak kendini koruma refleksiyle psikanalize kapılarını kapatarak toplum çıkarlarını kendininkinden önde tutan “toplumcu mükemmel ego” kavramına sarılmıştır.

Sosyalist düzen; cahilliği, buna yol açan kapitalizmi ve bunlardan kaynaklandığını düşündüğü dinleri, toplumcu mükemmel egoyu zaafa uğratan diğer etkenler olarak görüyordu. Bunlar yok edilmesi gereken etkenlerdi ve onların yok edilmesi durumunda toplumcu mükemmel ego zaten kendiliğinden yeşerecekti. Mükemmel bir egoya sahip olan bireylerin de psikanalize ne açıdan gereksinimi olabilirdi ki? İnsanı köleleştiren feodal sistem, toprak ağalığı gibi yapıların da ortadan kaldırılmasıyla birlikte öznenin sağlıklı bir yapı kazanmasına yol açan her türlü dış etkenin temizleneceğini düşündükleri için nevroz türünden psikolojik sorunların geri gelmemek üzere bütünüyle ortadan kalkacağına inanıyorlardı.

Materyalist sistemin belki de en büyük yanılgısı, teolojik mantığın çocuğun dış dünyayı ilk okuma biçiminden köken alan

çok temel bir mantık yapısı olduğunu göz ardı etmesidir. En eşsiz mutluluğumuzun nedeni babayı ortadan kaldırarak anneye yeniden bütünleşme umudu ise insan yaşamı boyunca baba olarak gördüğü yasalarla kavgalı, annesi olarak gördüğü bir yasa dışı yaşama arzusundan kaynaklanan algının yarattığı etkiyle bu üçlü yapılanmayı hep oluşturarak içinde bulunduğu dünyayı bu biçimde okuma eğiliminden kurtulamayacaktır. Bu eğilimi göz ardı etmek sosyalist sistemin en büyük hatasıdır. Bu hatanın sonucunda yaşamımızın ilk 8-10 yılındaki düşünce-mantık sisteminin teolojik düşünce biçiminin aynısı olduğunu göz ardı ederek, dinin toplumsal yapıdan dışlanmasıyla bu ilk çağların mantık dizgesini yani nevrozun nedeni olarak gördükleri özneliği yaratan sorunu ortadan kaldırabilecekleri sonucuna vardılar.

Materyalist dünyanın bakış açısına göre din insanları korkutarak toplumu baskı altında tutup sindirmek, yönetmek isteyen monarşilerin, teokratik yapıların kullandığı bir gereçtir. Mademki Tanrı yoktu, dinsel kurumlar ortadan kaldırıldığında özne için köleşmiş bilinç de ortadan kalkacak ve ortada sadece toplumsal mükemmel ego kalacaktı. Oysa egonun bizzat kendisi insanın ilk çağlarının eserdir ve mükemmel de olsa ego bütünüyle dinsel bir yapı olarak kurulur. Yani ateist materyalistler dini toplumsal yaşamdan temizleyelim derken, dinin kökten biçimde içinde yapılandığı egoyu insanın kişiliğiyle denk tutarak toplumsal yaşama daha da sağlam biçimde dinsel bir yapıyı enjekte ettiklerinin ayrımında değillerdi. Kaşları çatık, hurafelerle savaşma iddiasındaki Marksistler, aslında insanın sağlıklı kişilik temsilcisi olarak gördükleri egoyu koruma altına alıp toplumda diyalektik düşünce yerine inancı öne çıkaran bir etkiye neden olarak kendi zeminlerini oymaya başlamışlardı. Çünkü ego, düşünmeye değil inanmaya ve inandığını taklit etmeye eğilimli bir kendilik temsilcisidir.

Lacan birbiriyle kıyasıya kavgaya eden iki dev sistemin dönüştürdüğü Freud'un kavramını yeniden özgün hâline sokmak için çabalamıştır. Bu çabası doğrultusunda ego, ayna evresi ve dil gibi

temel psikanalitik kavramların doğru anlaşılmasının önemini hep vurgulamış, psikanalizin herhangi bir siyasi sistemin oyuncu-
cağı hâline gelmesine karşı çıkmıştır.

Freud'un kuramının nevrozun gerçek nedeni olarak gördüğü mükemmel ego kavramının içine hapsedilmesi işlemi, özgür toplumun bekası için yaşamsal önem taşıyan vazgeçilmez bir müdahaledir. Kentlerde toplanmış geniş insan yığınlarına kapitalizmin üretim bolluğunun sağladığı olanaklarla mutlu ve özgür olarak, bir arada barış içinde bir yaşam vaat ediliyordu. Yeterince çalışan ve tembellik etmeyenler, hiçbir şeyin eksikliğini yaşamayacaklardı. Yani bu düzen, aslında doğası gereği öznenin ulaşmasının olanaksız olduğu mutluluğu ve özgürlüğü fetişe dönüştürüyordu. Bu düzenin olmazsa olmazı, öznenin demokratik seçimler ve serbest piyasa sistemi içinde hem kendini doğru biçimde yönetecek gücü seçmesini sağlayan hem de neyi ne kadar tüketmesi gerektiğini ona gösteren mükemmel bir zihnin varlığıdır. Bu bir dogma olarak bu düzenin kalbinde yatar. İnsan nasıl olsa mükemmel bir egodur ve egonun ufak tefek zayıflıklarını tamir etmek olanaklıdır. Bu durumda özgürlük ve serbest seçime dayalı bu sistemin mükemmel biçimde yürümemesi için hiçbir neden olmadığı sonucuna ulaşmak zor değildi. Egosundan umut kesilen az sayıdaki bireyin varlığı da bu sistemin mükemmel işleyişini aksatacak bir etkide bulunamayacağı için onları kapsam dışında tutmak olanaklı görülmekteydi.

Öznenin yaşamının ilk yıllarındaki anne ve baba algılarından kaynaklanan üstün bir gücün varlığına duyulan inancının temel bir dış dünya algısı olarak kendiliğinden ve güçlü biçimde sürekli olarak ortaya çıkması, mükemmel ego kuramında bariz boşlukların belirmesine yol açmıştır. Mükemmel ego şaşılacak biçimde hep sorgulamadan inanacağı bir gücün arayışı içine giriyordu. Bu durum tek başına mükemmel ego kavramını temel alan bir psikanaliz kuramının sorunsuz biçimde uygulanmasını zorlaştırmıştır. Bu sorunu sadece süper-ego kavramıyla giderebilmek de mümkün olmamıştır. Özne bu tür bir inancı olmadan

toplumdaki diğer bireylerle birlikte hareket edemeyen, ortak bir yaşam kuramayan bir egoya mahkûm olmaktadır ve Freud öznenin bu yanını göz önüne koymuştur. Egonun hep üstün bir gücün nesnesi olarak yapılanması, egonun mükemmelliği kavramına zıtlık yaratan bir durum olduğu için bu “üstün güç” kavramının egonun mükemmelliğini bozmadan açıklığa kavuşturulması gerekmiştir. Bu yolun sonu, kaçınılmaz olarak, teolojiye yaslanma noktasına çıkmıştır.

Mükemmel egoyu temel alan demokratik toplumlar, bu ego kuramını ayakta tutabilmek için teolojiyi toplumun kaçınılmaz parçası hâline getirmek zorunda kalmışlardır. Günümüzdeki en belirgin modern teolojik yapılar, Scientology gibi modern görünümlü tarikatların yanında kişisel gelişim, yaşam koçluğu, pozitif enerji alışverişi, sır yapmak, evrenle bütünleşmek gibi yaklaşımlardır. Tarikatların ve tarikat benzeri yapılanmaların bu toplumların belkemiğini oluşturmalarının kaçınılmazlığı burada yatmaktadır. Bu o denli ileri gitmiştir ki, Lacan’ın eleştirdiği gibi, psikanaliz dernekleri de tarikat benzeri biçimde yapılanmaktan kendilerini kurtaramamıştır. Günümüzde bu derneklerin çoğunluğu, kontrolü elinde tutan ve normları belirleyen ufak bir grubun denetimi altındadır. Lacan’ın belirttiği gibi psikanalitik kuramın bekası ve korunması adına “zararlı düşünceleri” dernek faaliyetlerinin içine sokmamak için alanın sınırlarını dikenli tellerle çevirmişlerdir. Psikanalitik dernekleri yöneten azınlığın bu yöndeki inancı oldukça güçlüdür ama bu inanç ne yazık ki psikanaliz için olmazsa olmaz olan diyalektik yapıyı ortadan kaldırmıştır.

Freud’u Freud olmaktan çıkaran bu yaklaşım, Freud’un özgür dünya tarafından kabul edilebilir hâle gelmesini sağladı ama Freud’un kuramı da aslından uzaklaşarak bir mutluluk masalına dönüştü. Bu masal sayesinde şehirli kitlelerin zihinleri sürekli kontrol altında tutulabilecek, demokratik özgür seçimlerde birbirinden farklı görünen ama aslında birbirinin kopyası olan adayların seçimi kazanması sayesinde temel ekonomik-toplumsal yapının değişmesinin önüne geçilebilecekti.

Somut dünyadan kopmuş olan bireylerin bir fantezi dünyasında yaşatılması bu sayede kolaylaşmıştır. Lacan bunu öznenin tersyüz edilmesi ve Simgesel yapının yerine İmgesel yapının konulması biçiminde açıklar.² Bu yeni toplumsal yapıda öznenin tüketimi hakiki ihtiyaçları karşılayan nesnelere yönelik olmaktan çok bir fantezinin gerçekleştirilmesine yönelik olduğu için, ekonomi çarkının dönmesini sağlamak, fantezileri kontrol altında tutarak kolaylaşmıştır. Bu özgürlük aldatmacası oldukça başarıyla hâlen sürdürülen bir düzenin temeli olarak karşımızdadır ama bu düzen, bireyi ciddi biçimde nevrotikleştirmiştir. Buna ilaç olarak sunulan Camus tipi varoluşçuluk ise sadece ölüm arzusu ve nihilizmi körüklemekle kalmıştır. Başka bir varoluşçu olan Sartre, varoluşçuluğun bu biçimde yorumlanmasının yaratacağı sorunları ortaya koymuştur. Ancak bu haklı eleştiriyi yapan Sartre'in da isteyen kendini dilediği gibi gerçekleştirebilir biçimindeki cogito'nun çağrısına kapılan varoluşçuluğu, Lacan tarafından haklı biçimde mükemmel egoyu yeniden kurma girişimi olarak eleştirilmiştir. Bu süreci en hazin hâle getiren şey belki de Lacan'ın aşağıdaki makalelerinde değindiği gibi Freud'un kızı Anna Freud'un bu saptırma sürecinde etkin biçimde yer almış olmasıdır.

Freud'u bu biçimde dönüştürmenin etkileri ABD'de psikoterapi kavramına bir görev yüklemiştir. Bu toplumun temel direği olduğu varsayılan serbest girişimciliğin toplumsal yapının bütününe biçimlendirmesi sonucunda ortaya çıkan yeni düzene bireylerin uyumunu sağlamak psikoterapistlerin başlıca görevi hâline gelmiştir. Özne kimliğini sadece toplumsal rollerin arasından seçebildiği için ayna olarak kullandığı toplumsal yapının dağıldığı bu yeni düzende yeni ayna görevini psikoterapistler yerine getirmeye başlamışlardır. Öznelere sağlıklı kimlik olarak sunulan bireyci kimliğin mükemmel bir aynadan özneye yansıtılması dışında ayakta kalma olanağı yoktur. Böylece Anglosakson dünyasında psikoloji kavramını yöneten hâkim akım,

2 Jacques Lacan, "Subversion du Sujet et Dialectique du Desir" içinde *Ecrits*, s. 798.

Lacan'ın belirttiği gibi Freud'un psikanalizden esinlendiği tüm kavramlara kapısını kapatarak psikoterapi kavramını davranışçılık (behaviourisme) adı verilen oldukça yerel bir zihinsel biçimin içine hapsedmiştir. Bu manevranın etkisi sonradan tüm dünyayı saracak biçimde Amerikan normlarının evrensel doğrular olarak algılanmasına neden olmuştur.

Amerikalı gibi düşünmek, Amerikalı gibi davranmak zaten ezbere davranma eğilimi içinde olan özne için kullanılmaya hazır bir kalıp görevini görmektedir. Psikoterapistlerin işi de bu bağlamda kolaylaşmış ve onlar, her hastanın farklı nedenlere dayanan nevrozunu çözmekle kafa yormak yerine onlara Anglo-sakson davranış kalıplarını “doğru” olarak sunarak psikoterapiyi “kolay uygulanabilir” hâle getirmişlerdir. Ancak taklit eğilimini daha da artıran bu psikoterapi yaklaşımı, nevrozlar için kalıcı bir çözüm getirmemektedir. Özne bu yaklaşımın etkisiyle, çevresine sağlıklı uyum adı altında sonu gelmeyen kişilik bölünmelerine zorlanmaktadır; bugün kendine ait gördüğü bir özelliği yarın kendine yabancı gibi görmeye eğilim gösteren, çoğul kişilik gibi kendini kendine had safhada yabancılaştıran daha güçlü bir nevrozun içine hapsedilmektedir. Özneye kendi kendinin efendisi olma vaadini sunan özgür dünya, onu esaretin katmerlisine sürükleyen bir psikoterapi biçimini temel almıştır.

Lacan ABD'deki psikanaliz kavramının, bireylerin toplumsal koşulları sorgulamadan toplumsal çevreye uyum sağlamaya yöneltilmesi, davranış biçimlerini araştırmak ve öznelere arası ilişkide tam nesnelliği sağlamak yönünde saptırılmış olduğunu belirtmektedir. Lacan bu saptırmanın, insan mühendisliği terimiyle kendini gösteren alanda doğan “nesne insan” kavramını yaratmak amacıyla oluşmuş ayrıcalıklı bir dışlama olduğu kanısındadır. Nesne insan, düşünmeden tüketen, içinde bulunduğu koşulları sorgulamadan, olduğu gibi kabul etmeye, o koşullarla barışmaya ve uzlaşmaya yatkın olan insandır. Yani düzenin nenesi hâline gelmiştir. Değişim (change) sloganıyla iktidara gelen başkanların ülkesinde, değişime kapılarını kapatan insanların

sağlıklı birey sayılmaları şaşırtıcı bir çelişkidir. Bu psikoterapi anlayışı, insanların akıllarını bir kenara koyup algoritmalarla yaşayan birer robot olarak da mutlu hissetmelerini sağlamayı amaçlıyor gibi durmaktadır.

Eğer ustanın yeri boş kalmışsa bu, onun eserlerinin anlamının giderek yok olmasının onun yokluğundan daha az önemli olduğu anlamına gelir mi? Anlam konusunda ne olduğunu tam olarak anlayabilmemiz için o alana bir göz atmaya kendimizi ikna etmemiz yeterli olmayacak mıdır? Orada tüm asık suratlılığıyla ve içine girip anlamamızı zorlaştıran matlığıyla, eleştiri karşısında paniğe kapılan bir teknik giderek gelişmektedir. Hakikatte sorun, Freud'un dinsel ritüellerin gelişiminde olmasa bile uygulamasında kullanıldığını gösterdiği, obsesyon nevrozundan kaynaklandığını düşündürecek derecede törenselliğe varan bir şekilcilığe sürüklenen bir tekniğin öne çıkarılmasıdır. Bu hareketin kendini beslenmek için kendi kendine türettiği literatürü daha yakından irdelersek bu analojinin daha belirgin görüldüğüne şahit oluruz. Sürekli olarak, terimlerin kökeni konusundaki yanlış anlamının onları yeni anlamlar yakıştırma ya kışkırtması sonucunda yeni anlamlardan beslenen daha yoğun bir yanlış anlamaya sürüklenme biçiminde ilginç bir kapalı devrenin kurulmuş olduğu hissi insanda oluşmaktadır. Analitik söylemdeki bu bozulmanın nedenlerini anlayabilmek için psikanalitik metodu onu destekleyen topluluğa uygulamak meşrurdur.

İlk olarak 1950'deki Psikiyatri Kongre'sinde değinmiş olduğum gibi Simgesel düzende karakteristik bir sabit olarak c faktörünün önemini, hiçbir kültürel yapı için göz ardı edemeyiz: ABD'de iletişimin en belirgin özelliği olduğu herkes tarafından kabul gören anhistorizm'in³ bize göre psikanalize çok zıt bir konumda olması meselesi. Buna bir de ABD'deki psikoloji kavramını yöneten ve Freud'un psikanalizden esinlendiği tüm kavramlara kapısını kapatmış olan behaviourisme⁴ adı verilen oldukça yerel bir zihinsel biçim eklenir.

Her hâlükârda psikanaliz kavramının ABD'de tartışılmaz biçimde bireyi toplumsal çevreye uyum sağlamaya yöneltmek,

3 tarihdışılığın. Çevirenin notu

4 davranışçılık. ç. n.

davranış biçimlerini araştırmak ve “human relations” için tam nesnelliği sağlamak amacı yönünde saptırılmış olduğu görülmektedir. Bu saptırma, insan mühendisliği⁵ terimiyle kendini gösteren alanda doğan “nesne insan” kavramına yönelik olarak oluşmuş ayrıcalıklı bir dışlamadır. Sonuçta böyle bir konuma yerleşmenin gereği olarak kuramın aslından uzak durmaya, psikanaliz kuramının silikleşmesine ve psikanaliz deneyiminin kazandırdığı en önemli terimler olan bilinçdışı, cinsellik gibi kavramların kısa süre sonra hiç anılmamasına neden olacak biçimde süreç işlemiştir. Biz bu psikanalitik toplulukların kendi belgelerinde bile kınadıkları dükkânın şekilciliğini ve ruhunu benimsemek durumunda değiliz.

Anlaşılmaz gerekçeler bir diplomanın verilmesinin koşulu olabilir ancak bu diplomayı almak psikanaliz eğitmeni olmak için gerekli olan koşulu, yani hakiki ustalığın gereğini yerine getirebilmek için yeterli değildir. Bu bağlamda kısa bir süre önce fark edildi ki üstlerdeki konumların sürdürülebilmesi için sadece görüntüyü kurtarabilmek amacıyla, psikanaliz derneklerinde yönetici konumunda bulunanların en azından tek bir ders vermeleri gerekmektedir.

Lacan’ın eleştirdiği davranışçılığın günümüzde psikolojinin temeli durumuna gelmesi ve psikanalizin insanı içinde bulunduğu çevreye uyumlu hâle getirmek biçiminde algılanması dikkate değer noktalar dır.

Ayna Evresi ve Egonun Oluşumu: Freud’un Benlik Kavramı Üzerine Keşfinin Aslı Neydi?

Freud öznenin günlük, sıradan hâlinin hür iradenin yakınından bile geçmeyen bir ezbere davranma, yineleme ve başkasını taklit etme pratiği olduğunu hayli rahatsız edici bir açıklıkla sergilemişti. Freud Gerçek döneminden sonra dürtü tatmininin özne için geri plana düştüğünü ve giderek önemsizleştiğini ama diğerleri gibi bir görüntü sergilemediğini bilmenin çok daha önemli duruma geldiğini göstermiştir. Freud’un nevrozu yaratan

⁵ Fransızca aslında, human engineering. ç. n.

nedenle ilgili asıl keşfi şu iki ana ayağa dayanır; doğrudan dürtü tatminini olanaksız duruma getiren toplumsal yaşam biçimi nevrozun nedeni değildir. Lacan bunu açıklıkla vurgular:

Her hâlükârda Freud'un içgüdü kuramını ne kadar ikincil ve hipotetik bir düzeye yerleştirmiş olduğunu ölçmek için onun eserlerine göz atmak gerekir. Bu kuramı tarihsel açıdan daha önemli bir noktaya yerleştirmeyi bir an bile aklından geçirmemiştir ve Kurt Adam olgusunu özetlemek için kullanmış olduğu genital narsizm terimi, libidinal evrelerden oluşan düzeni ne kadar hor gördüğünü bize göstermektedir.

Dürtünün doğrudan tatmin edilmesi sadece geçici bir benlik algısının oluşmasına ve tatmin sonrasında eksik olunan nesnenin karşısında o nesneden eksik olan bir başka nesne olarak oluşan benlik algısının ortadan kalkmasına neden olur. Yani oluşan benlik algısı, geçici ve tatminin sonrasında yitirilen bir algıdır. Oysa özne, kendisinin ne olduğunu kalıcı bir benlik algısının içinde bilmek ister; ancak dürtüleri ona bunu gerçekleştirmesinde yardımcı olmamaktadır. Tam tersine aslında dürtü tatmininin engellenmesi sayesinde kalıcı bir benlik algısına yani bir egoya sahip olma olanağımız ortaya çıkmaktadır. Yani özne, dürtüsünü tam olarak tatmin edememiş bir varlık olmaktan dolayı nevroz sahibi olmaz.

Nevrozun başlangıcı, dürtü tatmininden sonra da kalıcı olabilen ilkel de olsa bir benlik algısının ortaya çıkışından sonra olanaklıdır. Ben dediğimiz nokta, kendimizi kalıcı olarak tanımlayabilmemizi sağlayan başlangıç noktası, nevrozun doğumunun olanaklı duruma gelişinin nedenidir. Kalıcı bir benlik algısı bulunmayan öznenin nevroz içine girmesi olanaksızdır. Özne kalıcı bir benlik algısı uğruna tüm dürtü tatminini geri plana iter. Dürtü tatminini dışlayan, toplumsal bir kabule dayanan kalıcı bir ben algısının özne için bir varlık-yokluk sorunu hâline geldiği ve bu benlik algısının öznenin dışından kendine yansıyor oluştuğu hakikati, Freud'un asıl keşfidir. Öznenin içinde kendi kendine

büyüyüp gelişerek kendini bilmesini, kendine saygı duymasını sağlayacak toplumdan yalıtılmış bir benlik taslağı yoktur.

Egonun ötekinden bağımsız ele alınamayacak derecede bağımlı bir kurgu olması, benlik algısının yani egonun kalıcı hâle gelmesinin önünde engel oluşturur. Yani Freud'un kuramında dürtü tatmininin engellenmesi merkezi bir yer tutmaz ama ego yapılanmasının nasıl oluştuğu, egonun narsistik bir fanteziyle büyük ötekine bağımlılığı ve bu oluşumun sürekliliğini nasıl sağlayacağıyla ilgili kaygılar nevrozun nedeni olan temel sorunlardır.

İnsan yavrusunu diğer canlılardan farklı kılan şey, kendisinin aynadaki görüntüsünün kendisiyle bir ilgisi olduğunu anlayabilmesidir. Küçük çocuk bu görüntüye yönelik bir merak-ilgi duyar. Ancak Lacan'ın bu evreyle ilgili önemseydiği asıl şey, aynadaki kendi görüntüsünü sahiplenme üzerine kurulan sabit bir ilişkiyi vurgulamaktan çok, öznenin kendi görüntüsü olduğundan kuşkulandığı bir imajı içeren bir görseldeki konumlanışının yarattığı kimlik kurma diyalektikliğidir. Aynadaki görüntüde, çocuğun kendi bakışıyla gördüğünden fazla olan bir imge vardır, o da kendi görüntüsüdür. Ancak çocuk henüz bunun bütünüyle kendine ait bir görüntü olduğunu anlayacak noktada olmadığı için resmin bütünü onun için önem kazanır. Bu bütünlüğü imago olarak adlandıran Lacan, ayna evresinde çocuk için kendisinin imgesinden çok, kendisinin imgesini de içeren imagonun önem taşıdığını belirtir. Özneyi özdeşim yapması yönünde kapan, imge değil imagodur. İmago, öznenin görsel imgesini de içeren, mekânın bütünlüklü bir görsel kompozisyonudur. İmago giderek öznenin içinde yer aldığı gerçeklik olarak dönüşüme uğrayacaktır. Lacan bu noktayı önemle vurgulamaya çalışmıştır:

13 yıl önceki son kongremizde sunmuş olduğum ayna evresi kavramı üzerinde yeniden durmak ve dikkatlerinize sunmak bana gereksiz görünmedi. Özellikle de psikanaliz deneyimi içinde "ben" in (je-I) işlevini aydınlatması açısından bu konu bana önemli görünmektedir. Bu deneyim bize, Cogito'dan kaynaklanan tüm felsefi akımlara karşı duran bir konum vermektedir.

Lacan, Freud'un egoyu bağımsız ve iç dünyamızda hazır hâlde bulunan bir yapı olmaktan çıkarıp dışımızdaki dünyanın resminden yansıyan, bize yabancı ve dış dünyanın gerçekliği-ne bağımlı bir yapı durumuna getirerek, çok daha dinamik bir benlik algısını vurguladığını belirtir. Kimlik özsel değil, özneye yabancı ve dışsal bir yapı taşır. Bu yabancılık hâli cogito'ya taban tabana zıttır. Lacan imago kavramını kullanarak cogito'dan kaynaklanan tüm felsefi çıkarımlara karşı duruşunu vurgulamanın yanında psikanalizin ego psikolojisiyle ne kadar zıt bir konumda yer aldığını da vurgulamaktadır. *Ayna Evresi* adlı metninde Lacan, kuramını "cogito"nun şaşmaz gereği olan mükemmel ego kurgusunun üzerine oturtmuş olmasından dolayı ego psikolojisinin kurucusu Anna Freud'a da, ciddi bir eleştiri getirmiştir. Ego psikolojisi, öznenin sorunlarının egonun zayıflıklarından kaynaklandığını öne sürerek, psikanalizi egoyu mükemmelleştirecek bir araç olarak görür. Ancak metinde de vurgulandığı gibi, psikanaliz deneyimi tarihi boyunca böyle mükemmel bir egonun ortaya çıktığına şahit olamamıştır. Lacan'ın belirttiği gibi asıl sorun egonun kendisidir.

Çocuğun aynadaki görüntünün kendi görüntüsü olduğunu anlaması için bir sürenin geçmesi gerekir. Ayna evresinin altı ayla bir buçuk yaşı kapladığını göz önüne alırsak bazı çocuklar bu sürenin başlarında, bazıları ise sonuna doğru kendi imajlarını aynadaki kendi görüntüleri olarak saptarlar. Ancak ayna evresinin asıl önemi, çocuğun kendi imajını tam olarak saptamasının öncesinde, gözlemlediği dış dünyasında bulunan ötekilerden birine ait bir imajı sahiplenme umudu taşıdığı dönemdir. Bu dönemin görselini Lacan imago olarak adlandırır ve dışındaki bir imajı sahiplenilen çocuk, annesinin yakın ilgisini, kendisinin bu imaja sahip olduğunun kanıtı olarak ele alır. Çocukların somut bir aynadan çok annelerinin ya da bakıcılarının bakışlarının karşısında zaman geçirdikleri düşünülürse çocuğun bu bakışı zihninde kendine uygun gördüğü bir kendilik imajının onaylanması olarak kullanmasını daha açık anlayabiliriz. Anneyle kurulan bu

yansımali ilişki, çocuğun kendini başkalarında gözlediği görsel ve davranışsal kalıplara sokmaya iten bir etkide bulunduğu için, Lacan bu ilişkiyi Simgesel bir ilişki olarak adlandırır. Bu aşamada Simgesel etkisi olan bu ilişki, çocuğun kendi imajını aynada tam olarak saptamasının ardından Simgesel niteliğini yitirerek İmgesel bir nitelik kazanır.

İnsan kendi bakışıyla dış dünyasını, ötekileri görebilir ancak o bakış kendini kendine göstermez. Öznenin kendine yönelik bu körlüğü, sadece ayna dönemiyle sınırlı kalmayıp ömür boyu sürecektir. “Ben”in yansımalarının da içinde yer aldığı bir toplu görüntü olarak “imago”, öznenin kendine bakınca göremediği vücut bütünlüğüne ulaşmayı sanal bir yansımının içinde ona vaat eden, çocuğun davranışlarını ötekilere benzetmesini sağlayan bir güç etkisinde bulunur. Bu gücü Lacan makalede Simgesel bir etki olarak vurgulamıştır. Bu Simgesel etki sayesinde çocuk, dağılmış bir vücut algısından kurtularak yürümeyi, ayakta durmayı, nasıl bakması ve nasıl davranması, dış dünyayla ağız yoluyla değil diğer iletişim biçimlerini kullanarak iletişim kurması gerektiğini öğrenir. Bu açıdan imagonun küçük çocuk üzerinde Simgesel açıdan yapılandırıcı bir etkisi vardır. Bu nokta Simgesel’in dilden çok önce öznenin üzerinde görsel yoldan yapılandırıcı bir etkide bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Çocuğun gerçekliği bu noktadan itibaren, kendisinin karşıdan görünüşünü içermeyen ama doğrudan gözüne görünen bir görüntüyle kendi dışındaki bir aynada oluşan ve kendinin karşıdan görünüşünü de içeren başka bir görüntü arasında ikilenecektir. Bu ikilenme anından itibaren çocuğun başta gelen uğraşı, elindeki iki farklı gerçeklik arasındaki örtüşmeyi sağlamaya çalışmak olacaktır.⁶

Kimlik doğuştan gelen bir öz değil, özneyi açığa vuran bir eylemdir. Edilgin seyrediş özneyi açığa vurmaz, sadece nesneyi

6 Somut bir ayna olmaması durumunda, aynanın yerine özneye yönelik olarak yapılan ve ona kendini yansıtan her türlü davranış, tutum, yüz ifadesi ve bakışı koyabiliriz. ç. n.

açığa vurur. Annesiyle bütünlük hâlindeyken dünyasını edilgin bir seyredişle algılayan çocuk için bir ben kavramının ortaya çıkması olanaksızdır. Bilinç bir şeyden eksik olan bilinç olarak kendinin farkına varabilir. Sartre'ın belirttiği gibi, bilinç bir şeyin bilinci olarak var olabilen bir bilinçtir.⁷ Yani özne edilgin seyredışı içindeyken ve kendinde bir başka nesnenin eksikliğini hissetmiyorken kendinin farkına varamaz. Bu bağlamda egonun ayna döneminde kendini ayna görüntüsü hâlinde bir görüntü olarak yakalamış olması, kendi varlığının niteliği konusunda net bir kanıt değildir. Çocuğun başkalarına bağımlı hâlde iken kendinin bilincine varabilmesi, oldukça dolaylı biçimde gerçekleşir. Çocuk, bakımını yapan kişinin kendini ondan eksik hissettiği bir nesne olarak kendinin farkına varır ilk kez. Çocuk, Öteki'nin eksikliğini hissettiği bir nesne olarak kendini yakalayabilmek dışında kendini bilme olanağına sahip değildir.

Öteki'nin arzu duyduğu ve kucağında bulundurduğu bu nesneyi çocuk kendi bakışıyla göremediği için aslında çocuk için başlangıçtaki bu ilkel kendilik nesnesi bir kayıp nesnedir. Öteki'nden gelen bakışta dolaylı biçimde kendilik nesnesini yakalayabilen çocuk için bu nesnenin ötekilerin sahip olduğu gibi bir biçime sahip olup olmadığı en önde gelen kaygı nedenidir. Bu nedenle Öteki'nin eksik bir bilinç olarak kendinde eksik olan nesneye bakışı, öznenin kendini bu bakışta varoluş bulan varlık olarak hissedebilmesini sağlayan bir etki yapar. Bu görsel nesne, çocuğun gördüğü görselden yani imagonun içinden seçtiği bir başkasının görüntüsü olacaktır. Eğer özne imagonun içindeki bir görsel imge olarak kendini dondurursa, devinimsiz kalmanın etkisiyle dış dünyayı edilgin seyredişine yeniden sürüklenebilir. Lacan'ın makalede psikastenisi olarak sözünü ettiği durum budur ve özne yeniden donmuş bir görüntünün içinde o görüntüye bütünüyle uyarak kendi kendinin farkına varamayacak biçimde giderek yok olur. Bu nedenle egonun çevreye tam uyumuyla bir-

7 Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, Çeviren: Turhan Ilgaz-Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yay., İstanbul, 2009, s. 38.

likte devinimini durdurması, bir yandan ona ölümsüzlük algısı kazandırırken öte yandan kendi varlığı açısından kendinin yine kuşku içinde kalmasına neden olur. Bir görüntü canlı değildir, bunun kanıtı şempanzenin onun karşısında oyalanmaya değer bir canlılık işareti bulamamasıdır. Ama öznenin çıkmazı bu cansız görüntünün aslında canlı olduğu konusunda kendini ve başkalarını kandırmaya çalışmasıdır. Ayna görüntüsü canlı olmadığı hâlde kalıcılığın simgesiymiş gibi görüldüğü için, yansımanın ortaya çıkardığı bu çelişkili algının zemininde ölüm içgüdüğü kendini yapılandırır. Bunun anlamı, öznenin imagodaki ya da ayna görüntüsüne baktığı yerdeki varlığından kurtulmasının ona aynadaki görüntüde konumlanma olanağı tanınmasıyla birlikte kalıcılığı getireceği yanılgısının yerleşmesidir.

Heidegger, insan gerçekliğinin varlığı, dünya içinde olmaktır der.⁸ Yani dünyayı bilincinin içinde gören bilinç değil, kendini dünyanın içinde kavramak bilinci, 'ben'i oluşturan insanın gerçekliğidir. İmago ben için, dünya içinde olmayı anlamaya başlangıçta hizmet ederken sonradan dünyadan kopuşun nedeni olur. Dünya denen dış koşullar özne için sürekli değiştiği için dünyanın gerçekliğini sabitlemek çabası, değişen koşullar sonucunda ortaya çıkan yeni gerçeklikten kopmaya yol açar. Nevrozun nedeni, geçmiş gerçekliğin içinde tutsak kalıp güncel gerçekliğe nüfuz edememektir. Geçmiş olan gerçekliğin bizim için cazip yanı, deneyimlerimizle kanıtlanmış bir ben olma hâlini, bir kimliği bize kuşkuya daha az yer bırakacak biçimde hazır olarak sunuyor oluşudur.

Değişen ve çeşitlenen gerçeklik, bilincin boyutlanmasına neden olur. Bilinç boyutlanmadan önce çevresinden ayrışmamış hâlde iken, dünyayı edilgin seyredişi sırasında, çevresini giderek genişleyen çemberler biçiminde kavramaya başlar. Giderek genişleyen dış dünya algısı, yeni imagoların da kurulmasını sağlar. Yeni imagolar yani yeni gerçeklikler, yeni toplumsal rollerin sadece bir imgeye sahip olmaktan daha önemli olduğunu bize

8 Jean-Paul Sartre, age, s. 66.

öğretir. Bu roller bizim dışımızda oluşan rollerdir. Heidegger'in belirttiği gibi, varlığımızın temel biçimi, dünyayla etkin bir alış-veriş içinde olan hâlidir ve buna bağlı olarak etkinlik biçimimiz ve aldığımız roller, "ötekilerin" etkinlikleri ve rolleridir. Heidegger eğer etkinliğimizin bir anlamı varsa, bu anlamın toplumsal bir anlam olduğunu belirtir. Bu tam da Lacan'ın diyalektik başlığı altında ortaya koyduğu ilişki biçimidir ve psikanaliz de bu diyalektik zeminde gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle her analizan için aynı formülleri kullanarak hep aynı yorumlarla analizi sürdürmek çabasının, diyalektikten uzak ve dirence neden olan bir yaklaşım olacağını Lacan vurgulamaktadır.

Çocuğun görüntüsü, ayna yansıması dışında kendi bakışıyla gördüğü dünyada yoktur. Çocuk, gördüğü bu toplu görüntünün içinde kendisi olmadığı için bu görselin içindeki bir başkasının imajını kendi imajı olarak devşirmeye çalışacaktır. Bu da ömür boyunca diğerleriyle kurduğumuz iletişimimizde bir yanlış anlamamanın etkili olmasının başlangıcı olur. Başkasının imajını kullanmaktan kurtularak özsel bir imajını yakalayabilmeye çalışan çocuk için başkasından devşirdiği sahte imajdan kurtularak özsel imajının imagonun içinde yer alması, arzusunu besleyen en belirgin etkidir. Bu, çocuğun varoluş mücadelesidir. Ancak özsel imaj kayıp nesne olarak bir belirip bir yok olduğu için hangisinin sahte hangisinin özsel olduğu ikileminden özne yaşamı boyunca kurtulamaz. İmagonun içinde olmak, toplumun kabullendiğinin içinde olmak, öznenin sahtelikten kurtulduğu yönünde yatışmasını sağlayan bir etkide bulunur. İmajının çalınmış olması algısı nedeniyle özne, imagonun yani toplumun içindeki imajına dört elle sarılır. Bu noktadan itibaren içinde olmak (var olmak)-dışında olmak (yok olmak) diyalektiği egonun nasıl biçimleneceğini belirleyecektir. Var olabilmek, bir kimlik kazanabilmek, bu noktadan itibaren görsel bir kompozisyonun ya da ileri dönemlerde Simgesel bir yapının içinde, dolayısıyla dilin içinde yer alabilmek anlamına gelecektir.

İmago biçimindeki görsel kompozisyon, çocuğun yüzleştiği ilk Simgesel yapıdır. Mekân bu nedenle egonun oluşumu açısından

dan büyük önem taşır. Ego, içine girdiği kabın biçimini alan bir su gibi, içine girdiği mekânın biçimini alacaktır. Özneyi dilden çok önce kaparak ötekilere benzer davranış kalıpları edinmesine neden olan, ötekilerinkine benzer bir ego kurması dışında onaylanacak bir kimliğinin olamayacağı mesajını veren tek etken, içinde olmak kaygısıdır. Özne egosunu bu temelde oluşturur. Bu nedenle bir ego hâlindeki özne hep çoğunluğa uygun olmayı, çoğunluğun düşüncelerini kendi düşüncesi gibi algılamayı ön planda tutan bir yapı olmaktan kurtulamayacaktır. Bu hakikat özneyi dış koşullara bağımlı bir benlik yapısına sahip olmaya mahkûm eder. Bağımlılık, başlangıçta öznenin görüntüsünün diğerleri gibi olması açısından şekil düzeyindedir ama sonradan toplumun değer dizgesine sahip olan bir zihin olmaya dönüşür. Öznenin benliğini kurabilmek için dış dünyasında ondan önce oluşmuş olan bir değer dizgesine bağımlı olması, onun davranışları önceden kestirilemeyen öngörülemez bir yapı kazanmasına neden olur. Bu önemli saptama, dürtü tatmininin önemi öne çıkarılarak gölgelenmeye çalışılmıştır. Çünkü kendi sistemlerinin insanlar için en iyi sistem olduğu iddiasını taşıyan iki karşıt sistem de insanların daha tutarlı bir yapıya sahip olmasını gerekli kılıyordu. Dürtüsünü uygun biçimde tatmin etmeye temellenen mükemmel egoya dayanan bir kuram, serbest piyasacı sistemin özgür seçime dayalı yapısını tehdit etmeyecekti ve çok daha iyi anlaşılabılır basitlikte bir kuram olarak topluma anlaşılır bir hikâye sunabilecekti. Bu nedenle dürtü tatminine giden yolunun, özne toplumla yüzleştikçe çetrefilleşip karmaşılaşarak dolambaçlı bir yol hâline geldiği ve nevrozun nedeninin bu olduğu biçimindeki yanlış algı hâkimiyet kazanmıştır. Oysa Freud nevrozun nedeni olarak dürtü tatmininin sorunlu duruma gelmesinden başka bir şeyi vurgulamaya çabalıyordu. Freud'un anlatmaya çalıştığı şey, onaylanmak ve kabul görmek, hatta kısaca diğerleri gibi olmak arzusundan başka bir şey değildi. Bunu güvence altına alabilmek, öznenin her durumda "doğrunun" sahiplenicisi ya da "doğru" konumda, "doğru" görünümde, "doğru" tavırlara sahip birisi

olarak bulunmasıyla olanaklı olabilir. Bu nedenle öznenin egosunun “doğru” normu ortaya koyan gücü, kendini görebileceği bir ayna konumunda tuttuğu ilişkiden kopabilmesi olanaksızlaşır. Örneğin özne bir karar vermesi gerektiğinde korkmadan, özgürce düşünerek hiçbir değer dizgesine bakmadan bütünüyle kendi kendine karar vermek yerine, farkında olmadan hep güçlü olanın onaylayacağı, genelde kabul görmüş normlara uyan bir karara varmaya çabalar. Ama kararını sanki hiçbir etki altında kalmadan vermiş gibi hisseder. Bu yabancılaşma durumu kaçınılmaz olarak özneyi hür irade küpü olmaktan uzaklaştırmaktadır. Doğru olanın içinde olmak, yanlış olanın kendinin dışında olması yani içeride olmak-dışarıda olmak diyalektiği, öznenin “ben”ini kurarken dürtü tatmininin önüne geçerek temel belirleyici etken durumuna gelir.

İçeride olmak-dışında kalmak diyalektiğinin temeli ayna evresidir. Lacan’ın bu konuyu psikanalizin temel konularından biri olarak vurguladığı ilk konuşması, 1936 yılındaki kongrede Ernest Jones tarafından mikrofonu kapatılarak engellenmiştir. Psikanalizde oluşan ego kaynaklı bu kargaşayı ortadan kaldırmak ve ego kavramının hakiki niteliğini ortaya koyabilmek için Lacan, 17 Temmuz 1949 tarihinde Zürih 16. Uluslararası Psikanaliz Kongresi’nde, 13 yıl önce üzerinde durduğu ayna evresi kavramını yeniden ele alır. Çünkü aynanın karşısında var olup ayna ortadan kalktığında kendisi de yok olan bir yansıma durumundaki egoyu sabit, değişmez ve varlığa sahip bir yapı olarak ele alma modası psikanalitik camiada hâkim görüş hâle gelmiştir. Psikanalizin mevcut olmayan hayali bir şeyin üzerine inşa edilmesi çabasına dur demek gerekmektedir.

Ego, yani “ben”in kendisini yansıtan aynanın niteliğindeki değişime bağlı olarak değişkenlik gösteren işlevsel yapısını Lacan daha belirgin olarak vurgulamak istiyordu. Aslına bakılırsa ben, değişmez bir ego olarak sabit kalan bir oluşum olmaktan çok, farklı ego yapılanmalarının birbirleriyle kolayca yer değiştirebildikleri bir devinim olarak ortaya çıkan hayali bir nesnedir. O konuşmasında psikanaliz camiası açısından en rahatsız edici

şey, egonun bir psişik acente olmadığı ama öznenin kendi dışındaki bir görüntüden devşirdiği bir hayal olduğunun Lacan tarafından vurgulanmasıydı. Yani özne, bilincini kendinden değil bir başkasından, bir ötekinden devşirerek kuruyordu. Her şeyi bu ego acentesinin varlığı üzerine kurmaya çabalayanlar için çok rahatsız edici olan bu saptama, öznenin dış koşullara bağlı olarak kendilik algısında keskin değişimler sergileyen, her an dönüşmeye hazır ve mükemmellikten uzak bağımlı bir ego yapısına sahip olduğunu vurguluyordu.

Konumuz açısından önemli olan bir başka nokta ise egonun bütünlüğünü koruyarak işlev görebilmesinin, egonun sağlamlığına değil, onun kendini içinde kurduğu gerçekliğin sürekliliğini koruyabilmesine bağlı olduğudur. Egonun içinde bulunduğu gerçeklikle bu yansımali ilişkisi, dışa bakışımızın bizi kendimize göstermemesinden kaynaklanır. Yaşamımızın ilk aşamalarındaki dış dünyamızla ilgili gerçeklik bu bakışa temellenir. Bu görsel gerçeklik yani imagonun içinde çocuk nasıl konumlanacaktır, kendini nasıl görebilecektir?

Çocuk o görselin içinde kendine en yakın görüntünün sahibi olarak kendini tasarlar. Bu görselin içinde varlığının sürekliliğini sürdürebilmesi, o görselin korunmasına bağlıdır. Bu nedenle o dış dünya imajı (imago) sabitlenebildiği ölçüde çocuğun egosu da onun içinde bir imaj olarak kalıcılık kazanır. Bu aşamada ego, kendi dışında gördüğü imajlardan birini sahiplenip, kendini görsel bir nesne olarak kurar. Böylece kendi imajını “doğru”, yani diğerlerinininki gibi bir görünüm taşıyan bir imaj olarak zihninde oluşturur. Bu noktadan itibaren “doğru” olmak yani “diğerleri gibi” olmak, egonun başat özelliği hâline gelir. Bu imajın çocuk tarafından sahiplenilmesi, onun davranışlarını, duruşunu, giyim alışkanlığını ve hareketlerini düzenleyici, yani Lacan’ın belirttiği gibi “Simgesel” bir etkide bulunur:

Ben’in (je-I) ilkel bir biçimin içinde toparlanmaya başladığı bu nokta, diyalektik özdeşim sürecinde ötekiyle yüzleşmesi ve dilin ona evrensel özne işlevini yüklemesinin öncesinde küçük

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

çocuğun ilk kez etkisi altına girdiği bir Simgesel durum örneğidir. Öznenin Simgesel yapılarla bundan sonraki etkileşim biçimi, bu ilk deneyimin etkisi altında biçimlenecektir.

Zaten eğer bu biçimi bilinen bir kaydın içinde tanımlamak istersek onun bir ideal-ben (je-I) olarak yapılanacağını söylemek yeğdir. Bu anlamda bu biçim, ikincil özdeşleşmelerin kaynağı olarak libidinal normalleşme süreçleriyle ilgili bilgilerimizi de bizim bu terim altında ifade edebilmemizi sağlayacaktır. Ancak bu noktanın asıl önemi, toplumsal olarak biçimlenmesinin hemen öncesinde, kendiliğin (moi-me) ideal-ben'i bir vekil olarak kullanarak ilk kez belirmesindedir. Bu beliriş hiçbir zaman sadece bireye indirgenemeyecek kurgusal bir vekili ortaya çıkarır.

Çocuğun anneden kopuşu sürecinde onu çevresindeki diğerleri gibi davranmaya ve hareket etmeye iten etken, onun kendi dışındakilerin arasından bir imajı seçip sahiplenmesiyle başlayan ötekilere benzer biri olmak arzusudur. Diğerleri gibi olmak, onların arasında ve onlardan farksız olmak arzusu, bundan sonra egonun başta gelen hedefi olacaktır. Bu nedenle dış gerçekliğin normlarını belirleyen güç, egonun nasıl görünmesi, nasıl davranması ve nasıl düşünmesi gerektiğini de belirleyerek Lacan'ın terimiyle öznenin bir otomata dönüşmesine neden olur. Kendi gerçekliği vücudunun dağınık bir biçimsizliğe sahip olması algısının üzerinde kurulmuş olan çocuk, dışında gördüğü imajların bütünlüğü karşısında hayranlık içinde kalır.

Bütünlüklü bir imaja sahip olmak, bu imajın Büyük Öteki'nin arzusunu doğuracak görsel bir nesne olarak ötekinin arzusunu arzulayan bir ego nesnesi olabilmenin ilk adımıdır. Çocuğun kendi biyolojik bedeniyle doğrudan bağlantısı kuşkulu olan bu imaj, çocuk için dürtülerinin gizlenmesi açısından da işe yarar. Çocuk ötekilerin dürtülerinden kopmuş birer imaj olduklarını varsayarak kendisi de dürtülerden kopmuş bir imaj olmayı arzular. Dürtüleriyle arasına ciddi bir yabancılaşmayı sokacak bir kendilik imajına sahip olmaktan kaçamayacaktır. Görüldüğü gibi, çocuğun dürtülerle bağının bir ben algısının gelişmesi

sonrasında kopuşu, toplumun değer dizgesiyle yüzleşmesinden çok daha önce gerçekleşmektedir. Böylece bunun devamında dürtülerinin kendini sürükleyeceği toplum tarafından onaylanmayacak tavırlarıyla arasına çok önceden bir set çekmiş olur. Dürtülere kapılarak davranan varlık, bir ben olarak oluşmasının öncesinde var olan ve egosunun dışında konumlanmış bulunan kendine yabancı bir yapı olarak dış dünyaya ait kılınır.

Çocuk büyüdükçe doğru imaja sahip olmak, giderek bir toplumsal imajı sahiplenmenin gerektirdiği rolü yerine getirmek anlamını kazanır. Çocuk ister istemez arkadaşlarının arasında, aile içinde ya da okulda bir imajı ve o imajın gerektirdiği bir rolü sahiplenecektir. Çocuğun sahiplendiği imajın gerektirdiği davranış biçimi, çocuğun günlük yaşam pratiğinin bilgisini taşır. Çocuk bu bilgi doğrultusunda neyi nasıl yapması gerektiğinin “doğru” bilgisine ulaşarak onu icra etmeye başlar. Nasıl doğru konuşması, nasıl doğru davranması ve hatta nasıl doğru düşünmesinin olanaklı olacağını bu imajı sahiplenerek belirleyebilen çocuğun ego-su giderek “doğru” bir imajdan “doğru” bir bilgiye dönüşmeye başlar. Yani ego, ilk biçimi olan görsel nesne olma hâlini geliştirir ve giderek bir bilgiye dönüşür; ego artık “doğru” bilginin mekânıdır. Daha da ötesi, ego giderek saf bir bilgiye dönüşür; doğrunun bilgisi olarak ego yapılır. Hiçbir ego yanlış değildir. Hiçbir ego yanlış davrandığını, yanlış düşündüğünü ve yanlış inançlara sahip olduğunu kabullenemez çünkü yanlışını kabullendiği anda onu ayakta tutan Büyük Öteki’nin de yanlışlığını kabullenmek durumunda kalacağı için egonun içinde yaşam bulduğu fantezi olarak imago bozulacak ve dağılıp gidecektir.

Doğru olmak kavramını açmamız gerekir. Somut dünyada doğru ve yanlış belirleyebilmek kolaydır çünkü ortada doğanın şaşmaz kuralları vardır. Doğa içinde yaşayan bir canlı, doğanın doğrularına uymazsa yaşamını sürdüremez. Doğada yaşamı sürdürebilmeye yarayan davranışlar doğanın içinde doğruyu oluştururlar. Bu nedenle doğadaki yaşamın içinde içgüdülerin ve dürtülerin yeri önceliklidir. Canlılar doğanın içinde bunlar

sayesinde yaşamlarını sürdürebilirler ve doğada yaşamı sürdürebilmeyi sağlayan yolu ahlaki açıdan sorgulamanın anlamı yoktur. Ancak toplum içgüdüler ve dürtülerin öncelikli olduğu bir yaşam biçimine izin vermez hatta tam tersine bireylerin üzerinde bunların olabildiğince kontrol altına alınmasına yönelik bir baskı oluşturur. Bu durum bir yandan ahlaki kurallar ya da yasalar olarak adlandırılan ve uygarlığın temelini kuran kurallar dizgesinin ortaya çıkışının, diğer yandan da insanın bir ben olarak ortaya çıkışının nedeni olmuştur. Mağara duvarlarına avladığı avları çizen insandan, kendini anlatan, kendinin heykelini yapan ve kendiliğinin doğruyla ilişkisini anlatan insana geçilmiştir. Dürtü kısıtlaması olmasaydı insanlık bu geçişi yaşamayacaktı. Avcı toplayıcı insan bu süreçte, doğruyu belirleyen soyut değer sistemini kişiliği olarak sahiplenene ve bu nedenle bir davayı, dini, ideolojiyi, iyiliği, sevgiyi, bilimi sahiplenene insana dönüşmüştür.

Doğayla iç içe bir yaşamdan giderek uzaklaşan ve ihtiyaçlarının üretimini kendisi yapmayan günümüzün şehirleşmiş insanları için doğru-yanlış değer sistemi artık bütünüyle soyut bir boyuta taşınmıştır. Bu kadar soyut bir boyuta taşınmış olsa da insanlar bir doğru-yanlış değer sistemi oluşturmada yaşam pratiklerini sürdürememektedirler. Çünkü insanın kendini değerli hissedebilmek için en fazla gereksinim duyduğu şey olan bir anlama sahip olmak kavramı, bu değer sisteminden insana yansımaktadır. Toplumda böyle bir değer sistemi yoksa insanlar tek başlarına ne bir değer sistemi ne de yaşamları için bir anlam oluşturabilirler. Tek başına oluşturulan bir değer sistemi, ötekiler tarafından anlam taşımayacağı için böyle bir değer sisteminde ısrarcı olmak bireyi psikoz sınırının içine itmektedir. Bu nedenle insanüstü bir güçten kaynaklandığı algısını yaratan değer sistemleri insanlar için hep aşırı biçimde cezbedici, arzularını kışkırtıcı bir etkide bulunmuştur. Şöyle demek daha uygun olabilir: İnsan somut dünyadan ne kadar koparsa kendine nihai bir değer sistemi sunacak bir gücü arama arzusu insanda o kadar güçlenir. En büyük arzumuz bize değişmez, her koşulda geçerli olacak bir

doğru-yanlış değer sisteminin sunulmasıdır. Böyle bir dizgeyi sunacak gücün kölesi olmak, o değer sistemine bütünüyle uyarak o güçle bütünleşmek, insanların en büyük arzusudur. Bu bütünleşme hâli, psikanalitik alanda Fallus'a karşılık gelen durumdur.

Doğrunun ne olduğu, öznenin kendini içinde var ettiğinde ona anlam kazandıran bir gerçekliktir ve bu gerçekliği belirleyen güç, özneye aşkın bir güçtür. Bu güç ister doğanın baş edilmesi gereken kuralları olsun, ister rolleri belirleyen soyut ya da somut bir toplumsal yapı veya başka bir şey olsun o güç olmadan gerçeklik olamaz. Gerçeklikle Lacancı anlamdaki Gerçek kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Özne içinde bulunduğu mekânın gerçekliğinin dışında yaşayabilse ve kendisi için kendi kendine bir anlam oluşturabilse bile bunlar onun kabul görmesini sağlayamayacağı için sağlıklı bir birey olarak yaşamasına yardımcı olamayacaktır. Sonuçta anlam öznenin dışından gelir ve kişilik bir anlam taşımıyorsa dürtüleri tatmin edebilmenin özne için bir değeri yoktur. İnsan bu nedenle dürtü tatminini anlam ve değer için geriye iterek kendiliğini kurar. Başkalarına gösterdiği kendilik temsilcisi dürtü tatmininden ne kadar uzaksa o kadar toplumsal değer taşır ve özneye o kadar anlamlı bir yaşamı olduğu duygusunu verir. Toplumun da estetikten tutun ekonomiye dek değer dizgesi bu temelde kurulmuştur ve kendilik temsilcimiz de bu bağlamda oluşumunu tamamlar.

Özgür demokratik bloğun başarısı, öznenin gerçekten özgürlüğünü yaşamasına olanak tanıması değil, köle olduğunu anlamasını engelleyerek kendi i özgürlüğünün efendisi olma yanılgısı içinde algılamasını sağlamaktır. Lacan bunun insan mühendisliği yapma boyutlarında olduğunu belirtir. Kafka da bu durumu romanlarında oldukça başarılı biçimde anlatır. Lacan bu konuda şu saptamada bulunur: “Ancak biz, evrensel bir görev dilinin muallâk bağlantılarının içinde icra ettirdikleri köleliği mazur gösteren dayanakları bularak kendilerinin efendi olduğuna inanan kölelerle iştigal ediyoruz.” Kendini efendi olarak gören kölelerden oluşan toplumların bireylerinin bu aldatmaca-

ya kapılmalarındaki en büyük etken, mükemmel ego efsanesine inandırılmış olmalarıdır. Mükemmel ego, köle olamaz; o, her şeyi özgürce yönetebilme ve özgürce karar alma yetisine sahip bir öz gibi algılanmaktadır. Mükemmel ego, gücün söylemine düşünmeden inanıp yaşam pratiğini de o inancın üzerine kurduğu için gücün oluşturduğu sistemin içinde bir mükemmellik abidesi gibi durur gerçekten.

Anlam ve değer kazanabilmek için özne Büyük Öteki'nin doğrularını benimsemek durumunda ise bu durumda özgür seçim diye bir şey yoktur. Aslında öznenin her tercihi yapma özgürlüğüne sahip iken, hatta özgürlüğünün en yoğun olduğu noktada bu özgürlükten nasıl korkarak kaçtığını Sartre ağırlıklı olarak vurgulamıştır. Çünkü özne için anlam bulmak ve değer taşımak özgür olmaktan daha önemlidir. Yani öznenin günlük yaşantısı açısından ezici çoğunlukla karşılaştığımız durum, onun kendi zihnini kontrol edilmek üzere bir dış güce teslim etmesidir. Bu teslimiyet özne için rahatlığın, güvencenin, kendini değerli hissetmenin ve anlamı yakalayabilmesinin vazgeçilmez koşuludur. Anlam ve değer hep dışımızdan bize gelen kavramlar oldukları için özne çaresizce zihnini bir Büyük Öteki'ne teslim etmek zorundaysa, anlamı ve değeri verecek olan güç yani Büyük Öteki'nin niteliği büyük önem taşımaktadır. Büyük Öteki öznenin dış dünyasını ve kendi bulunduğu konumu ne kadar nevrozdan uzak biçimde okumasını sağlarsa özne de o kadar nevrozdan uzak bir kendiliğe sahip olabilecektir. Bu durumun istisnaları oldukça enderdir.

İnsanlar çoktan doğadan uzaklaşmışlardır. İhtiyaçları için kullanmak zorunda oldukları nesnelerin üretilmesini doğanın içinde yapmak zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Üretimin doğru ürünü verebilmesi için doğanın şaşmaz kurallarına uymaları gerekmemektedir. Bu nedenle özne için artık doğru, kesinliği azalmış bir kavramdır. Somut bir ihtiyacı giderecek somut bir ürünün doğa içinde üretiminden uzaklaşmış olan toplumun değerleri açısından, şaşmaz "doğru"nun ne olduğunu belirlemek

neredeyse olanaksızdır. Çocuklar ve günümüzün şehirlileşmiş kitleleri genellikle somut evrenin içinde gerçekleşen bir üretim etkinliğinin öznelere olmadıkları için doğru, mekânın düzenleyici gücü tarafından üretilen soyut bir değer sistemine göre belirlenir. Doğruyu güç yapar, yani güçlü olan doğruyu belirler. Böylece doğruyu belirleyen gücü kurgularken ilk narsistik fantezimizi de oluşturmuş oluruz: doğruyu belirleyen güç ve onun doğrularını eksiksiz biçimde benimseyerek icra eden bir kendilik nesnesi olarak ego. İşte bu ego ideal ego olarak adlandırılır:

Özne, Gestalt'tan farkı olmayan bir hayali vücut kurgusunun bütünlüğü sayesinde kendi gücünün olgunlaşmasının hızını aşarak kendini fiziksel olarak çok daha yetkin bir konumda görmeye başlar. Bu kurgusal hayalet, canlandırmak için yaptığı karmakarışık hareketlere karşın onu tersine çevirerek bir heykel gibi donuklaştıran dışsal bir yapı olsa da özne üzerinde kesinlikle yapılandırıcı bir etkide bulunur.

Kendilik nesnesi olarak egonun ortaya çıkışı, ben-öteki ayrımının olmadığı birincil narsizm döneminden çıkmamızı ve ayna dönemiyle başlayan ikincil narsizm dönemine girişimizi sağlar. İmgesel Büyük Öteki'nin ileri derecede idealize edildiği, onun nesnesi olarak kendilik temsilcisi olan egonun da bu paralelde tüm güçlü (omnipotent) bir yapı kazandığı bu dönem, güç odağına yönelik ikircikli bir tapınma ritüelinin öne çıkmasıyla kendini gösterir. Öznenin Gerçek konumunda dürtülerin mekânı olan varlığın ortadan kaldırılması eğilimi nedeniyle oluşan ve ölüm içgüdüğü olarak bilinen eğilim de bu dönemde ortaya çıkar. Yani dürtülerimizin mekânındaki varlık, şeytanın bulunduğu yerdir ve onu kendimize ne kadar yabancıymış gibi algılasak, hakiki kendiliğimizin doğruluğun mekânındaki ideal ego olduğu biçimindeki narsistik fantezi o kadar güçlü olacaktır.

Narsistik egoyu başlangıçta imago olarak ortaya çıkan ve sonradan narsistik İmgesel Büyük Öteki fantezisine dönüşen kurgudan ayırmak olanaksızdır. Aslında ego sadece bu tür bir fanteziye bağlı olan narsistik bir kendilik nesnesi olarak varlığını

sürdürebilir. Ego yalnızca “doğru” bilginin sahibi olarak varlığını sürdürebildiği için narsistik İmgesel Büyük Öteki’nin ortaya koyduğu “doğru” kavramını sahiplenmek dışında başka bir seçeneği yoktur. Bu nedenle ego = “doğru bilgi” denklemi artık kurulabilir. Yani egoyu kurup yaşatan Büyük Öteki’dir. Sadece doğru bilginin oluşturulmuş olması durumunda ego var olabilir ve doğru bilginin bütünlüğü korunduğu sürece bu çerçevenin içinde kendine süreklilik kazandırabilir. Doğru bilgi olarak görebileceği çerçevenin ortadan kalkması durumunda ego da sürekliliğini koruyamayacaktır.

Doğruyu ve yanlışı ego tek başına belirleyemez. Bu nedenle imajın ötesine geçen kavramsal bir egonun kurulabilmesi için mekânda önceden doğru-yanlış bilgisinin oluşmuş olması gerekir. İkili zıtlıklar (binary oppositions) bu açıdan egonun bir imaj olma aşamasından kavramsal zemine geçmesinin ilk adımıdır. Bu durumu, pandemiye karşı korunmak için insanların kendilerini evlerinde izole etmeleri sonucunda duran toplumsal yaşam nedeniyle doğru-yanlış kodlamasını yapan mekândan uzak kalışımız nedeniyle kavramsal aynamızı yitirmenin zorluğu olarak yaşadık. Aıştığımız toplumsal yaşam ve onun bize sunduğu “doğru” bir insan olmamızı sağlayan roller ortadan kalkınca özne giderek günlük pratiğinin nasıl olması gerektiği konusunda kuşkuya kapılır. Bu roller olmadan “doğru” bir insan olduğumuzu nasıl anlayabileceğiz? Toplumla yüzleşmenin bitişı, insanların televizyon ve sosyal medyanın ekran gerçekliğini Büyük Öteki olarak kullanmalarına neden oldu. Çünkü tek başına kalınca kendi kendini bilen ve kendini ayakta tutan bir ego kendi başına ortaya çıkmadı. Egomuzu kurmakta zorlanınca ve ego kendini görmekte güçlük çekince ayna olarak ekran kullanılmaya başlandı. Bizi doğru çerçevenin içine sokan güçle yüzleşmemizde kesintiler olunca egomuzu ayakta tutmak için o gücün sanal karşılığını kullanabiliyoruz. Sanal olana kolayca geri dönebilmemizin nedeni, egonun da sanal bir yapı olmasıdır.

İnsanlar yaşamlarının anlamlı olduğunu duyumsayabilmek için, kendilerini “doğru” olanı yapan kişi olarak görmek zorunda

hissetmektedirler. İnsanlar kendilerini kendilerine doğru olanı yapan biri olarak yansıtan bir aynaya bu nedenle her şeyden çok gereksinim duyarlar. Somut sorunlarla mücadele etmek amacıyla yapılanmış toplumlardan uzaklaşmış olan toplumlar için doğru-yanlış değer dizgesi, her doğrunun yanlış da olabileceğinin gösterilebileceği soyut bir değer dizgesine dönüşür. Burada doğru olanı oluşturan, doğanın somut koşulları değil, soyut ahlaki ve yasal değer sistemleridir. Bu değer dizgesinin arkasındaki güç ne kadar mutlak bir güç gibi algılanırsa insanların o doğrulara inancı da o denli güçlü olur ve onlar, doğruları yerine getirmek konusunda tereddütsüz davranırlar. Sadece dürtü tatmini üzerine kurulan bir yaşam ise toplumsal değer sisteminde “doğru” olarak karşılık bulamadığı için insanlara anlamlı bir yaşam sürdürdükleri hissini verememektedir.

Dinler bu açıdan işimizi kolaylaştırmaktadır. Ego da zaten doğruyu belirleyen bir güçle kurduğu aynalama ilişkisi içinde kendinin doğru olduğuna dair bir inanç geliştirerek kendini ayakta tutabildiği için kavramlardan oluşan ego aslında saf bir teolojidir. Egoyu teolojinin alanının dışına çıkarmak olanaksızdır. Bu nedenle öznenin ego hâlinin ateist olabilmesi de olanaksızdır. İmgesel dönemde doğru olmak, önce diğerlerinininki gibi bir görünüme sahip olmak anlamına gelirken sonradan doğru olmak kavramı giderek görsel ego yapılanmasının önüne geçer. Bu aşamada doğru-yanlış kavramlarının öznenin yaşamında birincil önem taşıyan kavramlar hâline gelmeleri nedeniyle kavramsal ego bir teoloji olmanın ötesine geçemeyecektir. Bir teolojiyi sahiplenene kişi için yanlış olmak diye bir şey söz konusu olamayacağından egonun teolojinin karşısında olması, yanlış benimseyen anlamına gelir. Egonun bu tür bir yanlış ilişki içinde var olabilme olanağı yoktur. Yani ayna döneminin ardından özne, doğruluğun mekânı olan ve hep doğruyu dile getiren bir yapıya dönüşür. Doğru da her zaman Büyük Öteki'nin belirlediği bir kavram olabildiği için Lacan ben bir ötekidir der.

Öğür irade, özgürce bir doğru düşüncüyü, kararı dile getirmek anlamına gelir. Ancak doğruyu belirleyebilmek için özne-

nin sürekli olarak “doğru” kavramını belirleyen güce başvurma-sı, onun doğrularını anlaması ve onları kendine aitmiş gibi dile getirmesi gerekir. Yani öznenin doğruyu bulması, kendi zihnini olabildiğince doğruyu oluşturan gücün zihniyle örtüşen bir noktaya getirmesiyle olanaklı olabilir. Bu nedenle öznenin kendini en özgür kıldığına inandığı nokta, doğruyu belirleyen gücün en yakınında olduğu bir nokta olduğu için aynı zamanda kendini kendinden en uzağa fırlattığı noktadır. Öznenin kendi olarak kalması durumunda ortaya bir kanıyı, doğruyu ya da kararı koyamaması, onu kaçınılmaz bir esarete sürüklemektedir. Doğruyu bulamayan öznenin konuşması anlaşılmasız olacağı, davranışları tutarsız olacağı ve belli bir kimliğe sahip olamayacağı için o, varoluş bulamayacak ve kendini göremeyecektir.

Öznenin aracısız biçimde, doğrudan farkına varabildiği ye-gâne şey, sadece kendi dürtüleridir. Ancak dürtülerin doğrudan tatmini toplumsal yaşam açısından onaylanamaz olduğu için öznenin dürtülere dayanarak bir doğruyu kurma olanağı yoktur. Her bireyin doğrudan dürtü tatminine yöneldiği bir toplumun ortak yaşam sürdürebilmesi olanaksız duruma geldiği için dürtülerini gizlemek zorunda kalan özne, giderek dürtülerinin farkında değilmiş gibi yaşamaya başlar. Özne doğruyu belirleyen gücün gönüllü taşıyıcısı olarak onun adına kendi zihnini kontrol altına alır. İnsan zihninin düşünmesi, kaçınılmaz biçimde bağlanmaya can attığı gücün onayladığı düşünceyi kendine mal etmesi sürecidir. Bireylerin zihinlerinin kontrol altında olması, bu nedenle doğal ve sıradan bir durumdur. Özne giderek yaşadığı mekânı kontrol eden gücün kontrolü altındaki bilinçli zihniyle bu gücü ortadan kaldırmayı hedefleyen, kendisi o gücün yerine geçmeye çalışan bilinçdışının arasında bölünür. Bu bölünmüş-lük, özneye dinamik bir yapı kazandırır, hatta bazı durumlarda bilinçle bilinçdışının öznenin kontrolü altında yer değiştirmesi de olanaklı olabilmektedir. Özne kendi yarattığı gücü kandırarak zekice manevralarla yasaklanmış düşünce biçimini icra etmeye izin veren bilinçdışı alana geçişini gerçekleştirebilir. Sonrasında geri dönerek o gücün gözünü boyamak için aşırı boyun eğici bir

tavır sergileyip, ona biat ettiğine inandırmak, onun doğrularını kendi doğrusu gibi göstermek pratiğine kaldığı yerden devam edebilir. Sanki tek kişi değil de birden fazla kişi aynı bendende yaşamlarını sürdürüyor gibi bir durum ortaya çıkar. Bu döngü, doğruların hızla değişime uğradığı günümüzde yaygın bir toplumsal fenomene dönüşmüştür. Aşk ve cinsellik bu durumun en sıklıkla yaşandığı durumlardır. Güçlü olanın yasal çerçevesinin dışına çıkılan bu durumlar, kaçınılmaz biçimde suçluluk duyusunun ortaya çıkışına da neden olurlar. Özne suçluluktan kurtulabilmek için bu bilinç geçişlerini sanki kendi kontrolü altında değilmiş gibi yaşar.

Kendi kendine yarattığı bir hayal dünyasının içinde peydahlanan ürkütücü hayaletlerle kendi yarattığı dolambaçlarda köşe kapmaca oynayan bu zavallıdan bir mükemmellik abidesi çıkarmak isteyen özgür demokratik serbest piyasacı sistem, Freud'un kuramının ağırlıklı biçimde, tatmin edilmemiş cinsellik gibi dürtü tatmininin engellenmesinden kaynaklandığını işlemeye başladı. Buna göre dürtülerin uygun biçimde tatmin edilmesiyle birlikte mükemmel egoya engel olacak başka bir sorunun kalmayacağı kurgusu bu cenahta merkeze alınmıştır. Egonun özneyi biçimlendiren güçle dinamik ilişkisinin göz ardı edilmesi, Freud'un kuramının sadece mükemmel ego üzerinde temellendirilmiş bir kuram gibi algılanmasına yardımcı olmuştur. Oysa Freud o dönemde bu alanla ilgilenenler arasında hâkim olduğundan dolayı daha iyi anlaşılacak için kerhen ego kavramını kullanmak zorunda kalmıştı ama aslında onu nevrozun gerçek nedeni olarak görmektedir.

Psikanaliz Tekniği Üzerine Teknik, Söz ve Dil Üzerine Kurulmalıdır

Psikotik birey, ötekinden kopmamış olduğu için, kastre olmamış olduğu için jouissance'ın evreninde yaşar. Bu durum falik jouissance durumudur. Ancak psikotik olmayan, nevrotik olan ya da aslında toplumun ortaklaşa nevrozunu yaşadığı için

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

nevrotik olmasına karşın normal olarak tanımladığımız birey ise ötekinden kopmuş olduğu için sadece konuşarak jouissance yaşayabilme olanağına sahiptir. Öznenin jouissance'ı yani Öteki'nin jouissance'ını yaşamasının tek yolu, "doğru"yu dile getiren dili kullanabilmesidir. Bu dil Öteki'nin dilidir, Öteki dildir ancak özne kendine ait kılarak jouissance yaşar. Psikanalize giren öznenin analizi sırasında elimizde bulunan tek sorun alanı ve sorunu çözmek için odaklanacağımız alan öznenin jouissance'ını oluşturan bu "doğru" dildir.

Şimdilerde psikanaliz denince akla çocuklukta yaşanmış ve bastırılmış yaşantıların açığa çıkarılarak yorumlanması gelmektedir. Oysa psikanalitik tedavinin bununla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Bu sansasyonel Hollywood tarzı bir yaklaşımdır. Ego tedavisi yapma eğilimi bu yaklaşımı desteklemektedir. Tekniği saptıran bir başka önemli etken de psikanaliz derneklerinin kuralları öne çıkarma eğilimleridir. Psikanaliz dernekleri, kaçınılmaz olarak, norm belirleyen bir etkide bulunmaktadırlar. Bu dernekler kendi normlarına uymayan her dış dünya ve kendilik kurgusunu sorunlu narsistik fanteziler olarak görüp analitik yapı-söküm sürecinin bunlara yönelmesini desteklemektedir. Oysa Lacan'ın "Psikanalistin sanatı, en son serabı tüketinceye dek, serapları tüketmek amacına yönelik olarak öznenin tüm kesinliklerini askıya almakla kendini gösterir." sözüyle anlatmaya çalıştığı yapı-söküm tekniği, sadece nevrozun yarattığı histerik alan için kullanılması gereken bir tekniktir.

Psikanalist, nevrozun ne zaman bir hastalık düzeyinde ve müdahale gerektiren durumda olduğunu, ne zaman gündelik yaşamın zeminini oluşturan bir temel olarak bulunduğunu birbirinden ayırt etmesi gereken kişidir. Egomuz olmadan yaşamamız olanaksız olduğundan nevrozdan bütünüyle kurtuluş da olanaksızdır. Bu nedenle bize çarpıtma gibi gelen tüm kurgulara müdahale etmek gereksiz bir hedeftir. Bu çaba hem tükenmeye hem de psikanalizin bir beyin yıkama pratiğine dönüşmesine neden olacaktır. Hangi nevroz tablosuna psikanalitik tedavi yoluyla

müdahale edilmesini anlayabilmek için kuramsal altyapının güçlendirilmesi gerekir. Bu nedenle psikanaliz kuramı pratiğinden kopartılamayacak bir kuramdır. Bunun tam tersi de geçerlidir. Psikanaliz pratiği olmadan sadece okumalar üzerinden yapılan çalışmalar da çok değerlidir ancak burada eksik kalan, Lacan'ın tabiriyle deneyimle donatılmış olmanın ödülüdür. Eğer psikanaliz, deneyimden uzak kalarak bütünüyle bir bilme hâline gelirse bunun her türlü gerçeklikle bağını koparmış bir bilgi çöplüğü olarak değersiz hâle geleceğini Lacan açık biçimde vurgulamaktadır. Bu nedenle psikanaliz alanında kuramsal çalışma ve pratiğin birlikte yürüdüğü bir eşgüdüm vazgeçilmezdir.

Günlük yaşamımız zaten nevrotik bir yaşamdır. Bu nedenle derneğin kendi normlarına uymadığı için öznenin tüm inançlarını tedavide hedef alınacak sorunlar olarak görmek, psikanalize giren öznenin İmgesel Büyük Öteki karşısında kendini sakladığı ilişkideki gibi bir ilişkiyi analistiyle de kurmasına yol açacaktır. Bir dernek tarafından analist olduğu onaylanan ancak derneğin normlarını Büyük Öteki'nin doğruları gibi sorgulamadan papağan gibi yineleyen, düşünmeyen, diyalektikten uzaklaşmış bir analist karşısında analize girmiş özne hep “-mış gibi” yaparak analiz sürecini tamamlayacak ve bilinçdışını daha da ustaca gizlemeyi öğrenerek yani nevrozu güçlenmiş olarak analiz sürecini tamamlayacaktır. Analistin hiç sorgulamadan benimsediği doğrularını dayatması ister istemez analiz tekniğine yansıyacak ve iyileşmek için gelen hastanın direncinin ortaya çıkışına neden olacaktır.

Lacan *Ecrits*'de, “Psikanalizde Söz ile Dilin Etki Alanı ve İşlevi” adlı makalesinin “Psikanaliz Deneyimi İçindeyken Öznenin Boş Konuşması ve Dolu Konuşması” başlıklı bölümünde bu konuyu ayrıntılarıyla işler. Yanlış teknik ve eksik kuramsal bilginin analisti nasıl simgeciliğe sürüklediğini, bunun sonucunda da psikanalizin bir yıldız falı bakma pratiğine nasıl dönüştüğünü, simgelere anlam yükleme çabasının Simgesel'i ortadan kaldırarak psikanalistle analizan arasında nasıl bir İmgesel dikotomik

ilişki ortaya çıkmasına yol açtığını ayrıntılarıyla anlatır. Psikanalist kahve falı bakan falcı gibi birtakım imgelerin gizli anlamını önceden bilen ve analizana bu anlamları aktararak onun geleceği daha doğru bir yolda biçimlendirmesine yardımcı olan bir kâhin değildir. Psikanalist sözü dil içindeki konumuyla, dilin onu hangi anlamı ifade etmek için görevlendirdiğiyle ve aynı sözün nevroz zemininde oluşmuş olan öteki dilin içinde ne anlama gelebileceğiyle ilgilenmelidir. Aksi halde söz psikanalist tarafından anlam verilmeyi bekleyen boş bir simgeye dönüşür. Bu yola giren analist, sözü kendi gerçekliğinin dili içinde oluşmuş olan bir anlamın sahibi olarak görevlendirecektir.

Eğer psikanalistin sözden ilk anladığı şey bir boşluk ise bu boşluk onun içinde etkili olacak ve bu boşluğu sözün ötesindeki bir gerçeklikle doldurmaya çabalayacaktır. Ve buradan da öznenin söylemediği bir şeyi bulabilmek için onun davranışlarını analiz etme noktasına yönelecektir. Ama bir kanıt elde edebilmesi için bu konuda analizanı konuşturmak amacıyla kendisinin konuşması gerekir. Sözü yeniden bulur ancak bu söz üzerinde yapılacak irdeleme, onun sessizliğinin iflası dışında bir yanıt bulamamış bir sözün üzerinde yapılan bir eylem olarak aslında kendi hiçliğinin yankılanması biçiminde kuşkulu bir duruma düşecektir.

Eğer söz, bunu yorumlamaya çabalayan analistin kendi nevrozik dilinin içinde anlamını bulan bir simgeye dönüşmüşse bu anlam analizan için bir hiçlikten başka bir şey ifade etmeyecektir. Analistin nevrozik gerçekliğinin bir söze anlam vermesi, analizana aynı nevrozun içine girme zorlaması gibi gelir. Bu, tersine bir okuma olarak analizanın değil analistin analizine dönüşen bir psikanaliz sürecine dönüşe yol açar. Analistin kendi iç görüşünü analizanın iç görüşü sanma yanlışına düşmesine neden olur.

“Tamam, işte iç görüşü” diye haykırır kendini beğenmişlikle bunun tehlikelerini uzun uzadıya iyi bilse de. Buraya odaklanmakla alınacak olan yararın tükenmiş olduğunu bile bile onun cazibesine kapılacak son kişi olmayacağını itiraf eder öte yan-

dan. Sorgulama başlar başlamaz bir yerlerde gizlenmiş olduğunu sandığı tüm güzellikler, onlara ulaşmaya çalıştıkça uçar gider. Onların hesabını yeniden yapmak ne kadar az olduklarını görmesine neden olur ama bizim adamımızın hiç beklemediği biçimde ortaya çıkan diğerleri, onun kendini oldukça ahmak gibi hissetmesine yol açacağı için onun bir süre sessizliğe gömülmesine neden olur. Bilinen akıbet. İşte bu anda gururunu okşayan uysal fantezileri canlandıran hayali monologla, psikologun (nüktesiz olmaz) ve terapistin (kurnazlık olmadan olmaz) “serbest çağrışım” olarak adlandırmayı uygun gördükleri kaçamağa izin vermeyen bir söylemin zorlayan çalışması arasındaki ayrımı hissetmeye başlar.

Ama serbest çağrışım yöntemini bu biçimde bir çalışma olarak nitelendirebilmemiz için donanımlı bir işçinin yetişmesinin dışında neyi biçimlendirdiğini sormamız gerekiyor. O hâlde bu çalışma neyin nesidir?

Hiç fröstrasyonun nereden geldiğini kendimize sorduk mu? Analistin suskunluğundan mı? Boş konuşmaya karşı özellikle de onaylayıcı bir yanıt vermek, suskunluktan da daha fröstre edici etkiler göstermektedir. Bu fröstrasyon her şeyden önce öznenin söylemine içkin bir fröstrasyon değil mi? Özne bu durumda kendinin bu biçimde varlık buluşunu sahiplenmemeyi giderek daha güçlü biçimde hissetme durumuyla yüz yüze kalmıyor mu?

Boş konuşma, analizanın analistin dilini kullanarak sözleri bu dilin içinde biçimlendirdiği konuşma biçimidir. Oysa psikanaliz sırasında tedavi edici olanın, sözün bu biçimde analistin dilinde belli bir anlama indirgenmesi olmadığı iyi bilinmelidir. Bu yanlışı yapmak, analizana analistin doğrusunu dile getirerek ötekinin jouissance’ını yaşama olanağını verir, ona bir keyif yaşattır ancak analizanın nevrozu konusunda ne analizan ne de analist bir anlayış geliştirebilir. Ancak ortak bir keşifte bulundukları yanılığının keyfi ikisi in de başını döndüren uyuşturucu bir etki sağlar. Ötekinin jouissance’ını working through denilen süreçte yeniden ve yeniden yaşama olanağına erişen analizan, yeni bir nevrotik keyif biçimi edinerek sorununu çözmek yerine güçlendirmek yönünde yanlışı bir tedaviyi sürdürür.

Kuramcılarımızın gücünü fröstrasyonla başa çıkma kapasitesine göre ölçtükleri bu ego, özünde fröstrasyonun kendisidir. Bu fröstrasyon öznenin arzusuyula ilgili değildir ama kendisi bir nesne hâline geldiği noktada arzusunun özneye yabancılaşmış olmasından kaynaklanan bir fröstrasyon olarak kendini gösterir ve o nesneyi ne kadar çok özümseyerek benimserse öznenin jouissance'ına yabancılaşması o kadar derinleşecektir. Onun kendinin bu mükemmel benzeri hâline nail olması bile onu tatmin etmeyecektir çünkü o noktada anlayacağı gibi bu yine ötekinin jouissance'ı olacaktır.

Lacan'ın "jouissance" adı altında kullandığı keyif alma durumunun dürtü tatminiyle ilgisi yoktur. Bu keyif durumu, doğruyu dile getirmek zorunda olan egonun aldığı keyif durumudur. Ego bu yoldan bütünlüklü bir imaja sahip olduğuna inanır. Doğruyu söylemekle yaşadığı keyif hâli, aslında Büyük Öteki'nin doğrularını dile getirmekten kaynaklandığı için öznenin Büyük Öteki'nin aynasında yabancılaşmasının sonrasında ortaya çıkar. Bu aşamada bu aynada oluşan ideal ego, o anki Büyük Öteki'nin söylemini dile getiren ama daha önceki dönemde ideal ego olabilmek için başka bir Büyük Öteki'nin söylemini kullanmak zorunda kalmış olan bir başka egoyu bilinçdışında tutmak zorunda kalan bir egodur. Psikanaliz, bilinçdışına itilmiş önceki egoların birinin yani önceki Büyük Ötekilerden birinin söyleminin güncel durumu yolundan saptıracak güçte olması durumunda, onu açığa çıkarmaya yönelik bir yapı-söküm sürecidir. Analist, özneyi yolundan saptıran öteki egoyu ve onun içinde yaratıldığı aynayı kuran öteki Büyük Öteki'ni diğerlerinden ayırma yetisinde olması gereken kişidir. Bu süreçte, öteki dilin biçimlendirdiği sözlerin analizanın yeni dilinde yakalanıp, öteki anlamın analist tarafından ortaya konulmasıyla öteki egonun ortaya çıkarılması sağlanır.

Analistin yeni bir Büyük Öteki olarak yeni bir dili ve dolayısıyla yeni bir egoyu biçimlendirici etkisinin azaltılması için yüz yüze yapılmayan psikanaliz süreci, analizanın kendi İmgesel'in-

de kalabilmesini sağlayarak öteki dile geçmesini kolaylaştırmayı amaçlar. Bu nedenle analist, analizanın kendine yönelik bir mesaj olarak oluşturduğu söylemini muhatap almamalıdır. Bu yoldan analizanın giderek analisti unutması sağlanmalı ve böylece ortaya çıkacak olan öteki dilde öteki anlamları yakalamaya odaklanmalıdır. Nevrozu oluşturan dili analist kendi söylemiyle örtmemelidir.

Öteki dilin hangi Büyük Öteki fantezisinin içinde biçimlenmiş olduğunu analist analize başlamadan önce fark etmiş olmalıdır. Eğer bu yol kullanılmayıp, analist nevrotik fanteziyi İmgesel olarak kafasında biçimlendirmiş olsa da analizanın sözüne odaklanmadan kendi sözleriyle fanteziyi ortaya koymaya çalışıp kendi sözleriyle fantezinin dile getirilmesini zorlarsa analizan yeni bir ego olarak var olmaya zorlandığını hissedeceği için, yeni egosunun yarattığı direnci yaşamaya başlayacaktır. Çünkü nevrozun ana nedeni, öznenin güncel egosunun yarattığı esaretten, bilinçdışına itilmiş olan bir öteki ego tarafından kurtarılacağına yönelik bir inanca kapılmış olmasıdır. Oysa özne konuştuğu sürece Büyük Öteki'ne olan esaretinden kurtulabilmesinin olanağı yoktur.

Nevrotik özne, hiçbir zaman var olmamış ve hiçbir zaman da var olamayacak olan öze, bağımsız bir kendilik temsilcisine ulaşma vaadine kanmış olan ve güncel dile-gerçekliğe bu nedenle giremeyen öznedir. Yani Lacan'ın Babanın-Adı metaforu olarak adlandırdığı güncel gerçekliğin dilinin içine giremeyen ve annenin fantezisinin dilinde tutsak olmuş öznedir. Burada belirtmek gerekir ki anne ve baba olarak ifade etmeye çalıştığımız şeyler hakiki anne ve babayla tam olarak örtüşmeyen şeylerdir. Bu açıdan ne baba gerçek baba ne de anne gerçek annedir; biri öznenin bağımsızlığını engelleyen ilkel bir baba imgesi, diğeri de özneye sınırsız özgürlük vaat eden ilkel bir anne imgesidir. Analist özneyi önemli gördüğü bir konuda konuşmaya zorlarsa analizanın kafasında ilkel baba imgesi olarak biçimlenmekten kurtulamayacak ve analize o ilkel anne imgesine ulaşmak umuduyla gelmiş olan

analizanın direnci güçlenecektir. Direnç, bu nedenle, egonun analistin istediği konuyu konuşmaya zorlandığı working through tekniği süresince giderek güçlenir.

Burada öznenin yaşadığı früstasyonun, arzunun früstre olmasıyla ortaya çıkan hayvansal agresyonla hiçbir ilgisi yoktur. Hoşnut olduğumuz bu kalıp, herkes ve her birimiz için pek hoş olmayan başka bir kalıbı gizlemektedir: Yaptığı işin doğurduğu früstasyona, ölüm arzusuyla tepki veren bir kölenin agresivitesini. Bu noktadan başlayarak öznenin İmgesel eğilimlerini tatmin edebilmek için söyleminde öne çıkararak kurmuş olduğu nesneyi yapı sökümüne uğratacak tüm girişimlere bir yanıt olarak agresivitenin nasıl ortaya çıktığını anlayabiliriz. Birden beliren bu tehlikeli yamaca aslında dirençlerin analizi adını veriyoruz. Öznenin fantezilerindeki agresyonu göremeyen analist, saflıkla dolu anlatımlarda bunun işaretinin çoktan verilmiş olduğunu gözden kaçırmış olduğu için agresyonu da gözünden kaçırmaktadır.

Bu ihanet, “nedenselci” bir psikanalize tereddüt etmeden inanarak öznenin geçmişindekileri ustaca bir bilgiçlikle açıklayıp onu bugüne getirmeyi amaçlayan bir psikanalistin, hastasının özgürlüğünün fantezinin yapı sökümüne yönelik olarak yapacağı girişimlerle askıya alınacağına inanmasının yarattığı ihanetle aynıdır ve bu ihanet duygusunun yarattığı kaygı, sesinin tonuna kadar yansır.

Agresyonun nedeni, özgürleşmek umuduyla gelen öznenin, analisti tarafından yeni bir esarete sürükleniyor olduğu hissine kapılmasından kaynaklanır. Analistin jouissance’ına mahkûm olmak, onun doğrularını kullanmaya zorlanmak... Bu yeni esaret biçiminden kurtulmak isteği, analizanı esir eden önceki büyük ötekilerin ölümünün arzulanmış olması gibi analistin ölümünün arzulanmasına dönüşür. Analizan kendini esir eden büyücülerden kurtulmak için uzandığı divanda daha güçlü bir büyücünün eline düşmüş olmanın yarattığı agresyonla baş başa kalır. Psikanalizin geldiği bu noktayı Lacan şöyle eleştirir:

Tüm bu süreç psikanalizde kendini giderek daha fazla gösterince kuşkusuz güncel olarak bu eğilimin artmasına ve sonuç
Ücretsiz PDF Kitap Aşşivi - <https://rantey.org>

olarak her şeyden önce psikanalistin kendi sözünden mucizeler yaratabileceğine inanması gibi hatalı bir bilincin oluşması sonucuna varmıştır. Buna göre simgeyi yorumlayan psikanalist, öznenin teninde acılarla yazılmış olan semptomun anlamı ı aydınlatır ve çözer. Bu büyücülük eylemi bizim geleneklerimize yakışmıyor. Çünkü bizler bilim insanlarıyız ve sihir savunabileceğimiz bir şey değildir. Büyülü düşünceye sahip olmayı hasta olmak olarak ortaya koyduğumuzda sanki bu kusura üstümüzden atıyoruz.

Analistin bu beyin yıkama etkinliğinin getirdiği suçluluk duygusundan kurtulabilmesi için yapı-sökümünü hakiki nevrotik fantezilere özgürce yönelterek kullanabilmesi ve hastanın yararına olacak olan bu biçimdeki bir yapı sökümleri girişimini hastanın özgürlüğüne yapılmış bir müdahale olarak görmekten kurtulması gerekir. Psikanaliz sonuçta bir tedavi yöntemidir ve hekim hastasını elindeki gereci kullanarak tedavi etmelidir, bu konuda tercih kullanmak hekime verilmiş bir hak değildir. Ama hekimin burada neyin günlük yaşamın vazgeçilmezi olan bir nevrotik yapı, neyin hastalık oluşturan bir nevrotik yapı olduğunu ayırmayı, yani histeriyi, yani İmgesel'i, İmgesel ile Simgesel'i birbirinden ayırmayı çok iyi bilmesi gerekir. Analistin kendini analitik ilişkinin içinde merkeze yerleştirerek hastasını İmgesel'den kurtaramayacağını, hatta İmgesel'i daha da güçlendireceğini de bilmesi gerekir. Bu nedenle analistin benim bildiğim doğrudur ısrarının sonucunda ortaya çıkan direncin yarattığı aktarım-karşıt aktarım temelinde şimdi ve burada çerçevesinde kurulan analitik yaklaşım sorunlu bir yaklaşımdır. Psikanaliz sırasında aktarılan tek şey sözlerdir.

Analistin nevrotik özneyi bugüne getirmek için bir fırsat olarak gördüğü şimdi ve burada tekniği, psikanalizin tekniğine taban tabana zıt bir tekniktir. Psikanalizin amacı bugünden konuşmak değil, öteki dilin dile gelmesini sağlamaktır. Analistle analizan arasında kurulacak güncel bir dil, tedavide açığa çıkarmak istediğimiz nevrotik bilinçdışının yeni bir katmanının daha

altına itilerek daha da derinlere gömülmesinden başka bir şeye yaramayacaktır.

Şimdi bazılarının psikanaliz manevralarını içine hapsetmek istedikleri şu *hic et nunc*⁹ kavramına bir göz atalım. Bu gerçekten kullanışlı olabilecek bir şeydir yeter ki analist analiz sırasında kendini gösterdiği için keşfettiği İmgesel niyeti, Simgesel ilişkiden kopartmasın. Daha açıklıkla söylersek öznenin birincil kişi olarak “ben”¹⁰ biçimi dışında üstlenemediği hiçbir şeyi, benliğiyle¹¹ ilgiliymiş gibi okuyup anlamamak gerekir. “Olabileceğim şey olabilmek için bundan başka bir şey olma olanağım yoktu”: Eğer öznenin kendi seraplarından oluştuğu varsayımının dayanak noktası böyle olmasaydı, biz burada bir gelişmeyi yakalama olanağını nerede bulacaktık? Bu noktadan itibaren durağanlığına karşın analist, öznenin samimi tutumlarını onun narsistik söylemine sessiz parçalar olarak yerleştirmek dışında, özneyi tehlike içinde kalmadan izleme olanağını yitirir. Bu durumun genç uygulayıcılar tarafından bile çok hassas biçimde farkına varılır.

Yanlış tekniğin yarattığı bu sorun, ego psikolojisine temellenen psikanaliz okullarında hastanın yarattığı bir sorun gibi ele alınarak kendi kusurlarını kabullenmek istememesi biçiminde okunmaktadır. Lacan bu yaklaşımı sorunu çözmek değil, sorunu daha da güçlendirmek olarak değerlendirir. Ona göre hastanın içgörü kazanması olarak nitelendirilen şey, aslında bir beyin yıkama faaliyetinin hastayı pes ettirdiği noktadır. Lacan bu konuda şöyle söyler: “İyileştirici açıdan etkili olmak ve onu ölçmek açısından iyi bir anamnez almanın tedavi edici değerinin şimdi ve burada’nın (*hic et nunc*) analiz edilmesinden, histerik intersübjektivitenin obsesyonel intra sübjektiviteden ve Simgesel yorumlamanın direncin analizinden daha değerli bir katkıda bulunduğunu ve bunların birbirleriyle zıtlık içinde olduklarını göreceğiz”.

Analist analizanın karşısında mutlak doğruların mekânı olarak oturuyorsa bu ciddi bir hatadır ve Lacan bunu şöyle açıklar:

9 şimdi ve burada. ç. n.

10 Fransızca je, İngilizce I kullanılmış. ç. n.

11 Fransızca moi, İngilizce ego kullanılmış. ç. n.

“Özneyi, nesneye yönelik hâlihazırda oluşmuş olan bir ilişkinin gerçekliğinin içine çekme çabası, analistin özneyi anlamın oluştuğu kıyıya taşıyamamasının mazeretinden başka bir anlam taşımaz ve özneyi yabancılaştırıcı bir illüzyonun içine fırlatır.” Analizi aktarım, karşıt-aktarım bağlamına çekmek bu biçimde bir illüzyon yaratır. Bu illüzyon nedeniyle analistin analizden geçmiş olduğu için tüm sorunlu nevrotik kalıntılardan arınmış bir özne olarak oldukça sorunlu bir noktada konumlanması kaçınılmazdır ve bu yanlış konumlanmanın üzerinden analizanın çarpıtmalarının anlaşılmasına çalışılması, sorunu katlayacaktır. Lacan devam eder: “İşin özü, dikkatin neyi hedeflediğini bilmektir: Çalışmalarımız bazılarının onu hiç gözden kaçırmamak için zorladıkları gibi kesinlikle zorlamadan, öznenin sözünün ötesinde duran bir nesneyi ortaya koymaya yönelik olmalıdır. Eğer zorlama yöntemi psikanalizin tutması gereken yol olmuş olsaydı başka yöntemlere başvurma gerekliliği kesinlikle ortaya çıkacaktı ya da sonuca ulaştıran tüm araçları yasaklayan bir yöntemin tek örneği olacaktı. Analistin ulaşabileceği yegâne nesne, öznenin kendini kendilik (Fransızca moi, İngilizce ego ç. n.) olarak gösterdiği İmgesel ilişkidir.”

Nevrozun çözülmesi hedefinde başarıya ulaşabilmek için İmgesel kurgunun ortaya konulması zorunludur. Ancak analistle ilişkinin İmgesel boyut kazanması durumunda Lacan’ın yukarıda sözünü ettiği nesnenin ortaya konulması olanaksızdır. Çünkü bu durumda özne Simgesel’den iştir ama İmgesel’den duymaz; İmgesel’de karşılık bulmaz duydukları. Öznenin bu nesneyle ilgili yorumları duyabilmesi için analistin yorumlarıyla baş aktör konumunda olmaması, analizanı İmgesel boyutta tutabilmesi için kendisiyle ilişkisini öne çıkarıp onu İmgesel’den uzaklaştırmaması gerekir. Öznenin kendi nevrotik fantezilerinin İmgesel dünyasına girmesi sağlanmalı ve bu gerçekliğin içinde oluşmuş olan ego nesnesi kendini iyice gösterdiğinde bu nesne muhatap alınmalıdır.

Freud’u izlediğini öne sürenler, Freud’un kendi olgularındaki özel durumlar için kullandığı benzetmeleri temel alarak bir

benzetme dizgesi kurmuşlardır. Onlar basmakalıp yorumları her öznede kullanılır hâle getirerek çözümlemenin gerçekleştirileceğine inandıkları için psikanaliz pratiklerini Freud ile aynı yorumları yapmalarına olanak sağlayacak bir noktaya sürüklenme eğilimleri nedeniyle psikanalizi bir ucubeye dönüştürmüşlerdir. Ancak Lacan'ın, hiçbir şey analoji kadar bizim disiplinimize uzak değildir sözüyle belirttiği gibi psikanalizi bir analoji sürecine indirgeyip öncelikle ağırlıklı olarak yorum yaparak gerçeklikle fantezi arasında bir ayrım yapmayı sağlamaya yönelmek psikanaliz yapmak değildir. Freud'un kullandığı benzetmeler özel bir öznenin özel koşulları için geçerlidir ve tedavi edici etkinin ortaya çıkışı bu benzetmelerin yorumlanmasıyla değil, benzetmeyle ortaya konulan nevrotik gerçekliklerin anakronik olduklarını öznenin görmesinin sağlanmasıyla olanaklı olmuştur. Belli bir gerçekliğin anlamlı hâle getirdiği benzetme, o gerçeklik dışında kullanıldığında nevroza zemin hazırlar. Önemli olan, benzetmeye neden olan şeylerin hangi zaman diliminde ve hangi gerçekliğe ait olduklarının gösterilmesidir. Gerçeklik ve dolayısıyla onu kuran Büyük Öteki'nin niteliği vurgulanmadan benzetmenin yorumlanması işe yaramayacaktır. Bu nedenle Freudyan sembolizmin Simgesel yapıyla ilgisi yoktur.

Psikanaliz için yanlış bilinen bir başka şey de, analiz sürecinin sonunda analistin analizanı kendinden bile iyi tanıdığı biçimindeki inançtır. Lacan bunun olanaksız olduğunu hatta tam tersinin söz konusu olduğunu, çünkü analistin analizanın bilinçli yanıyla değil bilinçdışı yanıyla ilgilendiğini belirtir. Bilinçdışını bilmek, öznenin günlük yaşantısında diğerlerinden ve kendinden ustalıkla gizlediği şeyleri bilmektir. Öznenin günlük yaşantısında nasıl davrandığı, neleri sevip sevmediği gibi bilinçli tarafını ilgilendiren özelliklerin bilinmesini sağlayan bir yöntem uygulanmışsa, bu hakiki bir psikanaliz süreci değil, ego analizi ya da yüz yüze yapılan terapilerden biridir. Lacan bu durumu şöyle belirtir: "Bir psikanaliz süreci normalde, analizanın renklere ve darbelere karşı duyarlılığı, kavrama çabukluğu, vücudunun zayıf

noktaları, keşfetme ya da sebat etme konusundaki gücü, zevklerinin canlılığı konusunda bize çok fazla bir bilgi bırakmadan sonuna ulaşır.”

Nevrozun nedeninin Büyük Öteki'nin varlığı olduğu biçimindeki algı da yine özgür demokratik dünyanın kendine has kabulleri arasındadır. Oysa Freud, nevrozdan kurtulabilmemizin yolunun Büyük Öteki'ni yok etmek olduğunu söylemiyordu çünkü onu yok etmenin olanaksız olduğunu kanıtlamıştı. Onun açık kanıtına karşın hâlen Büyük Öteki'nin olmadığı bir dünyanın kurulabileceği vaadi, psikanalizin sattığı en yaygın meta durumundadır. Freud bunun pazarlanmasından kaçınmak gerektiğini ancak bunun bir teslimiyet olarak algılanmaması gerektiğini anlatmaya çabalamıştır. Freud'un hedefi, Büyük Öteki'ni yok etmek değil onun ifade ettiği imgenin demistifikasyonudur. Yani sorunun çözümü, İmgesel Büyük Öteki'nin yanına Simgesel Büyük Öteki'ni yerleştirebilmek ve öznenin daha çok ikincisini ayna olarak kullanabilmesini sağlayabilmektir.

Büyük Öteki sadece İmgesel bir kaydın altında iken nevrozun ve hatta psikozun kaynağı olmaktadır. Lacan'ın Simgesel yapı dediği bir kaydın içinde Büyük Öteki'ni daha makûl ve akılcı biçimde yaşamımızda bulundurabilirsek, nevrozdan bütünüyle kurtulamasak da olabildiğince uzaklaşılma olanağına kavuşabiliriz. Ancak Büyük Öteki kavramının Simgesel kayıt altında yeniden biçimlendirilerek kurulması, İmgesel Büyük Öteki kavramının teolojik bir alanı kurması nedeniyle sanki din karşıtı bir eylem gibi görülerek dinsel açıdan kabul görmeyen bir yaklaşım gibi algılanmıştır. Bu nedenle İmgesel Büyük Öteki'yle (mükemmelin temsilcisi olarak psikoterapist-psikanalist) ona zihnini teslim etmiş ama ondan devşirdiği değerleri, kuralları, doğruları kendine aitmiş gibi zanneden ego ikilisi, dinî açıdan daha kabullenilir bir yapılanmadır. Psikanaliz bu nedenle bireysel ve hatta toplumsal nevrozu güçlendirecek bir biçimde giderek İmgesel bir alana kaymıştır. Freudyan kuram bunun sonucunda İmgesel Büyük Öteki ve başta kendisi olmak üzere herkesi kandırmak üstüne kurulu

olan mükemmel ego ikilisinin gölgesinde kalmıştır. Bu tür bir Freudyan kuramda Hıristiyanlığın Yeni-Plâtoncu yorumunu görebilmek olanaklıdır.

Büyük-Öteki kavramının Simgesel kaydın içine alınabilmesi ve Simgesel bir yapılandırıcı zeminin kurulabilmesi söylendiği kadar kolay bir işlem değildir. Simgesel'i kurmak yolunda Hegelci fenomenoloji bizim en büyük yol göstericimiz olmaktadır. Lacan, Hegelci fenomenolojinin yapılandırıcı anlarını yanlış anlayarak sağlıklı bir psikanalitik teknik kurmamızın olanaksız olduğunu vurgular. Lacan bu açıdan, işi uç noktaya taşıyanlara karşı biraz da alaycı biçimde şöyle söyler: "Yapılandırıcı anlar açısından önde gelenler Efendi-Köle diyalektiği ya da ruh güzelliği diyalektiği ve gönül yasalarıdır ama genelde nesnenin anayasasının öznenin gerçekleşmesine nasıl boyun eğdiğini bize öğreten her şey öncelik taşımaktadır. Ancak Hegel'in doğuştan gelen özsel kimlik yerine evrensel bir kimlikte ısrar etmesinde kendini gösteren dehasında kehanet düzeyindeki öğretisi gereği psikanalizin onun mirasına sahip çıkabilmesi için, psikanalizi yarını hesaba katmadan öznenin kopuk biçimde kendini gerçekleştiren bir kimliğin yuvası yapan yapıyı kuramının temeli olarak alma eğilimini terk etmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Mademki özne bireye bölünmüşlüğü getiriyor, bireyin totaliterliğine atıfta bulunan her şeye karşı duruşumuz kadar bireye denk bir kolektifin totaliterliğine de karşı duruşumuzun nedeni budur." Lacan'ın kolektifin totaliterliği olarak andığı durum, psikanaliz derneklerinin gördüğü işlevlerdir; psikanaliz derneklerinin kendi belirledikleri normların dışına çıkılmasına izin vermemeleri ve bunların dışına çıkanları psikanalist olarak tanımamalarıdır.

Hegelci fenomenoloji, özne için ben diyerek konuşmasının kaçınılmazlığı nedeniyle öznenin her kendini ortaya koyuş ânının onun tikel bir durumunu temsil ettiğini, tümel öznenin bu tikelin her birine uzaktan bakabilmesiyle oluşturacağı bir sentez yoluyla ortaya çıkabileceğini bize anlatır. Bir öznenin tümel özne olarak konuşma olanağı yoktur. Tümel özne, özellikle tebliği ti-

kel duruma indirgendiği ego hâllerinin tam olarak farkına varmış olan, Büyük Öteki'nin jouissance'ını yaşayabilmek uğruna sergilediği o tebliğci yanını nesnel biçimde uzaktan seyredebilen bir öznedir. Tümellik bir kimlik değil, kendini gözleyebilmektir. Tümellik belli bir kimliğe girmemizin kaçınılmazlığının yarattığı durumu anlamış olmak ve bu zorunluluğun özü ne bastırdığını ne de özü açığa vurmaya yardımcı olamayacağını anlamış olmaktır. Hegel'in belirttiği gibi öz, sonu olmayan bir helezon devinimin içinde oluşmuş ve oluşacak olan tüm tikellerin bir araya özne olarak toparlanabilmesiyle olanaklıdır. Tikeli tümel gibi almak nevrozun kendisidir ve devinimi durduran bir etkide bulunur.

Bu makalede Lacan, dil açısından çok önemli olan ama yanlış anlaşılan bir başka konuya daha açıklık kazandırmaktadır. Freud sonrası Lacancı çevrelerde gözlenen önemli bir hata, dile kendi başına bir güç atfetmedir. Lacan dilin her zaman bir gerçekliğin karşılığı olarak bir güce sahip olduğunu ve bu güç sayesinde sözü hükümranlığı altına aldığını belirtmektedir. Dil kendi başına bir güce sahip olmayıp, gerçekliği belirleyen Büyük Öteki'nin dili olarak bir güce sahiptir. Lacan bu yanlışla ilgili alaycı bir ifadeyle şunları söylemektedir: “Perilerin sihirleriyle olmasa bile yıldızların etkileri sayesinde onlar daha doğar doğmaz her noktada eksiksiz bir anlam ağı oluşturup insanların yaşamını kaplayarak onların kaderini belirlerler. Onun sadık ya da dönecek olacağını belirleyen kelimeleri, ölüm anına hatta ötesine dek onu izleyecek olan eylemlerinin yasasını ve son yargılamada varlığını masum ya da suçlu ilan ederek onun sonunun anlamını oluşturacak fiili ona getirecek güç bu simge şebekesidir.” Bu alaycılık, dilin tek başına sihirli bir etki gösteremeyeceğini anlatmaya çalışmak için tercih ettiği bir yöntemdir. Psikanaliz de alay edilecek derecede kendi dilinin etkisine güvenir olduğu bir noktaya geldiği için etkisini yitirmemiş midir zaten?

Lacan otonom egonun kendine has bir konuşmayla “söz” söylediğini ama bu konuşmanın bebeğin viyaklamalarından öte

bir anlam taşımadığını belirtir. Anlaşılır bir anlam taşıması için sözün herkesin anlayabileceği bir dilin içinde zarflanması gerektiğini Lacan önemle vurgulamaktadır. Bu, Simgesel dile geçiş için önemli bir adımdır ama bu adımı otonom ego atamaz, tam tersine otonom ego bu adımı atmaya engeldir. Otonom ego, bir bebeğin çılgınlıklarından farksız olan sözleri büyük bir önderin edasıyla söylemenin ötesine geçemez. Otonom ego dilin evrenine girmeye en büyük engeldir. Bu böyle olduğu hâlde Lacancı çevrelerde bile hâlâ özne dilin içine doğar biçimindeki Lacan'ın alaycı sözlerini temel alanların çokluğu bizleri şaşkınlığa sürüklemiyor. Oysa Lacan alaycı biçimde özne dilin içine doğar derken aslında bunun gerçekleşmesi çok zor olan bir temenni olduğu noktasından konuşmaktaydı. Özne ne yazık ki Lacan'ı hayal kırıklığına uğratacak derecede psikanalistlerin bile aşmakta zorlandığı kadar sağlam biçimde güce tapınan bir yapıya sahiptir.

Lacan dilin Simgesel bir dil olabilmesi için somut dünyayı ve onun içinde oluşan gerçekliğin hayal dünyamızın etkisi altında kalmadan anlatması gerektiğini belirtir. Yani Simgesel kayıt, somut evrende karşılığı olabilen bir okumayı ortaya koyar. Yani bir kişiliğimiz varsa bunun yıldızların etkisiyle değil, içinde bulunduğumuz çevrenin içinde doğruyu belirleyen gücün sayesinde ortaya çıktığını anlatır. Yıldızların etkisinden gücünü devşiren bir dilin altında biçimlendiği iddia edilen simgecilik şeklindeki kaderci bir bakış açısının Simgesel kayıtle hiçbir ilgisi yoktur. Öznenin dilin evrenine doğması biçiminde dili her şeyin belirleyicisi konumuna oturtan bakış açısının yıldızlara bakarak geleceği anlamaktan farkı yoktur Lacan'a göre. Foucault'nun belirttiği gibi sesli işareti yani kelimeleri ve sözü dolaysız ifade değerlerinden kopartan ve onu dilsel olabilirliğinin içinde egemen bir biçimde oluşturan cümledir.¹² Dilsel olabilirlik yani muhatap olan tüm öznelerin anlayabileceği ortak bir dilin kurulması, sözü egemenlik altına alan bir güç yaratır. Bu dilsel olabilirliği sağlayan da Büyük

12 Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s. 147-148.

Öteki'nin gücüdür. Yani dili çözümlerken önce Büyük Öteki'nin niteliğini çözümlmek gerekir, dil onun niteliği doğrultusunda biçimlenmektedir.

Simgesel dil, kavramı sürekli hâle getirir ve böylece kişiden kişiye, mekândan mekâna, zamandan zamana değişmeyen bir kavram durumuna sokar. Kavramın sürekli hâle gelmesi ise öznenin peşinde koştuğu anlam evreninin yaratılması için olmazsa olmaz koşuldur. Kavramı sürekli hâle getiren dil, simgelerin kendi başlarına ifade ettikleri anlamı yok ederek onların bir araya gelmesinden kaynaklanan daha üst bir anlam yaratır ve bu da Simgesel bir dil olarak öznenin arzusunun karşılığı olan anlamı verir; öznenin hakiki arzusu olan her yerde geçerli olan doğruyu dile getirebilmesini sağlar. Doğrunun her yerde her zaman doğru olarak kalması olanaksızdır ancak Simgesel dil özneyi bu olanaksız hedefin olabildiğince yakınında olabilmemesini sağlar. Bu nedenle bu dil bizim ulaşmak istediğimiz nevroz tablosunu gözümüzden kaçırın bir örtü görevi de görebilmektedir. Nevrotik özne sanki anlam peşindeymiş gibi Simgesel dili ezbere tekrarlar ama içi boş bir dil olarak. Tedavide bu dilin sürece hâkim olmasının önüne geçmek gerekir yoksa psikanalist hiçbir biçimde sorunlu egoya ve onu yaşatan gerçekliğe ulaşamayacaktır.

Nevrotik özne analiz sırasında nevroz tablosunu gözden çıkarmak için Simgesel dili ezbere ağırlıklı olarak kullanır. Özne sanki günlük yaşamıyla ilgili çok önemli bilgiler veriyormuş gibi konuşma eğilimine girer ama buna Lacan boş konuşma der. Analizan bu konuşmada ısrar ederse Lacan seansı erken bitirmenin yararlı olacağını çünkü boş konuşmayı anlamaya çalışmanın zaman kaybı olduğunu, bu nedenle de analizanın anlaşılma- mış gibi hissetmesinin hakiki analiz sürecinde kaçınılmaz olduğunu belirtir. Simgesel dil kavramın sürekliliğini, simgenin yok oluşu pahasına yol açtığı için bir simge olarak ego da Simgesel dil tarafından gözden ırak durabilen bir yapıdır. Simgenin kaybolması, bizim tedavi etmek için odaklanmamız gereken narsistik fanteziyi ve onun içindeki kendilik simgesi olan egoyu görebilmemizin önüne geçer.

Ego konuşamayacaksa seansın bir anlamı yoktur. Analistle analizanın mantıkla semptom çözümlemesi süreci, workingth-rough çalışması bu nedenle psikanaliz açısından boş çalışmalardır. Psikanalizde değerli olan şey mantığın sınırlarının içinde kalan değil, mantığın dışında kalmış olandır. Seansların erken bitirilmesi, öznenin Simgesel dili kullanarak bu simgeleri gizlemeye çalışmasının ve dolayısıyla narsistik fanteziyi gizlemeye çalışmasının önüne geçmek amacını taşımaktadır. Tedavinin etkili olması için gereken en önemli koşul, narsistik fanteziye ulaşabilmek ve orada oluşmuş olan narsistik ego nesnesiyle iletişime girebilmektir. Analist narsistik egoyu konuşturabilirse tedavide ilerleme kaydedilebilmektedir. Aksi hâlde psikanaliz seansları, içeriği boş bol lafin ortaya döküldüğü zaman kaybına dönüşmektedir.

Bunlardan dolayı Lacan, “söz dilin bir armağanıdır” der. Dil somut olmayan bir şey değil, incelikli, hemen göze çarpmayan bir vücuttur ama sonuçta sözü bütünün anlamlı bir parçası yapan bir vücuttur. Büyük Öteki bu bütünlüğü kurabildiği sürece bu unvanı hak eder. Aslında Büyük Öteki’nin gücünü veren şey temelde bir imgedir ve bu imge, “Ayna Evresi” başlıklı makalede Lacan’ın belirttiği gibi gücünü imagodan alır. İmagonun içindeki imge, dilin gelişmesinden önce özne üzerinde yapılandırıcı etki- de bulunan bir güç olarak karşımıza çıkar. Bu yapılandırıcı an, etkisini ömür boyu sürdürerek dili belirleyen soyut bir gerçeklik olsa da, o da temelde imagonun içinde yer bulan bir imgeden gücünü alacaktır. Lacan bunu klinik deneyimimize dayanarak şöyle açıklar: “Kelimeler özneyi yakalayan tüm bedensel imgelerin içinde bulunurlar. Bir histeriği hamile bırakabilirler, penis hayranlığının nesnesiyle özdeşleşebilirler, üretral erotizmde idrarın akışını temsil edebilirler, zevkin kısıtlanmasında tutulan dışkı hâline gelebilirler. Daha da ötesi, kelimeler Simgesel yaralanmaya maruz kalabilirler, hastanın öznesi olduğu İmgesel eylemleri gerçekleştirebilirler.”

Ego, Simgesel etkiden dolayı ortaya çıkar ama Simgesel’le bağını hızla kopardığı için giderek Simgesel kimlikle ego birbir-

lerinden farklılaşan birbirlerinden ayrı yapılara dönüşürler. Ego giderek mekânın Simgesel yapısından kendini yalıtarak onun biçimlendirici etkisinden kaçan, donmuş, tersine çevrilmiş ve içinde bulunduğu gerçekliği yanlış anlamaya (meconnaissance) yatkın bir imge olarak sabitlenir. Bu hareket metinde, imagonun içinde kendini nesne *a* olarak yakalayan öznenin, kendi bakışında yok olarak kayıp nesneye dönüşmekten kurtulabilmek için bir ben (je) olarak etkinliğe geçmesi ama sonradan katılarak ideal-ich (ideal ego) hâlinde bir imgeye çöküp donması biçiminde anlatılmaktadır. Oysa Simgesel kimlik, mekânın biçimlendirici etkisine açık, gerçekliğini daha doğru okuyabilen, yanlış anlama eğiliminin ve ne kadar hayalci olabileceğinin farkında olan bir ben'dir. Değişmez değil, sürekli değişen ve devinim içinde olan bir kimliktir. Ego kendi gerçekliğini kendinin kurabileceği yanlışlığı ve kendi doğrularından şaşmayan bir bağınazlık içinde yaşar. Simgesel ben ise kendini kenara çekerek dış gerçekliğini nesnel biçimde okumaya ve anlamaya çalışan bir kimliktir. Simgesel ben bu nesnel okuma sonucunda kendini gerçekliği yapılandıran olarak değil, gerçekliğin kendini yapılandığı, gerçekliğin kurallarıyla bağlanmış bir ben olarak konumlandırır.

Görüldüğü gibi eğer bir egoyu öznenin temsilcisi olarak kabulleniyorsak egoyu ne kadar tamir etmeye çalışırsak çalışalım elimizde yine başta kendi kendisini olmak üzere her şeyi kendi işine geldiği gibi anlama eğiliminde olan, dış gerçekliğini kendi gücüyle biçimlendirme çabası içine giren bir birey elimizde kalacaktır. Bunun nedeni, egonun görsel bir nesne olarak, Lacan'ın cinsel libido terimiyle adlandırdığı libido türünün üzerine yatırılacağı mükemmel bir nesne olmaktan kendisini kurtarmayacak olmasıdır. Lacan'ın bu tanımlaması Freud'un ikincil narsizm tanımlamasıyla tam olarak örtüşmektedir. Freud'un birincil narsizm dönemini ise Lacan bu makalede nesne ayrımının olmadığı, iç-dış farkının henüz oluşmadığı bir dönem olarak narsistik libido adı altında tanımlar. Birincil narsizmde nesne ayrımı henüz bulunmadığı için libidonun bir nesneye yatırılması diye bir şey

söz konusu değildir. Psikoz birincil narsizm içinde, nevroz ise ikincil narsizm içinde tutsak kalan özneyi tanımlar.

Psikanalizi egoyu mükemmelleştirecek bir yol olarak değil, egosunun yaratacağı sorunlara karşı özneyi daha bilinçli hâle getirecek bir araç olarak kullanmak gerekir. Psikanaliz, özneyi egosunun (ideal-ich) hedefinin her zaman nesnel dış gerçekliği taşıyan imagoyu göz ardı ederek hayalî bir mükemmellik kurgusunun içine kendini konumlandırmak olacağı konusunda bilinçlendirmelidir. Egodan söz ediyorsak mutlaka onu içinde değerli bir nesne hâline getirerek ona güç veren narsistik bir fantezi yani kurgusal bir mükemmel dış gerçeklik algısı vardır. Bu ikincil narsizm durumu, nevrozu oluşturan baş etkidir. Analiz, ego-yu daha da güçlendirerek öznenin daha güçlü bir fanteziyi kurmasını değil, bu fanteziyi görmesini ve ona mesafe alabilmesini sağlamalıdır.

Psikanaliz özneyi kurgusal dış gerçekliklerden kurtararak onun hakiki dış gerçekliği görmesini sağlamalı ve bu gerçekliğe uyumunu kolaylaştıracak Simgesel bir kimliği oluşturabilmesinin önünü açabilmelidir. Sarup, "Psikanaliz, öznenin kafasındaki, ilişkilerini sağlıklı biçimde değerlendirmesini engelleyen imagoları görme, anlama girişimidir. Hedef, olanaksız bir hedef olan imagolardan kurtulmak ya da onların yerine daha iyilerini yaratmak değildir. Özne Simgesel kaydın içine geçebildiğinde, oradan bakarken bu imagoların kimliğinin üzerinde yapılandırıcı bir işlevinin olduğunu çok ayrıntılı biçimde gözlemler ve anlar."¹³ der. Sarup'un da belirttiği gibi imago, dilden çok daha önce özne üzerinde yapılandırıcı bir etkide bulunan ve sonradan dili de biçimlendiren bir etki yapacak gücü taşır. Diyebiliriz ki öznenin kimin dilini kullanacağını belirleyen de altta yatan imagolardır. Özne eğer geçmişte yapılanmış bir imagonun etkisi altında kalmayı sürdürüyorsa, Simgesel'in ve toplumsal dilin etki alanıyla çatışmalı bir ilişki içinde kalacaktır.

13 Madan Sarup, *Modern Cultural Theorists: Jacques Lacan, Harvester, Wheatsheaf*, 1992, s. 86.

Öznenin kendi görüntüsü olabilecek bir görüntüyü dışsal bir yansımanın içinde yakalamış olması, hem o görüntüyle özdeşim kurma eylemini başlatır hem de öznedeki kendinin o görüntü hâline gelip gelemediği konusunda sürekli bir kuşkuya neden olur. Bu kuşku nedeniyle kimliğimiz hep bir paranoyak algı üzerinde konumlanır ve hiçbir zaman tam olarak kendinin o olduğundan emin olamaz. Belli bir kimliğe sahip olmak elle tutulur, içsel ve sabit bir durum olmadığı için, sabit bir kimliğe sahip olduğuna inanmak dışında öznenin kendini tanımlama olanağı yoktur. Bu inancın sıklıkla pekiştirilmesi gerekir. Bu pekiştirme ise o kimliğe sahip olduğumuzu bize sürekli söyleyecek olguların yaşamımızda bulunmasıyla olanaklı olur. Aynayla ilişki, o kimliğe sahip olduğumuzu bize sürekli yansıtacak daha sabit nitelik taşımalıdır. Kendini aynada görmek, aynaya bakılmadığında görüntünün yok olması nedeniyle sürekli yinelenmesi gereken uçucu bir kanıttır. Bu nedenle öznenin kendinin niteliği konusundaki kuşkusu yaşamı boyunca giderilemeyen bir kuşku olarak kaldığı için günlük yaşam yineleyen ritüellerle doludur. O kimliğe sahip olduğumuz inancının ayna görevi gören bu ritüeller yoluyla sürekli pekiştirilmesi gerekir. Kimliğimiz konusundaki kuşku, inançlarımızı sarsan kanıtları ya görmezden gelmemize ya da öfkeyle reddetmemize neden olur.

Ego ayna yansımasının dışında bir varlık oluşturamadığı için varlığını pekiştirebilmek amacıyla inancını güçlendirmek zorundadır. İnanç öncelikle dış gerçekliğin sabit olduğuna, onu yöneten kuralların sabit ve kalıcı biçimde belirlenmiş olduğuna yönelik bir inanç olarak gelişir. Doğru ve yanlışların sabit olduğu, değişmeyeceklerine duyulan inanç, öznenin de varlığı nispeten somutlaşmış bir ego olarak yaşamını sürdürebilmesinin olanaklı olacağına yönelik inancın mekânı hâline gelir. Değişime karşı çıkmak, kimliğin kalıcılığını sağlamak amacıyla güçlenen bir eğilimdir. Eylem risklidir, eylemin değiştirici, dönüştürücü etkisi sonucunda mükemmel egoyu oluşturmuş olan dış gerçeklik yitirilirse kimlik de yitirilmiş olur ve özne en baştan kendinin

ne olduğunu kendine kanıtlayacak süreci yeniden yaşamak durumunda kalır. Bu korku, psikanaliz derneklerinin içinde bile belirleyici olmuştur ve psikanalistler değişmezliği vaat eden ego nesnesine sarılmışlardır. Bu durum özneyi eyleme geçmekten- se görsel nesnesine sarılmaya ve onu sabitlemek çabasına iterek öznenin imago içindeki imgesiyle tam olarak örtüşmüş biçimde çökmesine neden olur. Bunun sonucunda öznenin kimliği bir görsel nesne durumuna indirgenerek tam olarak soyut bir boyuta geçer. Biçim içerikten daha önemli duruma gelir. Bu soyut boyut her türlü fanteziyi kurmaya, öznenin kendini her türlü hayale kaptırabilmesine izin verecektir. Özne ancak bu hayallerden kurtulabildiğinde dış dünyanın somut koşullarıyla alışveriş içine girebilecek duruma gelir. Bu gerçekleşince özne için donan zaman akmaya, donan mekân canlanmaya başlar ve öznenin kimliği güncel koşullara uyum sağlayacak bir gelişime açık duruma gelir. Somut koşulların etkisi, özneyle onun imago içindeki yansımasının arasında hep bir mesafenin ortaya çıkmasına neden olarak öznenin diyalektik yapısını korumasını sağlar. Sartre'in ekstatik varlık dediği bu varlık türü, inanç temelinde kurulmamış olan, varlığının hakikati konusunda somut olgusalılık arayan Simgesel boyutta oluşmuş bir kimliktir ve görüleceği gibi kompakt bir yapı değil bölünmüş bir yapıdır.

Kimlik ya mekânın resminin (imagonun) içindeki bir imaj olarak kalacaktır ya da toplumsal değerleri içeren daha kavramsal temelde bir yüceltme eylemi olarak gelişecektir. Kimlik için bunların dışında özsel bir yapılanma olanağı yoktur. Buradan çıkarmamız gereken sonuç, öznenin kendi içinde kökten taşıdığı bir değer yapılanmasının bulunmadığıdır. Değer, öznenin toplumun aynasından devşirebildiği bir kavramdır. Ego psikolojisi kuramı toplumun öznenin üzerindeki bu etkisini göz ardı ederek sağlıklı olması durumunda egonun kendi kendine değer yaratabilen bir yapı olduğunu ima eder. Bu yaklaşım öznenin içinde bulunduğu mekâna göre biçimlenmesinin getirdiği değişimleri açıklamakta zorlanmamıza neden olmaktadır. Özne hiçbir za-

man çevresinden soyutlanarak var olamaz, tam tersine görünmez ve anlaşılmaz bir yapıya dönüşür. Bu nedenle toplumun bireye değer aşılayamaması ve yüceltmenin değersizleştirilmesinin ön plana geçmesinden kaynaklanan anomik yapıların başat olduğu günümüzde, kimlik sahibi olmak, yalnızca bir imaj sahibi olmaktan öteye geçememektedir.

Bir kimlik imaj aşamasında kalmışsa ve kendini değerli görebilmek için yüceltme eylemine gereksinim duymuyorsa bu, İmgesel bir kimliktir. İmgesel kimlik geçmişteki bir fanteziyi ayna olarak kullanıp kendini sürekli o aynada oluşan görüntü olarak görür. Anneyle onun en değerli nesnesi ya da çok güçlü babayla onun nesnesi olmak fantezileri, bu tür bir ayna görevini gören fantezilerdir. Soy, sop, ırk, geçmişin kültürü, bilim, gelişmiş bir toplumun üyesi olmak gibi yapılar bu türden ideal ayna görevi görmek için kullanılabilirler. En sık kullanılan ayna ise aşktır. Aşkta iki taraf da birbirini farkında olmadan geçmişte idealize etmiş oldukları birinin yerine koyarlar ve kendilerini o ideal aynada ideal bir imaj olarak görürler. Aynayla kurulan bu biçimdeki ikili ilişkinin içinde tutsak kalan özne, içinde bulunduğu güncel mekânın güncel koşullarını yani imagoyu inkâr etmeye, reddetmeye yatkındır. Bu durumdaki özne kendini çevresinden yalıtarak aynasıyla kurduğu ikili ilişkinin içinde çevresini edilgin seyredışı üzerinden görür ve çevresiyle kendini değiştirecek bir değer alışverişinin içine gireceği her tür ilişkiden kaçınır. Buna bir imgede donma durumu diyoruz. Zaman ve devrimin durduğu, değişimin olmadığı bu durumu Lacan, makalesinde psikastenide terimiyle açıklamaktadır. Psikastenide mekân, donmuş ve değişmeyen sabit bir tabloya dönüşür; özne de o tablonun içinde onun parçası olan bir imaj olarak donar kalır. Özneye donmuş olan fantezi mekânını birbirinden ayırabilmek oldukça zordur. İnsanların kendilerini içinde dondurdukları fantezi kurguları üç aşağı beş yukarı birbirinin benzeri olduğu için bu fantezinin ayna olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan kimlik de ileri derecede homojen bir kimliktir. Heterojenite geçmişten değil, bugünün ve

yarının koşullarına uyma çabasıyla ortaya çıkan eylemden gelir. Çeşitlilik ve farklılığı ortadan kaldıran şey, geçmişten gelenleri geri plana iten güncel koşullarla etkin alışveriş içine girme eylemi değil, geçmişin tekdüze fantezilerinin içinde tutsak kalmaktır. Ancak bu durumda geçmişten kopmak üzere adım atacak özneye tutunacak dal olarak neyin uzatıldığının önemi büyüktür. Özne aynayla ikili ilişkinin içinde diyalektikten kopmuş biçimde sabitlenmekten kurtulma olanağını bulursa Simgesel düzlemde devinimini sürdürme olanağına kavuşabilir. Diyalektiğin korunması öznenin zihinsel sağlığı için çok önemlidir. Yani özne kendini sabitlenmiş bir ayna görüntüsü olarak değil, sürekli ötekileştiği, ötekiyle yer değişimine izin veren, zamansal ve uzaysal değişimlerden etkilendiği bir kendilik algısı içinde kalabilirse Simgesel düzlemde olabilecektir. Geçmişin nörotik fantezilerinin bir başka boyutta sürdürülmesini sağlayan ve özneyi aynayla ikili ilişki içinde yeniden tutsak edecek yeni fantezilerin içinde “Ben buyum, değişmem.” diyen özne, aslında özünü koruyor gibi görünse de İmgesel bir düzlemdeki nörotik bir fantezinin içinde esir kalmış durumdadır. Bu tür tutsak edici fanteziler sadece geçmişten gelmezler, güncel olarak da oluşabilirler. Aşk ya da etiket sahibi bir ünlü hâline gelmek bu tür fantezilere örnektir. Aslında günümüzde şehirli insanların günlük yaşam pratikleri ve bu pratiğin bozulmadan ve aksamadan süreceğine yönelik inançları, hep tüketimde bulunabilecekleri bir mekânın kendilerine sunulacağı biçimindeki inançları da böyle bir ayna fantezisinin üzerine kurulmuştur. Burada ayna görevini üretim ve tedarik zincirini kuran ve yöneten güç üstlenmektedir. Bu nedenle çağdaş insanlar Simgesel’den çok İmgesel’de konumlanmış bir kimlikle yaşamalarını sürdürmektedirler. Bundan dolayı sadece egoyu güçlendirip özneyi güncel fantezinin içinde sorunsuz biçimde yaşatmayı becermek aslında psikanaliz yapmak anlamına gelmez. Bu girişim, özneyi bir fantezinin elinden kurtarıp bir diğerrinin kucağına bırakmaktır. Özne kendini fantezilerin esiri eden sorunlu yapısını anlayabildiğinde ve onun her zaman kendisi için en büyük çekim

kaynağı olacağını gördüğünde psikanalitik tedavi anlam taşıma-ya başlar.

Psikanaliz çocukluğumuzda yaşamış olduğumuz ve bilincimizin dışında kalmış egoyu yaralayıcı olayları ortaya çıkarıp onları yorumlayarak iyileştirmiyorsa nasıl iyileştiriyor sorusu akla gelmektedir. Psikanalizin analize giren özneye yaptığı etkiyi bir uyanma durumu olarak tanımlayabiliriz. Nevrozun temeli olan fantezinin yarattığı yanılsama, öznenin içinde bulunduğu güncel koşullarla sağlıklı bir alışveriş içine girmesini engellediği için aşılması gereken bir engeldir. Bunu belki basit bir örnekle daha kolay açıklayabiliriz. Bir korku filmine gittiğinizi ve sinemadan çıktıktan sonra da yaşamınızın o filmin içindeymiş gibi sürdüğünü düşünün. Bunun sonucunda filmde görmüş olduğunuz korkunç karakterlerin sizin hakiki yaşamınızdaki insanların kılığına girmiş olduklarına inandığınızı varsayalım. Bu durumda kendi gerçekliğiniz, filmdeki koşulların oluşturduğu bir gerçeklik olacaktır. Nevroz tablosu da yaşamımızdaki kararları ve seçimleri aslında içinde bulunduğumuz gerçeklikten farklı bir gerçekliğe göre belirlememize neden olan buna benzer bir fantezide tutsak kalmamızın etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Kendinin annesinden ayrı bir varlık olduğunu anladıktan sonra çocuğun yavaş yavaş algılamaya başladığı dış dünya da, bu tür bir korku filminin tam içinde yaşıyormuş hissine kapılmasına neden olacak derecede korkunçtur. Devler ülkesindeki minik, aciz, kendi gereksinimlerini gideremeyen bağımlı ve niteliği belirsiz bir varlık. Devlerden birinin kendini ezip yutabileceği kaygısı öne çıkar. Giderek bu devlerden kendine en yakın olan ve bağımlı olduğu annesinin kendini bir arzu nesnesi olarak kullandığının farkına varması, kendini bir arzu nesnesi olarak yakalamasına neden olur. Bir İmgesel Büyük Öteki olarak annesinin kendine yönelik arzusunun sürdürmesinin, kendilik nesnesinin sürekliliğinin sağlanması için zorunlu bir koşul olduğunu anlar. Bu durumda ilk kez kendinin farkına varır ancak bu farkında oluşu nedeniyle annesinin bilincini kendi bilincinin yerine koyması sonucunda bu öteki bilinçle kendine baktığında kendini bir nesne olarak yakalar.

Çocuğun ilk kendilik bilinci, annesinin arzusunun nesnesi biçimdeki bir görsel nesne olarak ortaya çıkar. Çocuğun o aşamadaki kendilik bilinci sadece acıkmak gibi bir ihtiyaç ortaya çıktığında oluşabildiği için çocuk da annesinin bilincini de kendisinden eksik olan bir bilinç olarak tanır. Bu ilkel anne bilinci algısı, çocuğun kendini bir arzu nesnesi olarak görmesine neden olur. Nesne kendilik, hem rahatlatıcı hem de çocuğun korkunç bir dehşet yaşamasına neden olan bir kimliktir. Çocuk bu dehşeti kendini unutup annesinin bilinciyle bütünleştiği zaman aşabilir. Henüz zihinlerin çok ayrışmamış olduğu bu aşamada bu bütünleşme zor olmaz ancak çocuğun kendi dürtüleri annesiyle bu bütünleşme hâlinin sürmesine izin vermez. Bir nesne olarak kendi varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği, ihtiyaçlarının zamanında giderilip giderilmeyeceği, ötekilerin kendine nasıl davranacakları kuşku korkuya yol açar. Çocuğun ilerleyen aşamalarda fiziksel yetersizlikleriyle daha çok yüzleşmesiyle birlikte annesinden başka babası gibi devlerle dolu bir dünyanın içinde olduğunu anlaması korkuyu arttırır. Memeden kesilmek, annenin arzusunun nesnesi olmak oyununu sonlandırarak devreye ister istemez babanın ya da babanın yerini tutan bir başkasının girmesine neden olur. Artık yeni bir devin arzusunu arzulaması gerekmektedir ancak tekin olmayan bir varlık olarak babayla kurulan ilişki anneye kurulmuş olana göre çok daha fazla belirsizlikle doludur.

Babasının arzusunun nesnesi olabilirse yaşamını sürdürebileceğini anladığı bu yeni aşamada babasının arzusunu arzulayabilmesi için babasını kendinden eksik bir bilinç olarak kurulamak zorunda kalır. Çocuğun bu tekin olmayan yeni devle ilişkisi sırasında onun bilincini kendisinin kendilik nesnesinden eksik bir bilinç olarak okuması, babasının bilinciyle bütünleşebilmesini sağlar. Çocuğun bir arzu nesnesi olarak varoluş bulduğu bu aşamalarda kendi bilincini Büyük Öteki'nin bilincinden tam olarak ayıramaması, o bilince gidip gelerek gezinen bir bilinç yapısına sahip olması normaldir ve çocuk için korkularını azaltan rahatlatıcı bir etki sağlar. Bu korku filminin Ödipal dönem

sonrasında 8-10 yaşlarına doğru sonlanması ve çocuğun korku filminden çıkıp kurtularak hakiki gerçekliğin içinde yaşamaya başlaması gerekir. Ancak bu gerçekleşmezse çocuğu sürekli aynı korku filminin içinde yaşatan bir fantezinin oluşturduğu bir nevroz tablosu ortaya çıkacaktır.

Bir fanteziyi kurgularken erişkinlik döneminde kullandığımız ve sağlıklı olmamızı sağlayan mantığın yerine ilk yıllarda kullanılan bir mantığı kullanırız. Üç dört yaşlarında ağırlıklı olarak kullanılan bu mantık birincil süreç düşüncesi mantığıdır. Bizim alışageldiğimiz anne, baba, kardeş ve ben gibi Simgesel roller, bu mantığın alanında henüz bir anlam taşımazlar. Sadece nesne-varlıkla onu eksiğini gidermek için arzulayan güçlü öteki rollerine izin veren bu mantığın hâkim olması nedeniyle çocuk kendi vücudunu ötekinin arzusu üzerinden anlamlandırır. Birincil süreç düşüncesi mantığına göre çocuk bu dönemde ötekilerin varlığını da arzu diyalektiği üzerinden anlamlandırır. Ötekiler ya kendisi gibi nesne-varlıklar ya da o nesne varlıkları arzulayan bir Büyük Öteki'dir. Büyük Öteki'nin ihtiyacını gideren biri olmaktan çok arzulayan biri olarak görülmesi, arzu nesnesinin yok edilmemesinin güvencesidir, çünkü nesne dürtünün ihtiyacını gideren "şey" olarak kullanılıp yok edildiğinde arzu da ortadan kalkacaktır. Bu durumda Büyük Öteki biçimsel olarak kendini eksik bir görünüme sahip olmaya mahkûm eder. Çocuk bu arzu diyalektiğini kuramazsa, dünyası dürtüler ve onları tatmin eden nesnelerden oluşmuş travmatik bir dünya olarak kalır. Bunun sonucunda da kalıcı bir benlik algısı oluşturamaz. Bu diyalektiğin kurulamadığı bir dünya, güçlü olanın dürtü tatminine daha kolay ulaştığı, diğerlerinin de tatmin için somut birer nesne olarak kullanıldıkları bir dünyadır.

Birincil süreç düşüncesi mantığının ağırlıklı olması, korku filminin sürmesindeki en önemli etkidir. Bu dönemde kullanılan birincil süreç düşüncesi mantığına göre en ufak bir benzerlik farklı kişilerin, farklı mekânların ve farklı zamanların aynı şeyler olarak algılanmasına neden olur. Bu durum, benzerlikler üzerin-

den geçmiş kurguların gelecek yıllarda yeniden canlanabilmesini sağlayacaktır. Yani nevroz durumunda özne, içinde bulunduğu gerçekliği değil, zamansal, mekânsal ve konumsal olarak farklı bir gerçekliği, farkında olmadan, benzerliklerin yardımıyla bugüne taşıyarak yaşamaya başlar. Fiziksel benzerlikler yanında zamansal benzerlik, mekânsal benzerlikler de bu ilkel fantezilerin ileriki yıllara ve farklı mekânlara taşınabilmesinin yolunu açar. Birincil süreç düşüncesi mantığına göre kimlik, zaman ve mekânın bağlayıcılığı altında değildir. Geçmişte bizim için iyi olan bir kişiye benzer bir kişiyi yine iyi bir kişi olarak algılarız. Âşık olunan kişi geçmişte olumlu özelliklerle yaşamımızda bulunmuş olan kişiye benzediği için ona âşık oluruz. Hiç tanımadığımız bir kişiden farkında olmadığımız benzerlikler nedeniyle korkarız; bir mekânı hiçbir somut kanıt olmadan yine benzerlikler üzerinden bizim için tekinsiz bir yer olarak değerlendirebiliriz.

Psikanaliz, bu benzerlikler üzerinden güncel yaşantıya taşınmış olan fantezilerin aslında hangi döneme ait olduklarını kronolojik biçimde hastanın görebilmesini sağlayarak iyileştiren bir tedavi yöntemidir. Lacan ikinci makalede Freud'un tedavi sürecinde yaptığının aslında ağırlıklı olarak bu olduğunu ayrıntı bir biçimde vurgulayarak anlatır. Psikanalitik tedavide, psikanalist, öncelikle geçmişten bugüne taşınmış olan ve bugünün gerçekliğinin ardına gizlenmiş olan fanteziyi saptamalıdır. Bunu yapmak yerine egoyu düzeltmeye çalışmakla uğraşmak boşuna bir çaba olacaktır. Bu saptamanın ardından sıra kişilerin, mekânın, zamanın güncel maskelerinin ardında gizlenmiş olanları sabırla ortaya çıkarmaya gelir. Aslında farklı bir gerçeklikte var olmuş oldukları hâlde benzerlikleri kullanarak günümüze taşınmış olan hayaletlerin bugün bağlantılı oldukları hangi yapıları nasıl etkilediklerinin özne tarafından anlaşılmasının sağlanması, derinlemesine iyileştirici bir etkide bulunur. Örneğin histerik bir nevrozda kimin geçmişten gelen benzerlikler üzerinden yüceltildiği veya kimin yerildiği, obsesif bir nevrozda geçmişte dürtüleri içine kapatmak için kullandığımız mekâna hangi benzerlikler üze-

rinden güncel mekânı benzeterek bir tehdit hâline getirdiğimiz ortaya konulur. Bu çalışmaların sonucunda fantezi boydan boya kat edildiğinde hastanın nevrozu çözülmüş olur ve psikanalitik tedavi amacına ulaşır.

Analizin tedavi etmek için üzerinde odaklanacağı nevroz tablosu, öznenin toplum içinde hep kılık değiştirmiş bir hâlde yaşamasına neden olur. Bugünkü koşulların yarattığı gerçeklik içinde yaşıyormuş gibi davranan özne, aslında nevrozu nedeniyle farkında olmadan geçmişte kalmış bir gerçekliğin dağıttığı rolleri, kendine ve çevresindekilere giydirerek yaşadığının farkında değildir. Öznenin güncel yaşam pratiği, açık biçimde gördüğü mantıklı hedefe giden yoldan kendini sürekli olarak anlayamadığı şekilde saptıran bir karmaşa nedeniyle altüst oluş içinde geçer. Nevrotik özne konuştuğunda çok mantıklıdır, çok akla yatkın hedefler koyar ve onlara nasıl ulaşılması gerektiği konusunda tam bir bilinçliliğe sahiptir. Ancak hedefe ulaşmak için yola koyulduğunda, anlaşılmaz biçimde, hep kendini ana hedefinden uzaklaştıracak bir biçimde yoldan sapar. Zaman zaman sanki bir büyüünün etkisi altına giriyormuş da çok iyi bildiği bir şeyi yapmasını bu büyüsel güç engelliyormuş gibi açıklanması zor sapmalar gösterir. Hatta dışarıdan bakıldığında sanki bilerek başarıdan kaçıyor gibi bir görüntü de sergileyebilir. Nevrotik özne için mekân, zaman ve kimlikler, sanki onu başka bir boyuta taşıyan bir büyüyle bükülmektedirler. Bir nevrotik için başlangıçtan hedefe giden yol, Öklid Geometrisi ile değil, Öklid-Dışı Geometri ile çizilerek anlatılabilir.

Nevrozdaki kurtuluş, o nevrozun içinde oluşmuş olan egoyu yok ederek yerine yenisini koymakla ya da egonun zayıflıklarını ortadan kaldırmaya çabalamakla olanaklı olan bir şey değildir. Her ego, kendini var eden bir gerçekliğin içinde oluşur. Yani farklı gerçekliklere biz aynı egoyla yolculuk edemiyoruz. Nevrozdaki kurtulabilmek için öznenin aslında gözüyle görüp eliyle tuttuğu dış gerçekliğinin içindeyken arka planda işleyerek kendini dayatan abartılı başka bir gerçekliğin içinde yaşıyor olduğunu

anlaması gerekir. Yani psikanaliz, egoyu değil, sorunlu egonun kendini içinde var ettiği narsistik, histerik fanteziyi yani İmgesel yapıyı hedef almalıdır. O fantezi çerçevesi dağıtılınca nevrotik bir ego için kendini icra edebileceği bir zemin zaten kalmayacaktır.

PSİKANALİZİN TEMEL İLKELERİ

BEN İŞLEVİNİN KURUCUSU OLARAK AYNA EVRESİ
Psikanaliz deneyiminde elde ettiğimiz bulgular

BEN İŞLEVİNİN KURUCUSU OLARAK AYNA EVRESİ¹⁴

Psikanaliz deneyiminde elde ettiğimiz bulgular

13 yıl önceki son kongremizde sunmuş olduğum ayna evresi kavramı üzerinde yeniden durmak ve dikkatlerinize sunmak bana gereksiz görünmedi. Özellikle de psikanaliz deneyimi içinde “ben”in (je-I) işlevini aydınlatması açısından bu konu bana önemli görünmektedir. Bu deneyim bize, Cogito’dan kaynaklanan tüm felsefi akımlara karşı duran bir konum vermektedir.

Belki aranızda, bizim üzerinde konuşacağımız konu için çıkış noktası olan karşılaştırmalı psikoloji deneylerinden öğrendiğimiz bir davranış biçimini anımsayanlar vardır. Şempanzelerin enstrümantal zekâlarına henüz ulaşamamış olmasına karşın küçük insanın aynadaki görüntüsüne onlar gibi duyarsız kalmaması olgusunu kastediyorum. Bir bilginin saptanmış olduğunun işa-

¹⁴ Lacan makalede ego yerine Fransızca ben anlamına gelen ‘je’ ya da ‘moi’ kelimelerini kullanmayı tercih etmiştir. Çeviride, ben kelimesi için nerede ‘je’ (İngilizce çevirilerde ‘I’ ya da ‘ego’ kullanılmıştır), nerede ‘moi’ (İngilizce çevirilerde ‘me’ kullanılmıştır) kelimelerinin kullanılmış olduğu parantez içinde belirtilmiştir. ‘Je’ bir eylem içinde olan özneyi temsil etmek için kullanılırken, ‘moi’ başkaları tarafından eylemde görüldüğü kadarından daha geniş biçimde kendinin bilgisini, kendi kendinin bilgisini de içeren bir temsilcidir. Metinde ‘je’ ya da ‘moi’ kelimelerinin kullanılmış olması anlamı değiştirdiği için ben kelimesinin yanında bunlardan hangisinin kullanıldığı, İngilizce ‘I’, ‘ego’ ve ‘me’ kelimeleriyle birlikte parantez içinde belirtilmiştir. ç. n.

reti, Aha-Erlebnis (İşte keşfettim.) tepkisiyle aydınlanır. Köhler'e göre bu tepki, içinde bulunulan konumun algılanmasının bilinci-
dir ve bir zekâ belirtisidir.¹⁵ Maymuna göre boş bir görüntü olan
ayna görüntüsü, her bakımdan yetersiz durumda olan çocukta
hareket ederek aynadaki görüntüyü canlandırma ve aynada gö-
rünenle doğrudan kendi gözüne görünen arasında bir bağlantı
kurma çabasının ortaya çıkmasına neden olur.

Aynadaki yansıma, çocuğun dış dünyaya baktığında gördüğü
görselden farklı olarak, çocuğun kendi görüntüsünü de içermesi
nedeniyle, gerçekliğin farklı bir görsel kompleksini oluşturması
açısından çocuk için fazlasıyla ilgi çekici bir bilmecedir. Çocuğun
gerçekliği bu noktadan itibaren, kendinin karşıdan görünüşünü
içermeyen ama doğrudan gözüne görünen bir görüntüyle kendi
dışındaki bir aynada oluşan ve kendinin karşıdan görünüşünü
de içeren başka bir görüntü arasında ikilenecektir. Bu ikilenme
anından itibaren çocuğun başta gelen uğraşı, elindeki iki farklı
gerçeklik arasındaki örtüşmeyi sağlamaya çalışmak olacaktır.¹⁶

Baldwin bu çabanın altı aylıkken başladığını bize öğretmiştir.
Henüz kendi başına ayakta durabilmek için başkasının desteğine
gereksinim duyan çocuğun bu yetersizlikleri aşma çabasıyla bir-
likte aynadaki görüntüyü inceleyebilmek amacıyla aynaya doğru
yaptığı hamle, elinden tutulması dolayısıyla öne doğru eğilerek
görüntüyü sabitlemeye çalışmasına neden olur. Çocuk kendi-
nin karşıdan görünen bütünlüklü görüntüsünü görebildiği için
diğerleri gibi var olabildiği bu ender âni bir varoluş âni olarak
yaşar. Sanki bakışını başka yöne çevirdiğinde ortaya çıkan ve
kendinin karşıdan görünen bütünlüklü imgesini içermemesi ne-

15 Dikkat edilirse Lacan burada özellikle kendisinin imajının yakalanmasının bilinci
demek yerine içinde bulunulan konumun algılanmasının bilinci diyor. ç. n.

16 Kayıp nesnenin ilk belirış anı da bu andır. Ötekinin bakışıyla odaklandığı ve çocu-
ğun konumunda bulunması gereken varlığın imajı kayıptır. Aynadaki görüntüde
bulunan ve henüz kendine ait olduğunu saptayamamış olduğu kendi görüntüsü,
kendinin dışarıya doğru bakışında kayıp olan kendi imajını bulma umudu yaratır.
Somut bir aynanın olmaması durumunda, aynanın yerine özneye yönelik olarak
yapılan ve ona kendini yansıtan her türlü davranış, tutum, yüz ifadesi ve bakışı
koyabiliriz. ç. n.

deniyle kendi yok oluşunu getirecek olan o diğer gerçekliği, kendinin var olduğu bu ayna görüntüsüyle kalıcı olarak değiştirmeye ve varlığına süreklilik kazandırmaya çabalamaktadır.

Bu etkinlik, ona yüklediğimiz bu anlamı on sekiz aya kadar korur ve libidinal bir dinamizmi açığa vurma açısından, insan dünyasının ontolojik yapısını göz önüne seren paranoyayla ilgili bilgilerimize kıyasla hiç de azımsanacak bir değerde değildir. Bu konu şu âna dek sorunlu ve anlaşılmamış olarak kalmıştır. Ayna evresini, analizin ona verdiği tüm anlamı içerecek biçimde bir özdeşim olarak ele almamız yeterlidir: Analizin özdeşime verdiği anlam, öznenin bir imgeyi sahiplendiğinde bunun onda oluşturduğu dönüşümdür. Öyle ki, bu evrenin yazgısı, kuramda, bu evredeki imgeye antik bir isim olan imago adının verilmesiyle zaten vurgulanmıştır.

Varlık, spekülör imajı¹⁷ coşkuyla sahiplenmesinin hemen ardından yine bu evredeki çocuğun ölümcül yetersizliklerinin ve bakımı konusundaki sınırsız bağımlılığının içinde boğulacaktır. Ben'in (je-I) ilkel bir biçimin içinde toparlanmaya başladığı bu nokta, diyalektik özdeşim sürecinde ötekiyle yüzleşmesi ve dilin ona evrensel özne işlevini yüklemesinin öncesinde küçük çocuğun ilk kez etkisi altına girdiği bir Simgesel durum örneğidir. Öznenin Simgesel yapılarla bundan sonraki etkileşim biçimi, bu ilk deneyimin etkisi altında biçimlenecektir.

Zaten bu biçimi bilinen bir kaydın içinde tanımlamak istersek onun bir ideal-ben (je-I) olarak yapılanacağını söylemek yeğdir. Bu anlamda bu biçim, ikincil özdeşleşmelerin kaynağı olarak libidinal normalleşme süreçleriyle ilgili bilgilerimizi de bizim bu terim altında ifade edebilmemizi sağlayacaktır. Ancak bu noktanın asıl önemi, toplumsal olarak biçimlenmesinin hemen öncesinde, kendiliğin (moi-me) ideal-ben'i bir vekil olarak kullanarak ilk kez belirmesindedir. Bu beliriş hiçbir zaman sadece bireye indirgenemeyecek kurgusal bir vekili ortaya çıkarır.¹⁸ Diyebiliriz ki

17 bakıştaki imgeyi. ç. n.

18 Yani özne kendinin ideal bir vekilini oluşturmaya çalışırken bu kurgusal vekil bir imajdan çok bir imago yapısı taşıyacağı için her zaman kendine ötekiler kadar yetkinlik kazandıracak özelliğe sahip bir ötekini imgesini sahiplenmeye eğilimli olacaktır ç. n.

bu vekil öznenin kendilik algısını oluştururken ona en fazla bir asimptot biçiminde yaklaşabilecektir. İdeal bir ben'i (je-I) vekili olarak kullanma yoluna giren özne, kendi gerçekliğiyle ortaya çıkan uyumsuzluğunu ortadan kaldırmak için, başarısının ne kadar olacağı önceden bilinmeyen, yinelenen bir diyalektik sentez sürecine girecektir.

Özne, Gestalt'tan farkı olmayan bir hayali vücut kurgusunun bütünlüğü sayesinde kendi gücünün olgunlaşmasının hızını aşarak kendini fiziksel olarak çok daha yetkin bir konumda görmeye başlar. Bu kurgusal hayalet, canlandırmak için yaptığı karmakarışık hareketlere karşın onu tersine çevirerek bir heykel gibi donuklaştıran dışsal bir yapı olsa da özne üzerinde kesinlikle yapılandırıcı bir etkide bulunur. Gestalt türe bağlı olarak biçimlendiği için öznenin kurgusal hayaleti, türünün özelliklerini taşıyacaktır ama ayna Gestalt'ın devinimini tersine çevirdiği için, aynı zamanda öznenin kendi gerçekliğini yanlış anlamasını da temellendiren bir yapı olacaktır. Belirişinin bu iki özelliğiyle simgeleştirilerek akılda kalıcı duruma gelen ben (je-I), aynı zamanda kendinin yabancılaştırıcı kaderini de önceden çizmiş olacaktır. Bu dışsal biçim, kendi üretimi olan bir dünya kurgusunu tamamlayabilmek umudu içindeki ben'i (je-I) esir ederek yönetecek hayaletler ve otomatlar gibi başka heykelsi yapılarla özneyi belirsiz bir ilişki içine sokmaya gebedir.

Bir yüzü yandan görebilmek, yani profilden görmek bizim ayrıcalığımızdır. İmagolar için ise görsel dünya farklıdır ve imago çerçevesindeki bir yüz profilden değil tam karşıdan görüldüğü hâliyle vardır. İmagolar için olduğu biçimde günlük deneyimimizde ve Levi-Strauss'un belirttiği gibi Simgesel etkinin alacakanlığında iken de dumanlı yüzler yani speküler imaj görsel dünyanın eşiğidir. Eğer görsel dünyanın, halüsinasyonlarda ve vücut imagosu rüyalarında olduğu gibi, aynada görüldüğü biçimde olduğuna inanırsak, bu eşikte gördüğümüz her şey, o şeylere tam karşıdan baktığımızda görüldüğü gibidir. Speküler imaj, öznenin kısıtlılıkları ya da nesne yansımalarına bakmaksızın onun özelliklerini belirleyecektir. Aynı şeyi ikizin belirişi gibi durum-

larda, aksi takdirde heterojen olacak bir psişik gerçekliğin aynada özdeşleşerek homojen hâle gelen ifadesini biçimlendirirken ayna aygıtının rolü açısından da söyleyebiliriz.¹⁹

Gestalt'ın organizma üzerinde yapılandırıcı bir etkisi olmalıdır. Bu etki biyolojik deneylerle kanıtlanmıştır. Bu tür deneyler bizim ruhsal nedensellik ilkelerine o kadar yabancıdır ki, Gestalt bu ilkelerle kendi özelliklerini bozmadan uzlaşamaz. Örneğin güvercinlerin gonadlarının olgunlaşabilmesi için cinsiyeti ne olursa olsun bir başka güvercinle yüz yüze gelmesi gerekiyor. Bu etki ayna karşısında bile elde edilebiliyor. Çekirgelerde münzevi çekirgeden sürü üyesi çekirgeye geçiş de belli bir evrede, aynı biçimdeki bir yüzleşmenin ardından gerçekleşebiliyor. Çekirge ancak diğerlerine bakarak kendi hareketlerini biçimlendirebiliyor. Bu biçimdeki homeomorfik özdeşime ait olaylar, yapılandırıcı güzellik algısı ve erojen algının nasıl oluştuğu sorunsalını da kapsamaktadır.

Öte yandan heteromorfik özdeşim olarak kavramsallaştırılan mimetizmin²⁰ etkileri de yaşayan canlılar için mekânın önemini vurgulaması açısından bizi daha az ilgilendirmiyor. Mekânın heteromorfik özdeşime etkisini evrimsel adaptasyonun kurallarına indirgeme biçimindeki gülünç psikolojik kavramlar bize ışık tutmak açısından oldukça yararsız görünüyorlar. Çok genç olmasına karşın, sadece Roger Caillois'nın sosyolojinin katı yasaklarının dışına çıkarmayı başarmış olduğu düşüncesinin saçtığı ışıltıların aydınlatığı alanı anımsayalım. Efsanevi psikasteni terimi altında, biçimsel taklit eylemini, derealizan²¹ etkisiyle birlikte mekâna yönelik obsesif bir tutum olarak açıklamıştır.²²

19 Speküler imaj (bakıştaki imge) olarak imago, yani ayna görüntüsü, farklılıkları ortadan kaldırarak özdeşimi kolaylaştıran bir etkide bulunur ancak öznenin kendi dışındaki bir görselle yabancılaşan bir ilişki içinde özdeşim kurmasının yolunu da açar. ç. n.

20 yansılama. ç. n.

21 gerçeği çarpıtıcı. ç. n.

22 Donmuş bir mekân kurgusuna aşırı uyum sağlamak, öznenin kendi imgesiyle tam olarak örtüşüp devinimsiz kalmasına neden olur. Bu durumu, donmuş bir dış gerçeklik algısının içinde ideal ego hâline çökmüş ve devinimini durdurmuş olan psikasteni olgularında görüyoruz. ç. n.

İnsanı arzu alanında hayvana göre daha özerk kılan ama onun bilgisini paranoyak bir biçime sokmakla birlikte bu azıcık gerçekliğin içinde onun gerçeküstü doyumsuzluğunu açığa çıkaran etkenin toplumsal diyalektik olduğunu göstermiştik. Ve bu düşünceler bizi, ayna evresinde kendini gösteren mekân tarafından kapılmış olmanın insandaki etkisini anlamak yönünde kışkırtıyor. Bu diyalektikte kalıcı olan şey, doğa kelimesine verdığımız anlam ne kadarsa onun doğal gerçekliğindeki organik yetersizliktir.²³ Ayna evresinin işlevi, organizmanın kendi gerçekliğiyle ilişkisini oturtmaya çalışan imagonun özel bir işlevi olarak ortaya çıkıyor. Yani innenwelt ile umwelt²⁴ arasındaki ilişkiyi oturtmak için.

Ancak doğayla bu ilişki, doğduktan sonraki ilk aylarda motor beceri eksikliği ve hastalık belirtileriyle açığa vurulan bir kökten uyumsuzluk nedeniyle bağrından yarılarak değişime uğrar. Sanki hâlâ annesinin bir parçası gibi duran ve piramidal sistemi olgunlaşmadan doğmuş olması nedeniyle insanın prematür olduğunu gösteren bu durumu biz ayna dönemi adı altında anlamlandırmaya çalışıyoruz. Yeri gelmişken sinir sistemine yönelik olarak yapılan cerrahi girişimler sonucunda ortaya çıkan bilgileri paylaşmak isterim. Motor sinir sisteminin, organizma içi ayna olarak betimlenen korteks gibi diğer aygıtlardan daha az gelişmiş olduğunu gösteren veriler embriyologlar tarafından fetalizasyon olarak adlandırılmaktadır.

Bu gelişim zamansal bir diyalektik olarak kendini gösterir ve tarihsel olarak bireyin gelişimini belirler. Ayna evresi, beklenti eksikliğinden kaynaklanan bir içsel tepiden köken alır.²⁵ Bu tepi özneyi mekânsal özdeşleşmelere girmenin, parçalı bir vücudu ortopedik bir bütünlükte birleştirme fantezileri kurmanın cazi-

23 Çocuk doğal hâliyle fiziksel olarak yetersizdir ama kendini hayali olarak bir erişkinin yetkinliğine sahipmiş gibi kurar. Bu kurguda bakıştaki imgeyle özdeşimin etkisi büyüktür. ç. n.

24 İç dünya ile dış dünya. ç. n.

25 Beklenti eksikliğinin nedeni çocuğun prematür doğması nedeniyle yüzleştiği fiziksel yetersizliğinin getirdiği bağımlılık durumudur. Bağımsız olma umudunun yitirileceği anda ayna görüntüsü beklentiyi yeniden canlandırır. ç. n.

besine kapılmaya sürükler. Bunun sonucunda özne zihinsel gelişiminin ileri derecede katı biçimde gerçekleşmesine neden olacak bir adım atarak kendine yabancı bir kimliği zırh olarak kullanıp onun içine girer. İç dünya ile dış dünya (innenwelt-umwelt) arasındaki çemberde oluşan bu yırtık, öznenin (moi-me) özdeşimler yoluyla sonu gelmez bir bütünleşme, birliğe katılma çabasına girmesine neden olur.

Benim de teorik referans sistemine dâhil ettiğim bir terim olan parçalı vücut, analiz süreci bireyi belli bir derecede agresif bir dağılmaya doğru ittiğinde kendini düzenli olarak rüyalarda gösterir. Bu biçim bağlantısı kopmuş ve boyutları abartılı uzuvlar biçiminde kendini göstererek sindirim sistemi hezeyanları gibi bir algı bozukluğuna zemin hazırlar. Modern insanın görsel zirveyi yakaladığı on beşinci yüzyılda yaşamış olan Jérôme Bosch'un resimlerindeki gibi sabitlenemeyen bir figürdür parçalı vücut. Bu durumu somut biçimde şizofrenik belirtilerde ya da histerik kasılmalarda organik düzeyde gözleyebilme olanağımız vardır.

Bu bağlamda ben'in (je-I) oluşumu, düşsel biçimde iyi tahkim edilmiş bir askeri kampla ya da bir stadyumla simgelenebilir. Bu çevrili alan, bataklık ve moloz yığınlarını güçlü bir tahkimatla iç bölgede hapsederek diğer bölgelerden ayırıp çarpışan iki zıt alan yaratır. Gurur peşinde koşan özne (sujet-subject), id'i simgeleyen iç bölgeden olabildiğince uzak durmaya çalışır ama zaman zaman bu bölgeler dip dibe bir konumda bulunurlar. Aynı yapıyı, bu metaforların kendiliğinden ortaya çıkmasına neden olacak kadar güçlü biçimde yapılanmış olarak zihinsel alanda da gözlüyoruz. Obsesyon nevrozunda öznenin (sujet-subject) semptomlarını ifade etme yolunu bulabilmek için bu modeli temel alarak, biçim değiştirme, izolasyon, yineleme, iptal etme, yer değiştirme gibi mekanizmaları oluşturduğunu doğrudan görme olanağına sahibiz.

Kuramımızı bu tür öznel veriler üzerine kurmuş olmak ve bu verileri bir dil tekniği yoluyla elde ederek edindiğimiz dene-

yimden biraz olsun kurtarabilmek için yaptığımız girişimler bizi mutlak bir özne (sujet-subject) kurgusunun anlaşılamazlığına kapıldığımız eleştirisiyle yüz yüze bırakacaktır. Bu nedenle biz burada nesnel veriler üzerine kurulmuş olan bir hipotezin içinde bize yön gösterebilecek bir Simgesel indirgeme metodunun iskeletini bulmaya çabalıyoruz. Büyük eserin ilk bölümünde Bayan Anna Freud, arzusu doğrultusunda formüle ettiği ben'in (moi-me) savunma mekanizmalarına genetik bir düzen vermiştir. Bu düzene göre sıkça dile getirilen bir önyargının aksine histerik bastırma ve bastırmadan kurtularak bilince doğru geri hareketlenmeyi, obsesyonel biçim değiştirmeye izolasyon süreçlerinden daha arkaik bir evreye yerleştirmiştir. Bu histerik bastırmalar ve onların geri dönüşleri, bakıştaki (speküler) ben'den (je-I) toplumsal ben'e (je-I) geçişteki virajı çizen paranoyak bir yabancılaşmanın ön koşuludur. Ayna evresinin sonu olan bu aşama, öncelikle benzer olanın imagosuyla özdeşim kurmaya²⁶ neden olur. Buna ek olarak primordiyal bir kıskançlığın (Charlotte Bühler'in çocukluk transitivizmi üzerine yaptığı çalışmalarda somut olarak gördüğümüz) ağır basması nedeniyle, ben'i (je-I) toplumsal önceliğe sahip durumlarla bağlantılı hâle getiren diyalektiğin açılış sahnesini oluşturur.

İşte kesinlikle bu andan itibaren, artık hep ötekinin arzusunun dolayımı yoluyla ifadesini bulacağı için insan bilgisi baş aşağı olacaktır. İnsan artık nesnelerini başkalarıyla rekabetinin etkisiyle soyut bir dengeyi gözeterek kuracaktır. Bu biçimdeki aygıt olarak ben (je-I) için tüm içgüdüsel dürtüler bir tehdit olarak algılanmaya başlanır ve doğal bir olgunlaşmaya bu kurmaca ben'in (je-I) verdiği yanıt bu yönde biçimlenir. O andan itibaren bu olgunlaşmanın insan için normalize edilişi kültürel bir tercüman yoluyla gerçekleşecektir: Ödipal karmaşa içinde yer alan cinsel nesnenin kendini nasıl gördüğü.

Doktrinin temel aldığı bu âna özgü libidinal yatırımı tanımlamak için kullanılan birincil narsizm terimi, bize göre bu

26 Benzer olanın sevdiğini sevmek, davrandığı gibi davranmak ve görüldüğü gibi görünme. ç. n.

terimin mucitlerinde ortaya çıkmış olan semantiğin gizleriyle ilgili merakın bir ifadesidir. Ama bu terim aynı zamanda bu tür libidoyla cinsel libido arasındaki tanımlamaya çabaladıkları dinamik çatışmaya da ışık tutan niteliktedir. Onlar ölüm dürtüsü gibi yıkıcı içgüdüleri keşfettiklerinde, bu dürtünün kaynağının narsistik libidoyla ben'in (je-I) en yardımsever görünümde bile olsa ötekiyle yabancılaştırıcı ilişkisinin doğurduğu çatışma nedeniyle ortaya çıkan saldırganlıkla açık bağlantısını açıklamak için bu terimi kullanma yoluna gitmişlerdir. Onların yüzleştikleri bu varoluşsal olumsuzluğu günümüzün felsefesi yoğun biçimde varlık ve hiçbir başlığı altında işlemiştir.

Fakat bu felsefi çalışma, bu konuyu, ne yazık ki ben'in (moi-me) yapısal yanlış anlamalarıyla yakından ilintili olan otonomi illüzyonunun yarattığı kendine güven duyan bilincin kendine yeterli olduğu sınırların içinde ele alıyor. Analitik deneyim hayal dünyası dışında gerçekleşmesi olanaksız olan böyle kendine yeterli ve mükemmel bir egoyu hiçbir zaman ortaya koyamadığı için bir zihin oyunu yoluyla mükemmel egoyu güvence altına alan varoluşçu psikanaliz yöntemi geliştirilmiştir.

Faydacılık dışında hiçbir değeri kalmamış bir toplumun girişimcilik tarihi hâlâ bu eylemin ödüllendirilmesiyle yazılırken toplumsal ilişkilerin bir toplama kampındakine benzer duruma gelmesi nedeniyle birey (individu) bunalmaktadır. Varoluşçuluk, aslında birer sonuç olan öznel çıkmazları birer neden olarak yargılamaktadır. Aslında hapisane hücrelerine dönüşmüş olan bir yaşamı sürdürürken, aynı anda özgür hissetme yanılgısı yaratan davranışlara kapılma, hiçbir sorunu aşabilme gücü olmayan bilincin yetersizliğini ifade eden bir bağlanma zorunluluğu, cinsellikte sadistik bir röntgencilik yüceltmesi, kendini intihar dışında gerçekleştiremeyen bir kişilik yapısı, Hegelci bir ölüm dışında kendini doyuramayan bir öteki bilinci.

Bu nedenlerle tüm deneyimimiz, ben (moi-me) kavramını, bilincin diyalektik yapısını kabullenmeyen önyargılı bilim insanlarının biçimlendirdiği "gerçeği değerlendirme" işlevi üzerinde

kurgulanan bir algı-bilinç sisteminin²⁷ merkezine oturtmaya karşı çıkıyor. Bu karşı çıkış, Bayan Anna Freud'un gururla dile getirdiği bütün yapıların aslında başat özelliği olan yanlış anlama (meconnaissance) işlevini vurgulamamızı sağlamaktadır. Çünkü olumsuzlama (verneinung) ana yapıyı oluşturuyorsa, kadere ışık tutacak ışıltılar sayesinde id kendini gösterinceye dek bu yanlış anlama gizli kalacaktır.

Böylelikle nevrozların yapısını en ayrıntılı biçimde görebilmemizi sağlayacak pencere olan ben'in (je-I) oluşumundaki katılığı anlayabildik. Öznenin mekân tarafından kapılması, bize deliliğin, yalnızca tımarhanelerin duvarlarının ardındaki türden değil, insanı dünyaya karşı sağır ve kör eden en genel formülünü vermektedir

Nevroz ve psikozun doğurduğu acılar bizim için ruhun tutkularını öğreten bir okul gibidir. Bu sorunların toplum için yaratacağı tehditleri göz önüne aldığımızda psikanalitik dengenin terazisinin dengede olması için ne kadar çok şey yapılırsa yeridir. Günümüzde antropolojinin inatla incelediği kültürle doğanın bu kesişme noktasında, sadece aşkın çözdüğü ya da parçalayıp attığı bu İmgesel kölelik düğümünün psikanaliz dışında farkında olan bir alan yoktur. Filantropist, idealist, pedagog ve hatta devrimcilerin güdülendikleri agresiviteyi açığa çıkaran bizler açısından böyle bir görev için özgeci duygulara güvenerek onları temel almak olanaksızdır.

Öznenen özneye gerçekleşen bir ilişki biçimi olarak psikanaliz hastaya "Sen busun" dediği bir baş döndürücü sınıra kadar eşlik edebilir. Bu noktada hakiki yolculuğunu başlatan ölümcül yazgısının şifresi ona malum olabilir ama onu bu noktaya taşımak tek başına hekim olarak altından kalkabileceğimiz bir işlem değildir.

27 Cogito. ç. n.

PSİKANALİZDE SÖZ İLE DİLİN ETKİ ALANI VE İŞLEVİ²⁸

28 Roma Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nün 26-27 Eylül 1953 tarihinde gerçekleştirdiği Roma Kongresi'nde sunulan bildiri.

ÖNSÖZ

Doğada embriyoloji, anatomi, fizyoloji, psikoloji, sosyoloji, klinik gibi ayrımlar olmadığını ve tek bir disiplin olduğunu unutmamak gerekir: İnsana bizi ilgilendiren yönüyle ayrı bir sıfat yakıştırmaya gözlem bizi zorlasa da bu disiplin nörobiyolojidir (1952’de bir Psikanaliz Enstitüsü’nün tanıtımı için oluşturulmuş olan yazıdan alıntıdır).

Bu konuşmada ele alacağımız konu, içinde gelişmiş olduğu koşullarla birlikte değerlendirilmeyi hak etmektedir. Çünkü bu konu o kutsiyete sahiptir.

Bu tema yazara, Fransız psikanalizini temsil eden topluluğun yıllık toplantısının teorik çerçevesini kuracak bir rapora temel oluşturması için önerilmiştir. Bu topluluk, son iki yıldır Romen-ce konuşanları da içerecek biçimde genişleyerek, tam on sekiz yıldır “Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresi” adı altında saygınlamış bir geleneği sürdürmekteydi (Hollanda dil konusunda hoşgörü göstermiştir). Bu kongrenin 1953 yılının Eylül ayında Roma’da toplanması planlanıyordu.

Bu süre zarfında yaşanan bir “Psikanaliz Enstitüsü” kurulması süreci, Fransız grubunda ciddi hoşnutsuzluklara neden olarak ayrılıkların ortaya çıkmasına yol açtı. Bir süre sonra iktidarı ele geçirerek kendi programını dayatan ekibin, farklı kavramları

öne çıkarmaya çalışanların Roma'da konuşmalarının engelleneceğini ve bunu yapmak için tüm güçlerini kullanacaklarını ilan ettiklerini işittik. Bununla birlikte, yeni Fransız psikanaliz topluluğunu kuranlar, başlangıçta, yaklaşan bu etkinlik için hazırlanan öğrencilere verilen derslerin kesilmesini bildirmek ya da hedefledikleri önemli mevkilerde bulunanlardan istifa etmelerini istemek gereğini duymadılar. İtalyan grubun yardımıyla kazandıkları cömert ilgi, bu âlemde davetsiz misafir gibi karşılanacaklarının güvencesi değildi.

Bu söylevin yazarı olan bendeniz, ne kadar adaletsiz olsa da söz üzerine konuşma görevini yerine getirmek zorunda olması ve bu mekâna sinmiş olan suç ortaklığı sayesinde kendisinin güvende olduğunu sandı. Bu sırada o hatırladı ki *Nuits Attiques* adlı eserinde Aulu-Gelle (Aulus Gellius), Mons Vaticanus adı verilen yerde, dünyanın en yüksek mertebesine tırmanma zaferine erişmeden önce muzafferin ağzından çıkan sesleri, sözün ilk mırıldanmalarını biçimlendiren *vagire*²⁹ kelimesinin etimolojisini vererek tanımlar. Onun söylevi bir çocuğun viyaklamalarından öte değilse bile, en azından onun ait olduğu disiplinin kuramsal temelini dille bağlantısını vurgulamak gibi yeni bir bakış açısının gelişmesine katkıda bulunabilirdi. Bu yeni bakış açısının gelişiminin tarihsel bir arka planı olması nedeniyle derlemeyle sentez arasındaki bağlantıyı kuran geleneksel yöntemden kopmayı engellemek için o, bu disiplinin temellerini sorgularken alaycı bir üslup takınmıştır.

Eğer onun dinleyicileri, özellikle onun konuşmasını bekleyen öğrencilerse, o da söylevini her şeyden önce onlara yönelik biçimde oluşturmuştur. Bu beklentinin karşılanması yerine kuralların gözetilmesine öncelik tanımak, bezdirici bir titizliğin öne çıkmasından ve Doğrucu Davut'a dönüşmekten başka bir şeye yaramayacaktı. Gerçekten de onları bugünkü noktaya getiren çatışma, öznelere otonomisi söz konusu olduğunda, aşırılığa izin veren ısrarcı bir tutuma karşı ilk gereksinim biçiminde gelişen

²⁹ bir bebeğin çıkardığı sesler. ç. n.

bir tepki olarak, olağanüstü bir yanlış anlama eğiliminin ortaya çıktığını kanıtlamamızı sağlamıştır. Yerel koşulların çok ötesinde, bu çatışmayı körükleyen bir başka kusur böylece gün yüzüne çıkmış oldu. Psikanalist eğitimini katı bir otoriter tutumla yönetmeye kalkarsak, bu tutumun eğitimde diğer öncelikleri önemsememizi sağlayacak biçimde daha geride kalıp kalamayacağı sorusu aklımıza gelmektedir.

Freud'un kendi kuramının aktarımının güvencesi olarak gördüğü başlangıçtaki iyi biçimde organize olmuş bu algı ve davranış biçimlerinin kuramsal zeminleri, kendini bütünleşme deneyimi dışında yaşatamayacak bir disiplinde bile ağırlıklı biçimde gözlenmeleriyle doğrulanmış olur. Ama bunlar hayal kırıklığı yaratan bir şekilcilığe yol açarak, riski göze almayı cezalandırıp girişimciliğin cesaretini kırmıyorlar mı? Bu aynı zamanda araştırmanın özgünlüğünü bir çırpıda körleştirerek, kuramı geliştirmemizi engelleyen ihtiyatlı bir yumuşak başlılığın bizi yönetmesine neden olmuyor mu?

Bizim alanımızda kullanılan kavramların aşırı karmaşık olması, insanların kendi kanısını ortaya koyma ve boyunun ölçüsünü alma riskine girmesine engel oluyor. Yine de bizim tek olmasa da ilk amacımız, ilkeleri anlamaya çalışarak yeni tezler ileri sürmektir. Ancak yapılacak şeylerin seçimindeki ciddiyet, sonsuz ertelemelere neden olacak aşırı bir titizlikle oybirliği aramaya yönelik değil, somut bir üretkenliğin verimliliğini sağlayacak biçimde çelişkili tezlerin diyalektik olarak ele alınmasına olanak tanımaya yönelik olmalıdır. Bu, sapmaya değer verdiğimiz anlamına gelmez. Tam tersine buna hiç değer vermediğimiz için Londra Uluslararası Kongre'sinde duyduklarımız bizi şaşırtmadı. Davamızı savunmak için gelmiş olduğumuz orada bize göre iyi niyetli bir şahsiyet hâlimize acıyarak, gerekli evrakları doldurmuş olmamızın yarattığı sorunları kuramsal farklılıklar nedeniyle ayrılık yaşıyormuşuz gibi sunmamamız gerektiğini bize açıkladı. Bu açıklama, uluslararası olma iddiasındaki bir birliğin, deneyimimizin ortaklaşa bir paylaşımına açık olması gerektiği ilkesini sürdürmek dışında bir amacının olduğu anlamına mı geliyor?

Çok uzun zaman önce bir sır olsa da şimdi kuşkusuz herkesin bildiği gibi, bir skandala yol açmamak için bizim durumumuzu özel bir durum sayan dokunulmaz Bay Zilboorg, bilimsel bir konuda gerçekleşmiş olmayan uyuşmazlıklara bağlı ayrılıkların onaylanmayacağını belirtti. Müdahil olan Bay Walder ise hepimizin deneyiminde temel aldığı ilkelere karşı çıkarsak topluluğumuzu koruyan duvarların Babil'in duvarları gibi dağılacağını belirtti.

Şunu belirtmek gerekir ki yenileniyorsak bu bizim keyfimiz için yaptığımız bir şey değildir. Freud'un kavramları hâlen tam anlamıyla irdelenebilmiş ve günlük dilde anlatılmasının yarattığı anlam karmaşasından kurtulabilmiş değildir. Bu bağlamda bilimsel değerini sadece Freud'un deneyimlerini geliştirdiği süreçte ortaya koyduğu teorik kavramlardan alan bir disiplinde, Freud'un yanlış anlaşıldığı yerleri düzeltme çalışmalarının öğretici faydasının çok olacağını göz önüne alırsak, onları kuran terminolojiyle ilişkimizi koparmak çabası bize henüz çok erken görünmektedir.

Bu terimler güncel antropolojinin diliyle ya da felsefedeki son tartışma alanlarıyla bağlantılı duruma getirilebilirse bizce aydınlatıcı olacaklardır ve psikanaliz zaten şimdiye dek bunlardan çok yararlanmıştır. Her hâlükârda, rutin kullanımdan giderek çekilmiş olan kavramların, öznel temelleri üzerine düşünme yöntemiyle tarihsel gelişimlerini izlerken onları yeniden kazanmış oldukları anlamdan kurtarmak da bize acil bir görev gibi görünmektedir. Deneyimle donatılmış olmanın ödülü tam da bu biçimde diğerlerinin susadığı bilgiye ulaşmış olmaktır ve bu biçimde deneyim kazanmış eğitmenin işlevi kuşkusuz çok değerlidir.

Bu görevi göz ardı edersek ve etkisini bütünüyle anlamdan alan bir işlev anlam tarafından tıkanarak psikanaliz teknikleri sadece birer reçeteye indirgenirse, deneyimden uzak kalarak bütünüyle bir bilme hâli durumuna gelen psikanaliz, her türlü gerçeklikle bağını koparmış bir şey olarak çöpe atılacak hâle gelir.

Kimse, kendinin bile büyüsel bir olay olarak görebileceği eylemine statü kazandıran şey konusunda psikanalistten daha titiz değildir. Çünkü kendi alanında eylemiyle çatışmayacak bir kavramın içine eylemini yerleştirmeyi bilmediği zaman psikanalist bile bu sürece sihir gibi bakabilir. Bu önsözü süsleyen yazıt yeterince iyi bir örnektir. Psikanalitik formasyonun, tüm amacı katılımcılarına ehliyet vermek olması gerekirken ehliyetin yanında araba yapımında ustalaşma yetkisi de vereceği hayalini kurduran bir sürücü kursundan bu açıdan oldukça büyük bir farkının olması gerekmiyor mu?

Bu benzetmenin ne derece uygun olduğunu bilemiyorum ama kesinlikle bizim en ciddi toplantılarımızda olan bitenler için ve inisiyelerin şişirme hikâyeleri kadar bile tat vermeyen ama muazzam bir budalalıktan kaynaklanan değerlere sahip olan ahmaklara göre hazırlanmış söylevlerimizden esinlenenler için çok uygundur. Kural düşkünü psikanaliz ustaları söylevlerine çok bilinen bir kıyaslamayla başlayarak vaktinden erken psikanaliz pratiği yapmaya başlayan adayı, sterilizasyon yapmadan ameliyat yapan beyin cerrahına benzetirler. Sonra da çatışan ustalarının arasında kalmış, bir taraf tutmanın getirdiği bocalama içinde şaşkınlamış talihsiz öğrencilerini boşanan ebeveynlerin çocukları gibi ağlama ayinlerine sürüklerler.

Kuşkusuz, bu son tanımlama için bize ilham veren şey, eğitimi zor bir sınava dönüştürmenin baskısına maruz kalanların durumudur. Ama bunun yanında, ustaların ağzından dökülen mırıltıları dinlerken çocuklaşmanın sınırlarının alıklığa kadar uzanıp uzanmadığını kendimize sormamız gerektiğini de unutmamak gerekir. Eğitimi anlamsız ve katı kurallarla donatmanın örttüğü gerçekler, daha ciddi bir incelemeden geçirilmeyi hak etmektedir.

Gerçeği aramak ve onun üzerine serilmiş öznel kamuflej örtülerinin kaldırılması için kullanılan yöntemlerin ilkelerinin kendi kurumlarında uygulanması için psikanaliz, ölçsüz bir hırsla kapılabilir mi? Yani hastayla ilişkisindeki konumu, dü-

şünsel alanda toplumdaki konumları, meslektaşlarıyla ilişkileri ve eğitim görevleri açısından. Belki de Freud'un düşüncelerinin yarattığı aydınlığa birkaç pencere açabilmek için bu sunum, Simgesel bir eylemin kendi matlığında kayboluşunun yarattığı bazı kaygıları hafifletecektir.

Yine de bu söylevin oluşmasına neden olan koşulları irderken, aceleyle yazılmış olmasından kaynaklanan yetersizlikleri mazur göstermeye çalışmayacağım çünkü aynı acelenin kazandırdığı biçim ona anlamını da vermektedir. Ek olarak ben öznel zamanın göreceliğini örneklerken (*Écrits* 197. sayfaya bakınız), hakikate aşilamaz bir koşul kazandıran mantıksal yoğunlaşmayı oluşturan acelenin işlevini göstermiştim. Acil olmayan hiçbir şey yaratıcılığı tetikleyemez ve acele içinde olmadan sözdeki aşkınlık ortaya çıkamayacaktır.

Ancak tek bir nedene dayanarak tarafını seçme ya da sorununun sergileme zamanı geldiğinde, Gerçek (réel) içindeki tutarlılığı ve kesinliği dengede tutmaya çalıştığı eylemlerine taşıyabilme çabasının o insan için uygun olup olmadığını tartışmak artık söz konusu değildir.

GİRİŞ

Sorunumuzun uzağında olduğumuz sürece onu belirleyebileceğiz ancak ona en yakın olduğumuz noktada onun sıcaklığı bize onu unutturacaktır.

Lichtenberg

*“Güneşten oluşan et. Bu nasıl olabilir?”
diye haykırdı sıradan insanlar.*

R. Browning, Parleying with Certain People

İnsanın gücünün boyutlarını keşfetmesini sağlayan eylemin çıplaklığı karşısında kapıldığı korku böyledir ve bu korku yüzünden kendi eylemi bile olsa bu hakikati ortaya koyan eyleme sırtını döner. Psikanalizde olan da budur. Freud’un Prometevari keşfi de bu türden bir eylemdir; onun eseri buna şahitlik etmemizi sağlar. Ancak bu keşif Freud’un okulunda eğitim alarak biçimlenmiş olan işçilerin alçakgönüllülükle yürüttükleri her yeni deneyimde daha az yer almıyor olsa da geçmiş yıllar boyunca, sözün işlevlerine ve dilsel alana karşı oluşan bu ilgisizliğin izini sürebiliriz. Bu ilgisizlik, psikanaliz hareketinde gözlemlendiği kabul edilen “amaçta ve teknikte değişim” eğiliminin ve ona belli belirsiz biçimde eşlik eden tedavi edici etkisindeki giderek artan

zayıflamanın nedenidir. Kuramın ve tekniğin uygulanmasının giderek nesnenin direncine odaklanmaya yönelmesinin yarattığı sorun, özneyi odak noktası yapacak biçimde kuram ve tekniğin diyalektik analize tabi tutulmasıyla aşılabilecektir.

Bu hareketin başlıklarını belirlemeye çalışalım. Bizim bilimsel etkinliğimiz olarak adlandırdığımız alandaki literatürü inceleyerek psikanalizin güncel sorunlarının üç başlık altında toplanabileceğini görürüz:

A) Deneyim sırasında tekniğin ortaya çıkardığı ve psişik gelişimin çeşitli aşamalarındaki nesnenin kuruluşu sırasında İmgesel'in ya da daha doğrudan bir deyişle fantezilerin işlevi olarak adlandıracağımız durum. Bu konudaki destek, çocukların psikanalizinden elde edilen verilerden ve preverbal³⁰ yapıları araştırma azmi gösteren araştırmacıların bu alanda elde ettikleri bulgularından gelmektedir. Bu nokta, giderek artan verilerin ışığında, Simgesel yorumlamanın fanteziler üzerindeki yaptırımının sorunlu duruma gelmeye başlaması nedeniyle şimdi bir geri dönüşü zorlamaktadır.

B) Tedavinin ilerletilmesi kavramını yenileyerek onun yolunu sinsi biçimde değiştiren libidinal nesne ilişkileri kavramı. Yeni yaklaşım psikanalitik yöntemin uygulanmasını psikozlara dek genişleterek işe başlıyor ve bu sayede psikanalitik tekniği farklı ilkeler çerçevesinde elde edilmiş verilere açık duruma getiriyor.³¹ Bu noktada psikanaliz varoluşçu bir yöne kayarak merhametin hedeflendiği bir etkinliğe dönüşmeye başlıyor. Burada da yine simgeciliğin eksenine girmeye başlayan bir uygulamayla karşılaşırız.

³⁰ söz öncesi. ç. n.

³¹ Psikozda özdeşim birincil süreç düşüncesi mantığına dayanan benzerlikler üzerinden kurulur ve bu nedenle ortaya çıkan özdeşim karmaşasını çözmek için libidinal nesne ilişkileri kuramı simgeci yorumlama tekniğinin kullanılmasının yararlı olduğunu savunur. Bu da Simgesel yorumlamanın yerini simgeciliğin almasına neden olmaktadır. ç. n.

C) Karşıt aktarımın önemi ve bu bağlamda psikanalistin eğitimi. Eğitim analizinin adayın pratiğe geçme aşamasına ulaşmasıyla birlikte buradaki vurgu, tedavinin sonlandırılmasıyla ilgili güçlülere yöneliktir. Ve burada aynı kararsızlık kendini gösterir: Bir yanda analistin varlığı, cesurca söylemek gerekir ki, analizin etkisinde ve oyunu bitişe götüren sürecin sağlıklı gelişmesinde ihmal edilemeyecek bir etkidir; öte yandan tedavi açısından, bilinçdışının daha da derinlemesine irdelenmesinden daha etkili olan bir etkenin bulunmadığını da güçlü biçimde söyleyebiliriz.

Üç farklı cephede öncülük etmelerinin dışında, onları psikanalitik hareket içinde destekleyen psikanaliz deneyiminin canlılığıyla bu üç sorunun ortak özellikleri vardır. Bu ortak özellik, analiste sözün kökeniyle ilgilenmemesini teşvik eden cazibe biçiminde görünür ve bu tam da sözle anlatılamayanların kıyısına gidebilmek için gerekli görünmesi nedeniyle her zamankinden daha çok yapılması gereken bir şey gibi durur: Annelik psikolojisine aşına olmak, aşırı bir merhametlilik ve diyalektikte usta olmak (Hakikatte biz çocuklardaki simgeciliğin etkileri üzerinden daha fazlasını öğrenmeyi çok arzularız ama en yüce konseylerimize bir anaerik hava verenler de dâhil psikanalize anne gibi hizmet edenler bile, Ferenczi'nin çocukla ebeveynin birbirlerini anlayabilmeleri amacıyla kurallarını düzenlediği (Confusion of tongues between the adult and the child, Int. Jour. Of Psycho., 1949. XXX, IV, p. 225-230) dildeki bu karmaşaya karşı bağışık değillerdir.) Analist söylemini, cehalete ne kadar destek olduklarını bilmeden hâlihazırda oturmuş olan söylemlerin lehine bir kenara koyacak olursa tehlike daha da büyüyecektir.

Mükemmelleşmiş nesne ilişkilerinden esinlenen bilgilerimizin oluşturduğu fikirler ise oldukça belirsiz kavramlardır ve bunlara maruz kalmak mesleğe katkıda bulunmayı engelleyecek bir sıradanlığı getirmektedir. Yolunu kaybettirerek şaşkınlık içinde kalan psikanalisti gülünç marifetler gösteren bir zamane kahramanına dönüştüren bu çıkarımların etkisi, hiç kuşku yok ki her

psikanalistin üzerinde uzmanlaşması gereken sözün işlevi alanındaki çalışmaya yüzeysel bir geri dönüşle düzeltilemeyecektir.

Ancak öyle görünüyor ki Freud'dan bu yana bizim mesleğimizin merkezi alanına ayak basılmamıştır. Onun kendini bu alana çok fazla girmekten alıkoymak için ne kadar çabalayarak çevresinde gezinip durduğunu gözlemlemek olanaklıdır. Erişkinlerin analizi sırasında çocukların libidinal durumlarını keşfedip Küçük Hans'a ebeveynlerinin aracılığı dışında müdahalede bulunmaz. Paranoid hezeyanda bilinçdışının dilinin tüm çerçevesini oluşturup bunu ruhsal yıkımını anlatmak amacıyla Schreber tarafından yazılan anahtar metnin dışında kullanmaması bu nedenle gerçekleşir. Bunun yanında diyalektik yapısı ve anlamı göz önüne alındığında çalışmasının düzeyindeki yükseklik, ustalık derecesinde bir eser oluşturduğunu göstermektedir.

Eğer ustanın yeri boş kalmışsa bu, onun eserlerinin anlamının giderek yok olmasının onun yokluğundan daha az önemli olduğu anlamına gelir mi? Anlam konusunda ne olduğunu tam olarak anlayabilmemiz için o alana bir göz atmaya kendimizi ikna etmemiz yeterli olmayacak mıdır? Orada tüm asık suratlılığıyla ve içine girip anlamamızı zorlaştıran matlılığıyla, eleştiri karşısında paniğe kapılan bir teknik giderek gelişmektedir. Hakikatte sorun, Freud'un dinsel ritüellerin gelişiminde olmasa bile uygulamasında kullanıldığını gösterdiği, obsesyon nevrozundan kaynaklandığını düşündürecek derecede törenselliğe varan bir şekilciliğe sürüklenen bir tekniğin öne çıkarılmasıdır.

Bu hareketin kendini beslenmek için kendi kendine türettiği literatürü daha yakından irdelersek bu analojinin daha belirgin görüldüğüne şahit oluruz. Sürekli olarak, terimlerin kökeni konusundaki yanlış anlamamanın onları yeni anlamlar yakıştırmaya kışkırtması sonucunda yeni anlamlardan beslenen daha yoğun bir yanlış anlamaya sürüklenme biçiminde ilginç bir kapalı devrenin kurulmuş olduğu hissi insanda oluşmaktadır. Analitik söylemdeki bu bozulmanın nedenlerini anlayabilmek için psikanalitik metodu onu destekleyen topluluğa uygulamak meşrudur.

İleri derecede bir hakikat olmasına karşın analitik hareketteki anlam yitimini onun üzerinde konuşarak açıklamaya çalışmak, anlam bilinmediği sürece semptomu anlamı üzerinden açıklamak kadar boşunadır. Bu bilgiden yoksun olarak nerede olursa olsun girilen psikanalitik eylemin bir saldırıdan başka biçimde algılanmadığını biliyoruz. Psikanalitik topluluğun kendini güvende hissetmesi durumunda toplumsal dirençler ortadan kalkmaktadır ama bu durumda kendi öz etkinliğine karşı toleransının sınırları, onaylanmamış olsa da verili bir şey olarak, toplumsal ölçekte ne kadar kalabalık olduklarının ölçülmesini sağlayan sayısal veriler kadar olacaktır. Örneğin Amerikalı grubun psikanalitik hareket içindeki önemi onun kütlesiyle ölçülecekse, onların ağırlığına katkıda bulunan koşulları değerlendirmemiz gerekir.

Bu ilkeleri irdelemek, doktrinden tanıma olanağı bulduğumuz savunmaları -izolasyon, iptal etme, inkâr ve genelde yanlış anlama (meconnaissance)- belirleyen koşullara, Simgesel, İmgesel ve Gerçek adını verdiğimiz dönemlerin penceresinden bakmamız için yeterli zemini oluşturacaktır. İlk olarak 1950'deki Psikiyatri Kongre'sinde değinmiş olduğum gibi Simgesel düzende karakteristik bir sabit olarak c faktörünün önemini, hiçbir kültürel yapı için göz ardı edemeyiz: ABD'de iletişimin en belirgin özelliği olduğu herkes tarafından kabul gören anhistorizm'in³² bize göre psikanalize çok zıt bir konumda olması meselesi. Buna bir de, ABD'deki psikoloji kavramını yöneten ve Freud'un psikanalizden esinlendiği tüm kavramlara kapısını kapatmış olan behaviourisme³³ adı verilen oldukça yerel bir zihinsel biçim eklenir.

Diğer iki düzen³⁴ için psikanalitik toplulukların yaşam süreleri boyunca gözlenen mekanizmaların grup içi güç ilişkisiyle ve serbest girişimciliğin toplumsal yapının bütününde yarattığı etkisiyle nasıl ilişkili olduğunun özenle irdelenmesini ilgililerin

32 tarihdışılığın. ç. n.

33 davranışçılık. ç. n.

34 Gerçek ve İmgesel düzenler. ç. n.

takdirlerine sunuyoruz. Bu sayede en önde gelen temsilcilerinden birinin altını çizmiş olduğu kavrama, göçmenler tarafından yönetilen bir grubun dışsallığıyla yukarıda belirtilen kültürel koşulların doğurduğu işlevin yabancılaştırıcı etkisi arasındaki ortaklaşan gidişata gereken değerin verilmesi olanaklı duruma gelecektir.

Her hâlükârda psikanaliz kavramının ABD’de tartışılmaz biçimde bireyi toplumsal çevreye uyum sağlamaya yöneltmek, davranış biçimlerini araştırmak ve “human relations” için tam nesnelliği sağlamak amacı yönünde saptırılmış olduğu görülmektedir. Bu saptırma, insan mühendisliği³⁵ terimiyle kendini gösteren alanda doğan “nesne insan” kavramına yönelik olarak oluşmuş ayrıcalıklı bir dışlamadır. Sonuçta böyle bir konuma yerleşmenin gereği olarak kuramın aslından uzak durmaya, psikanaliz kuramının silikleşmesine ve psikanaliz deneyiminin kazandırdığı en önemli terimler olan bilinçdışı, cinsellik gibi kavramların kısa süre sonra hiç anılmamasına neden olacak biçimde süreç işlemiştir. Biz bu psikanalitik toplulukların kendi belgelerinde bile kınadıkları dükkânın şekilciliğini ve ruhunu benimsemek durumunda değiliz. Riyakârla dükkân sahibinin ortak özleri, konu işi konuşmaya gelince özellikle “talking shop” hakkında konuşurken sözle olan sorunları dışında bizi ilgilendirmemektedir.

Anlaşılmaz gerekçeler bir diplomanın verilmesinin koşulu olabilir ancak bu diplomayı almak psikanaliz eğitmeni olmak için gerekli koşulu, yani hakiki ustalığın gereğini yerine getirebilmek için yeterli değildir. Bu bağlamda kısa bir süre önce fark edildi ki üstlerdeki konumların sürdürülebilmesi için sadece görünüyü kurtarabilmek amacıyla, psikanaliz derneklerinde yönetici konumunda bulunanların en azından tek bir ders vermeleri gerekmektedir.

Yukarıda sayılan alanlarda aynı merkez tarafından yapılan çalışmaların hep geleneksel tekniğe bağlılığın korunmasını des-

35 Fransızca aslında, human engineering. ç. n.

tekleyecek sonuçlar vermesi bu nedenle pek samimi değildir. Ortodoks terimi yerine klasik terimini kullanmak bu samimi-yetsizliğin göstergesidir. Eğer boş konuşacaksak geleneğe sadık kalırız. Tekniği oluşturan kavramları yanlış anlarsak, tekniği ne anlama ne de doğru uygulama olanağımız olmadığında hemfikiriz demektir. Görevimiz bu kavramların tam anlamlarını dilsel bir alanın oluşturduğu yönelimle aldıklarını, sözün işlevine göre düzene girdiklerini göstermektir.

Herhangi bir Freudcu kavramı ele alabilmek için Freud okuması yapmanın burada aynı dili konuşanlar için bile gereksiz olmadığını vurgulamış bulunalım. Freud'un içgüdü kuramını gözden geçiren ve kuramın mitolojik içeriği konusunda pek de uyanık olmayan bir yazarın sunumuyla karşılaşma şanssızlığı bu gerekliliğin kanıtıdır. Yazar sanki Freud'un metnine denkmiş gibi Marie Bonaparte'ın çalışmasını sürekli referans göstererek kurama yaklaştığı için bu şaşılacak bir sonuç olmamıştı. Okuyucu da bu konuda hiç uyarılmamıştı. Belki okuyucunun bu ikisini birbirine karıştırmayacağından emin olarak bu makaleyi yazan yazar, ikinci metnin gerçekte hangi düzeyde bir anlatıma sahip olduğu konusunda en ufak bir fikri olmadan makaleyi kaleme almıştı. Yazar indirgmeden tümdengelimle, tümevarımdan hipotez oluşturmaya kadar her şeyi kullanarak sıkı bir totoloji yöntemiyle yanlış çıkarımlara varmıştı: Sözünü ettiği içgüdülerin bir refleks tepkimesine indirgenebileceği bilgisine ulaşmıştı. Bir yığın tabağın düşüp kırılmasından sonra komedyenin elinde birbirine uymayan iki parçanın kalması gibi, erotojen bölgelerden ölüm içgüdüsünün genellenmesiyle kurulan haz ilkesine göre oluşturulmuş metapsikolojik geçitlere libidonun göç etmesinin keşfinden yola çıkarak kurulan karmaşık yapı, bit araştırmacılarının elde ettikleri sonuçlardan pasif bir erotik içgüdüsel model kurmalarına benzedi. Bir şairin aşkı ve yıkıcı bir içgüdü böylece sadece motor bir işlev üzerinden eşdeğer hâle gelmiş oldu. İstemli ya da değil, bir yanlış anlamayı en üst mantıksal çıkarımlara taşımaya yarayan bu beceriyi onurlandıracak bir durumu anmadan geçemedim.

I. PSİKANALİZ DENEYİMİ İÇİNDEYKEN ÖZKENİN BOŞ KONUSMASI VE DOLU KONUSMASI

İyileştiren etken ne olursa olsun, ister eğitim ister derinlemesine sorgulama, psikanalizin elinde tek gereç vardır: hastanın söylediği söz. Kanıtlar, bunu görmezden gelmenin affedilmez olduğunu göstermektedir. Her söz bir yanıt arar. Bir dinleyici olması koşuluyla karşılığı sessizlik de olsa bir sözün yanıtsız kalmadığını ve bunun psikanaliz işlevinin en önemli noktası olduğunu göstereceğiz.

Psikanalist sözün işlevinin böyle olduğunu bilmiyorsa, onun çağrısını giderek daha güçlü biçimde duyumsayacaktır. Psikanalizin sözden ilk anladığı şey bir boşluk ise bu boşluk onun içinde etkili olacak ve bu boşluğu sözün ötesindeki bir gerçeklikle doldurmaya çabalayacaktır. Ve buradan da öznenin söylemediği bir şeyi bulabilmek için onun davranışlarını analiz etme noktasına yönelecektir. Ama bir kanıt elde edebilmesi için bu konuda analizanı konuşturmak amacıyla kendinin konuşması gerekir. Sözü yeniden bulur ancak bu söz üzerinde yapılacak irdeleme, onun sessizliğinin iflası dışında bir yanıt bulamamış bir sözün üzerin-

de yapılan bir eylem olarak aslında kendi hiçliğinin yankılanması biçiminde kuşkulu bir duruma düşecektir.

Ama konuşmasındaki boşluğun ötesinde öznenin çağrısıyla anlatmak istediği şey neydi? Daha gösterişsiz gereksinimlerinin karşılanması çağrısının gölgesinde titrestikleri, kendi ilkelerine sahip bir hakikate çağrı... Ama ilk olarak ve her şeyden önemlisi bu çağrı boşluğun, hiçliğin çağrısıdır. Öznenin kayıtsız görünüp ötekini baştan çıkarıcılığın muğlâk boşluğuna sürükleyerek kendi narsizminin anıtını tam da orada kurmaya çalıştığı bir hiçlik...

“Tamam, işte iç görü” diye haykırır kendini beğenmişlikle bunun tehlikelerini uzun uzadıya iyi bilse de. Buraya odaklanmakla alınacak yararın tükenmiş olduğunu bile bile onun cazibesine kapılacak son kişi olmayacağını itiraf eder öte yandan. Yitirecek zamanının olmaması üzücüdür. Eğer sizin divanınıza gelip uzanırsa ondan derinlemesine güzellikler dinleyebilirsiniz. Bu kişilik biçimine psikanaliz deneyiminin ilk karşılaşmalarından birinde mutlaka rastlamış olmasına karşın bir psikanalistin hâlen iç gözlem yapma eğilimini sürdürmesi gariptir. Sorgulama başlar başlamaz bir yerlerde gizlenmiş olduğunu sandığı tüm güzellikler, onlara ulaşmaya çalıştıkça uçar giderler. Onların hesabını yeniden yapmak ne kadar az olduklarını görmesine neden olur ama bizim adamımızın hiç beklemediği biçimde ortaya çıkan diğerleri, onun kendini hayli ahmak gibi hissetmesine neden olacağı için onun bir süre sessizliğe gömülmesine yol açar. Bilinen akıbet. İşte bu anda gururunu okşayan uysal fantezileri canlandıran hayali monologla, psikologun (nüktesiz olmaz) ve terapistin (kurnazlık olmadan olmaz) “serbest çağrışım” olarak adlandırmayı uygun gördükleri kaçamağa izin vermeyen bir söylemin zorlayan çalışması arasındaki ayrımı hissetmeye başlar.

Bir çalışmanın çıraklık gerektirdiğini söyleyebildiğimiz sürece ve o çıraklıkta bu çalışmanın biçimlendirici değerini görmeye kadar gidebiliyorsak bu hakiki bir çalışmadır. Ama serbest çağrışım yöntemini bu biçimde bir çalışma olarak nitelendirebilmemiz için donanımlı bir işçinin yetişmesinin dışında neyi bi-

çimlendirdiğini sormamız gerekiyor. O hâlde bu çalışma neyin nesidir? Onun koşullarını, meyvelerini, iyi niyetle sonuçlarını ve kazandırdıklarını irdeleyelim.

Almanca *durcharbeiten* sözünün yanından geçerken, bu sözün İngilizce karşılığı olarak *working through* sözcüğünün uygun olduğu söylenmişti. Ama bizim çevirmenleri çaresiz bırakan bir çeviri oldu bu; bu alanın ustası nasıl olur da bizim yazım dilimizde karşılığı olmayan bir kelimeyi, tüketici bir egzersizi adlandırmak için kullanır? “Yüz kere de olsa bu işi tekrarlayın...” Bu durumda iş nasıl ilerleyecek?

Kuram bize üçlemeyi anımsatıyor: früstrasyon, agresivite, regresyon. Bir yönüyle çok anlaşılır bir açıklama gibi durmasına karşın diğer yönüyle bizi anlamaktan uzak tutacak bir özelliği taşıyor. Sezgi doğrudur ancak bir kanıtın kesin bir kanı hâline gelişi bizi daha da kuşkuya sürüklemelidir. Psikanaliz kendi zayıflığını ortaya koymaya çalışmalıdır ancak bu çaba, duygulardan yardım alma hedefine yönelerek sergilenmemelidir. Diyalektik yetersizlik olarak kullanılan tabu sözcüğü, bu yetersizliğin aşağılayıcı anlamını kabul etmemize neden olan entelektüalize etme fiiliyle birlikte özneye yönelik mankafalı etiketlemelerimizden biri olarak, dil tarihindeki yerini almayı hak etmektedir.

Hiç bu früstrasyonun nereden geldiğini kendimize sorduk mu? Analistin suskunluğundan mı? Boş konuşmaya karşı özellikle de onaylayıcı bir yanıt vermek, suskunluktan da daha früstre edici etkiler göstermektedir. Bu früstrasyon her şeyden önce öznenin söylemine içkin bir früstrasyon değil mi? Özne bu durumda kendinin bu biçimde varlık buluşunu sahiplenmemeyi giderek daha güçlü biçimde hissetme durumuyla yüz yüze kalmıyor mu? Düşünceyi daha az tutarsız hâlde getirmeyen içtenlikli resimler, özü açığa çıkarmayan düzeltmeler, konumun sarsılmasını engellemeyen savunma ve çabalar, hava kabarcığından ibaret narsistik kucaklaşmalar gibi sonunda özne bu varlığın kendi marifeti olarak kendi İmgesel’inin dışında var olmadığını öğrenerek kendini nasıl kandırdığını anlayacaktır. Bu hayali kurgu ondaki tüm ke-

sinliğin altını oyacaktır. Çünkü *başkası için* yeniden inşa etmeye giriştiği bu çalışmada, kendini bir *başkası gibi* inşa ettirecek olan ve yazgısını bir *başkası tarafından* yine kolayca çalınabilecek bir kendiliğe mahkûm eden temel yabancılaşmanın kucağına düşecektir.

Kuramcılarımızın gücünü fröstrasyonla başa çıkma kapasitesine göre ölçtükleri bu ego, özünde fröstrasyonun kendisidir. Bu fröstrasyon öznenin arzusuyla ilgili değildir ama kendisi bir nesne hâline geldiği noktada arzusunun özneye yabancılaşmış olmasından kaynaklanan bir fröstrasyon olarak kendini gösterir ve o nesneyi ne kadar çok özümseyerek benimserse öznenin jouissance'ına yabancılaşması o kadar derinleşecektir. Sonuç olarak ikinci derece fröstrasyon, öznenin söylemine öyle bir biçim verir ki kendini aynanın önünde geçit yapan nesne durumundaki bir imgeye indirgediği noktaya geri götürür. Onun kendinin bu mükemmel benzeri hâline nail olması bile onu tatmin etmeyecektir çünkü o noktada anlayacağı gibi bu, yine ötekinin jouissance'ı olacaktır. Dolayısıyla bu söyleme uygun bir yanıt yoktur çünkü özne tüm sözleri kendi yanlış anlama eğilimi nedeniyle bir küçümseme olarak görecektir.

Burada öznenin yaşadığı fröstrasyonun, arzusunun fröstre olmasıyla ortaya çıkan hayvansal agresyonla hiçbir ilgisi yoktur. Hoşnut olduğumuz bu kalıp, herkes ve her birimiz için pek hoş olmayan başka bir kalıbı gizlemektedir: Yaptığı işin doğurduğu fröstrasyona, ölüm arzusıyla tepki veren bir kölenin agresivitesini. Bu noktadan başlayarak öznenin İmgesel eğilimlerini tatmin edebilmek için söyleminde öne çıkararak kurmuş olduğu nesneyi yapı sökümlüne uğratacak tüm girişimlere bir yanıt olarak agresivitenin nasıl ortaya çıktığını anlayabiliriz. Birden beliren bu tehlikeli yamaca aslında dirençlerin analizi adını veriyoruz. Öznenin fantezilerindeki agresyonu göremeyen analist, saflıkla dolu anlatımlarda bunun işaretinin çoktan verildiğini gözden kaçırdığı için agresyonu da kendi gözünden kaçırmaktadır.

Bu ihanet, "nedenselci" bir psikanalize tereddüt etmeden inanarak öznenin geçmişindekileri ustaca bir bilgiçlikle açıkla-

yıp onu bugüne getirmeyi amaçlayan bir psikanalistin, hastasının özgürlüğünün fantezinin yapı sökümüne yönelik olarak yapacağı girişimlerle askıya alınacağına inanmasının yarattığı ihanetle aynıdır ve bu ihanet duygusunun yarattığı kaygı, sesinin tonuna kadar yansır. Bu çözüm yolu zaman zaman özneye yararlıymış gibi dursa da bizim için zekice yapılmış bir şakadan fazla üzerinde durmaya değecek bir önemi yoktur.

Şimdi bazılarının psikanaliz manevralarını içine hapsetmek istedikleri şu *hic et nunc*³⁶ kavramına bir göz atalım. Bu gerçekten kullanışlı olabilecek bir şeydir; yeter ki analist analiz sırasında kendini gösterdiği için keşfettiği İmgesel niyeti, Simgesel ilişkiden koparmasın. Daha açıklıkla söylersek öznenin birincil kişi olarak “ben”³⁷ biçimi dışında üstlenemediği hiçbir şeyi, benliğiyle³⁸ ilgiliymiş gibi okuyup anlamamak gerekir. “Olabileceğim şey olabilmek için bundan başka bir şey olma olanağım yoktu”: Öznenin kendi seraplarından oluştuğu varsayımının dayanak noktası böyle olmasaydı, biz burada bir gelişmeyi yakalama olanağını nerede bulacaktık? Bu noktadan itibaren durağanlığına karşın analist, öznenin samimi tutumlarını onun narsistik söylemine sessiz parçalar olarak yerleştirmek dışında, özneyi tehlike içinde kalmadan izleme olanağını yitirir. Bu durumun genç uygulayıcılar tarafından bile çok hassas biçimde farkına varılır.

Tehlike burada öznenin gelebilecek olumsuz bir tepkiden çok onun konumu açısından öncekinden daha az İmgesel olmayan yeni bir yabancılaşma noktasında nesneleştirilmiş biçimde tutsak kalarak bir durağanlığa mahkûm olma olasılığından kaynaklanmaktadır. Tam tersine psikanalistin sanatı, en son serabı tüketinceye dek, serapları tüketmek amacına yönelik olarak öznenin tüm kesinliklerini askıya almakla kendini gösterir. Ve ancak söylemde karşılığını bulursa bu serapların çözüldüğü gözlenebilir. Bu söylemlerin bazılarının içi boşmuş gibi görünse de

36 şimdi ve burada. ç. n.

37 Fransızca je, İngilizce I kullanılmış. ç. n.

38 Fransızca moi, İngilizce ego kullanılmış. ç. n.

yalnızca yüzeysel olarak ele alındıklarından böyle değerlendirilirler: Dilin yaygın kullanımı açısından bir kıyaslama yapan Mallarmé'nin söylediğini doğrular biçimde, iki yüzü de silikleşmiş bir paranın (tessera) elden ele "sessizlik" içinde değerini koruyarak geçmesindeki gibi. Bu eğretilme, bize, sözün uzun süre kullanımdan sonra yıpranmış olsa bile değişim değerini koruduğunu göstermektedir. Hiçbir şey iletme bile söylev, bir iletişimin varlığını göstermektedir; açık kanıtları inkâr etse de söz hakikati kuruyor; yanıltmak için kurulmuş olsa da tanıklık ederken iman mekânıdır.

Psikanalist söylemin hangi parçasının anlamı taşıyan terimi içerdiğini anlamak konusunda herkesten daha bilgilidir ve bu bilgi üzerinden işini gerçekleştirmesi, yapabileceği en doğru şeydir. İyi bir dinleyici sıradan bir olayı dinlerken oldukça karmaşık bir açıklama sırasında ortaya çıkan dil sürçmesini, destansı bir anlatımın uzun bir iç çekişin sessizliğiyle duraklamasını yakalayıp kıssadan hisse çıkararak görünmeyen anlamı bulur. Dolayısıyla öznenin söylemine anlamını veren şey mutlu bir sonlandırma işaretidir.³⁹

Mevcut teknik, seansın sonlandırılmasını, söylemin akışına kayıtsız kalmaya neden olacak biçimde bütünüyle bir zaman meselesi olarak görür. Oysa sonlandırma eylemi, pek çok sorunun anlamlandırılmasını sağlayacak biçimde özneyi konuyu toparlama eylemine sürükleyen bir girişimdir.⁴⁰ Bu nedenle seans sonlandırmayı, düşünmeden uyulacak sıradan bir kural olmaktan kurtararak tekniğe yardımcı olacak bir girişime dönüştürmeliyiz. Yapı sökümlünün etkisiyle kendilik kurgusunun dağıldığı her aşamada, yeni bir ego tarafından yeniden kurulan fantezi düzeyindeki ilişkilerin söylem içinde varlık bulmasından başka bir şey olmayan regresyon, bu biçimde işlev görür. Ancak sonuçta bu regresyon hakiki değildir; kendini dildeki tını değişimleriyle,

39 Lacan burada öznenin anlatımının birden Gerçek ile yüzleşmesi nedeniyle kesilmesini ve o anlamsızlığın kıyısının anlamın oluştuğu nokta olduğunu, analistin anlamasının önemini vurgulamak istiyor. ç. n.

40 Gerçek'in kıyısına gelindiğinde sonlandırma işlemi yapılmalıdır. ç. n.

yapı bozukluklarıyla, “belirgin takılmalarla”, hafif sendelemelerle ve uç noktada erişkinlerin çocuksu konuşma taklitleriyle kendini gösterir. Özneyi, nesneye yönelik hâlihazırda oluşmuş bir ilişkinin gerçekliğinin içine çekme çabası, analistin özneyi anlamın olduğu kıyıya taşıyamamasının mazeretinden başka bir anlam taşımaz ve özneyi yabancılaştırıcı bir illüzyonun içine fırlatır.

Bu nedenle, daha önce öznenin gerçekliğiyle temas etmiş olduğu varsayılan bir yaşantının rehberliğini aramak kadar hiçbir şey psikanalisti yanıltamaz. Bu görüngüsel gibi duran sezgici kremalı psikoloji turtasının, günümüzde toplumsal ortamlarda sözün etkisinin azımsanması salgını boyutuna erişecek kadar revaçta olduğu görülmektedir. Ama Gerçek’le tüm temasları dışlayacak biçimde kendi kendisi tarafından kurgulanan bir ilişki çerçevesinde vücut bulma zorunluluğu nedeniyle onun obsesyonel değeri belirginleşmiştir.

Bu yaklaşımın sağladığı akıl sır ermez getirilerden etkilenip bu tekniği kullanarak çıkmaza giren genç analistler, bu çıkmazdan kurtulabilmek için denetimde⁴¹ aldıkları onayı, doğru şeyi yaptıklarının bir kanıtı saymaktan daha iyi bir yol bulamayacaklardır. Gerçek’le temas edilmesinin getirdiği noktadan bakıldığında bu denetimlerin getirileri bir soru işaretidir. Tam tersine, denetleyen kişi durumu tam olarak anladıktan sonra sorunun nasıl yorumlanacağını anlatabileceğini sandığı için doğal olarak durumu netleştirmek amacıyla “ikinci bir bakış açısı” olarak adlandırılan şeyi yapacaktır ki bu onun için en az denetime gelen kadar buyurgan bir deneyimdir.⁴² Diğer gibi bize pek getirisi olmayan bu anlaşılması zor yöntem yoluyla ortaya konulan çözüm önerilerinin aslında uygulayan kişinin dile getiremeyeceği birtakım “gizli” tekniklere dayandığını ortaya çıkarması, denetleyeni (süpervizör) bile rahatsız edecektir.

41 Süpervizyon sözcüğünü karşılamak üzere kullanılmıştır. ç. n.

42 Yani bu ikili, giderek kendi kurgularının içine gömülecektir. Sorunu anlamak dediğimiz şey, analizana yardımcı olabileceğimiz noktadan giderek uzaklaşmamıza neden olur. Denetleyen kişinin anlamış olduğu şey ve buna göre bir çözüm önerisi sunması, Gerçek’le temastan bizi daha da uzaklaştıracaktır. ç. n.

Bu sürecin giderek bir sır küpüne dönüşmesinin nedeni, denetime gelen kişinin⁴³, öznenin söylevini yansıtırken bir filtre görevi görmesidir. Bundan dolayı yapılan iş denetleyene, bu söylemlerden geçerek filtrelenmiş üç dört ayrı kayıttan sonra oluşan bir nota defteri gibi sunulur. Eğer denetime gelen denetleyen tarafından denetim teriminin uğursuz anlamını vurgulamaktan uzak öznel bir konuma (bu sadece İngilizcede bulunan süpervizyon terimi sayesinde gerçekleşebiliyor)⁴⁴ yerleştirilebilirse, denetleyeni de hemen öznel bir konuma yerleştiren bu alıştırmadan koparabileceği en iyi meyve kendini ikinci bir öznellik konumuna yerleştirmeyi öğrenmektir.

O, burada analistin belli belirsiz gözlenen, seçici olmayan hatta dikkatsizlik düzeyinde dikkatini kullanma işlevinin klasik formülünün otantik sesine ulaşma olanağına kavuşacaktır. Çünkü işin özü, dikkatin neyi hedeflediğini bilmektir: Çalışmalarımız, bazılarının onu hiç gözden kaçırmamak için zorladıkları gibi kesinlikle zorlamadan, öznenin sözünün ötesinde duran bir nesneyi ortaya koymaya yönelik olmalıdır. Zorlama yöntemi psikanalizin tutması gereken yol olmuş olsaydı başka yöntemlere başvurma gerekliliği kesinlikle ortaya çıkacaktı ya da sonuca ulaştıran tüm araçları yasaklayan bir yöntemin tek örneği olacaktı.

Analistin ulaşabileceği yegâne nesne, öznenin kendini kendilik⁴⁵ olarak gösterdiği İmgesel ilişkidir. Ve bunu ortadan kaldırma gücü olmadığı için, fizyolojiyle birlikte *İncil*'in de onay verdiği gibi ondan kulaklarıyla duyacaklarını düzenlemek için yararlanabilir: Kulaklar duymamak için yaratılmıştır, başka bir deyişle sadece duyulması gerekenleri duymak için. Sonuçta dinleyişimizi bilinçdışından bilinçdışına aşkın bir dinleyiş olarak gerçekleştirebilmemizi sağlayacak üçüncü ya da dördüncü kulaklara sahip değiliz. Bunun üzerinde daha sonra ayrıntılı biçimde duracağız.

43 süpervizyon almaya gelen. ç. n.

44 Lacan burada alaycı bir üslup kullanıyor. ç. n.

45 Fransızca moi, İngilizce ego kullanılmış. ç. n.

Sözün psikanaliz içindeki işlevine onun en sevimsiz tarafı olan boş söz üzerinden yanaştık. Özne bu konuşma biçimini, arzusunu okumasına engel olacak biçimde kendini kandırmak amacıyla benzemeye çalıştığı birinden boşuna söz ediyor gibi kullanır. Sözün kuram ve tekniğin nesnesi hâline gelmesi, onu giderek artan biçimde değersizleştiren nedenin kaynağıdır. Analiz sürecinde direksiyon olarak kullanmanın dışında işe yaramayacak olan bu ağır değirmen çarkını, düşmüş olduğu yerden yavaşça kaldırmamız gerekir. Yani yapmamız gereken şey, diyalektik çerçevesinden sıyrılarak diyalektik alanın dışında sabitlenmiş olarak duran bireysel psikofizyolojik etkenleri ortaya koymaya çalışmaktır. Analizi kendine özgü katılığından çıkarmak hedefine ulaşabilmek için belli bir tekniğe bir miktar eğilim göstererek kendimizi deviniminin kurgusuna bırakmak yeterlidir.

Şimdi bakışlarımızı psikanalitik deneyimin tarihi, tartışmalı yönleri ve iyileştirme süreci gibi diğer ucuna yöneltelim. Burada iyileştirici açıdan etkili olmak ve onu ölçmek açısından iyi bir anamnez almanın tedavi edici değerinin “şimdi ve burada”nın analiz edilmesinden, histerik intersübjektivitenin obsesyonel intrasübjektiviteden ve Simgesel yorumlamanın⁴⁶ direncin analizinden daha değerli bir katkıda bulunduğunu ve bunların birbiriyle zıtlık içinde olduklarını göreceğiz. İşte buradan bakınca dolu konuşmayı gerçekleştirebilme olanağı doğmaktadır.

Şimdi bu amaca yönelik olan ilişki biçimini irdeleyelim.

Breuer ile Freud’un ortaklaşa buluşları olan ve doğumundan kısa süre sonra Breuer’in hastası Anna O. tarafından “*konuşma tedavisi*”⁴⁷ ismiyle vaftiz edilmiş olan metodu anımsayalım. Bu deneyimin, bir histerikle aralarındaki travmatik de denebilecek patojen bir olayı keşfetme sürecine sürüklenmeleriyle başlamış olduğunu anımsamak gerekir. Eğer bu olay semptomun nedeni olarak bilinmişse bu, bir şeyin -hastanın “stori”lerinde- söze dökülmesinin, diğerinin ortadan kalkmasına neden olduğu içindi.

46 Simgesel yorumlama simgecilikten farklı bir kavramdır, yani simgenin aslında ne anlama geldiğini bulmak değildir. ç. n.

47 Fransızca aslında talking cure olarak geçmektedir. ç. n.

Buradan yola çıkıp “bilinçli biçimde farkında olmak” terimi bu olayın açıklaması olarak psikoloji kuramı tarafından benimsendi ve kendi kendinin kanıtı olan açıklamalara zemin oluşturarak kuşku uyandıracak bir prestij kazandı. O döneminin psikolojik önyargıları bu tür söze döküşlerin, *flatus vocis*⁴⁸ nevinden sadece dile getirme dışında bir başka gerçekliği taşıyabildiklerini görebilmeyi engelledi. Heyhat, hipnoz sırasındaki söze dökmele onun bilinçli olarak farkında olma durumunun dışında gerçekleşmişti ve sadece bu bile kavramın etkilerinin yeniden gözden geçirilmesi için yeterlidir.

Fakat *Aufhebung* davranışçılığının kahraman savunucuları, öznenin olan bitenle ilgili neyi yeniden anımsadığını bilmek zorunda olmadıklarını söyleyebilmelerine dayanak olarak bu örneğe nasıl sahip çıkmıyorlar? Freud sadece bir olayı aktarmıştı. Diyoruz ki bize göre onu söze dökmesi ya da bu terimin Fransızcadaki tınılarının kutudan başka bir Pandora imgesini canlandırması nedeniyle, o an için kendi kişiliğiyle bağlantılı olan özellikleri *epos* biçiminde aktararak onun kutusuna bunları kapatmak arzusu nedeniyle bu terimi geliştirip fiile dönüştürdü. Ya da daha kesinlikle söylersek, o anda söylenen şeye (destan-epos) kendi kişiliğinin kökenleriyle ilgili eklemeler yapmıştı. Böyle bir söylemin içinde yer almak onların kullandıkları dili kullanabilmesini ve onun söylediklerinin çağcılları tarafından duyulmasını sağlıyordu. Vaktiyle arkaik bir dile sahip olan bir destanın anlatımı yeni bir söylemle anlatılarak güncel hâle getirilebilir. Ne kadar yabancı olsa da, oyuncunun becerikli canlandırması sayesinde ne kadar şimdiki zamanı izlemesi gerekse de anlatının tırnak işaretleri arasında izole olan dolaylı bir söylemin tarzı budur. Bu tür bir anlatının oynanması gerekiyorsa bunun sadece koroyu değil izleyicilerinin varlığını da işin içine katan bir sahnede yapılması gerekir.

Hipnoz sırasındaki yeniden anımsamalar kuşkusuz geçmişin yeniden kurgulanmasıdır ama her şeyden önce bir sözel aktarım

⁴⁸ anlamı olmayan boş söz. ç. n.

olduğu için her tür varoluşun işin içine karışmasını sağlayan bir temsildir. Hipnozla alınan anılar, analizde uyanık hâldeyken gelen ve “materyal” olarak merakla tanımladığımız şeylerle aynı niteliği taşır. Orijinal mitler de kuşkusuz bu tür tarihsel materyallerden oluşuyorlardı ve onlardan oluşturulan dramlar, günümüzde millet olarak adlandırdığımız şehir devletinin sakinlerinin önünde işleyen bir kaderin simgelerini öğrenmelerini sağlayacak biçimde sergileniyorlardı. Heideggeryen bir dille anlatırsak özneyi şu ya da bu etken *gewesend* olarak yani her kim olmuşsa o olacak biçimde biçimlendirir. Ancak bu zamansallaşmanın içsel bütünlüğünde varlık, varoluş bulabilecek olanların bir arada toparlanmasına işaret etmektedir. Diğer bir deyişle gerçekleşmiş olandan başka bir yaşanmışlığın gerçekleşmiş olma olasılığı her zaman varsayıma açıktır ve o, bu durumda herhangi bir yaşanmışlığın var ettiğinden bütünüyle farklı bir varlık hâline gelecek olduğunun bilgisini taşıyarak geçmişi kurgular.

Geçmişin histerik dışı vuruluşuyla oluşan karmaşa, histerik içeriğin Gerçek ile İmgesel arasında kararsız kaldığı noktaya gidecek derecede değildir çünkü histerik yapılanma hem birinde hem de diğesinde yer alır. Bu, aldatıcı olmasından kaynaklanmaz. Bu durum bize sözün içinde gerçekliğin doğuşunu sunar ve bu noktada biz ne doğru ne de yanlış olduğu söylenemeyecek bir gerçekliğe şiddetle toslarız. Bu sorunun en azından en kaygılandırıcı noktası budur. Çünkü bu dışı vuruşun hakikati, anlık gerçeklikte ona şahitlik eden ve onu bu gerçeklik adına kuran şimdiki zamanda kullanılan sözdür. Başka bir deyişle yaşanan her olayın neden olduğu yol ayrımında seçilen yöne etkisini yitiren geçmişin güçlerinin bu yanına sadece bu gerçekliğin içindeki söz şahitlik eder.

Freud’un iyileşmenin kalitesini ölçmek için temel aldığı anamnezdeki süreklilik koşulunun, geçmiş tüm anların modülatur etkisi dikkate alınmazsa her anın özgünlüğünün ortadan kalkacağını belirten Bergsoncu sürenin onarımı mitiyle hiçbir ilgisi yoktur. Freud için bu ne bir biyolojik bellek ne bir sezgisel

büyüselleştirme ne de semptomun yanlış anımsanması sorunu-
dur ama geçmişin yeniden anımsanmasıdır. Freud kronolojinin
keskin bıçağını kullanıp anıları sıyırarak onları gereken biçim-
de dizer ve geçmişle ilgili kestirmelerin gelecek için vaat edilen
umutları sarstığı noktaya ulaşır. Kesinlik peşinde olalım ama
bunu gerçekliğin değil hakikatin psikanalitik anamnezi için ya-
palım. Çünkü sanki onların azıcık bir özgürlükten oluşmuş ol-
duklarına inanarak bugününü kuran özne için geçmişteki olay-
ları geleceğin gereksinimlerine göre anlamlandırarak bir düzene
oturtmak işi, dolu sözün işidir.

Freud'un *Kurt Adam* adlı olgusunu araştırırken gezindiği do-
lambaçlı yollarda yaptığı açıklamalar, anlamı bu noktada eksiksiz
biçimde bir bütünlük olarak aramanın gerekli olduğunu anlatan
bu yorumları doğrulamaktadır. Kökeni ilk sahneye uzandığı sü-
rece Freud kanıt için tam bir nesnellik talep eder ancak öznenin
kendini yeniden kurduğu her dönüm noktasında gerçekleşen
etkiyi açıklayabilmek için olayı her açıdan yeniden öznelleştire-
cek tüm varsayımları ortaya koyar. Daha ileri dönemde bunu
nachträglich olarak adlandırır ve olayın yeniden yapılanması sür-
düğü süre boyunca varsayım türetmeye devam eder. Hatta daha
da öte küstahlığın kıyısına varan bir gözüpeklikle analiz sırasında
öznenin bu tür olaylara değinmediği seansları sürdürmenin ya-
rarsızlığını ve bunlarla vakit kaybedilmemesinin meşru olduğu-
nu savunur. Freud öznenin *anlamak için kullanacağı zamanı*, öz-
gün olayın anlamını çıkarmaya yoğunlaşarak *bir sonuca varmaya*
yönelik olarak kullanması taraftarıdır.

Anlamak için geçen zaman ve sonuca varılan an kavramla-
rının tümüyle bir mantık kuramı içinde belirlenmiş işlevler ol-
duklarını bir kenara not edelim. Bunlar öğrencilerimize çok ta-
nıdık gelen ve psikanaliz sürecinde onlara rehberlik etmek için
kullandığımız diyalektik analizde çok yararlı olduğu gösterilmiş
olan işlevlerdir. Öznenin kendi geçmişi üzerine oluşturduğu var-
sayımlar, ötekini hedef alan sözler tarafından kurulduğu sürece
Freud'un psikanaliz adını verdiği yeni yöntemin temelini oluş-

turacaktır. Freud bu ismi, o âna dek koruduğu ihtiyatlı sessizlik örtüsünü üstünden atarak çalışmalarının başlıklarının tanınmaya başlamasından dolayı kendinin de yeni tanınır hâle geldiği 1904'te değil, ta 1895'te koymuştu.

Anlam analizi yaptığı metodunda, ne histerik semptomun olduğu yerde psiko-fizyolojik kesinti biçiminde kendini gösteren durumların ortaya çıktığını ne de bu kesintilerin nedeni olan durumların psiko-fizyolojik sürekliliği kesintiye uğratan narkoz ve hipnoz gibi yöntemlerle tedavi edilemeyeceğini Freud'dan daha yoğun olarak dile getirmediğimizi inkâr etmiyoruz. Basitçe ve açıklıkla şunu belirtmek istiyoruz ki belli bir süreden sonra Freud bu noktalara odaklanarak tedaviyi yürütmeyi kendine yasaklamış olduğu için bu durumlarla karşılaştığında hastalığı iyileştirmektense semptomu açıklamaya çalışan yaklaşımları kabul etmiyoruz. Zira yöntemin özgünlüğü kendine has yolları kullanmaktan geliyorsa, bu yolları barındırması, operasyonlarının göreceli olmasına izin veren sınırların içinde kendine has bir etki alanının var olduğunu göstermek için yeterlidir.⁴⁹ Bireyin işlevlerine bir anlam yüklemek açısından bu yöntemin kullandığı yol, sözün kullandığının aynısıdır; etki alanı, öznenin transindividuel⁵⁰ gerçekliği olarak somut söylemin alanının aynısıdır; tarihsel alanda gerçekleştirdiği işlemlerini, hakikatin Gerçek'in içinde belirmesini sağladığı gibi aynı biçimde gerçekleştirir.

Öncelikle özne psikanalize girdiğinde, uymaya kalkacağı tüm önerilerin şu ya da bu biçimde yanıltıcı olduklarını anladığı daha yapıcı bir konumu kabullenir: Bu konum söyleşme konumudur. Bu kabullenişin dinleyiciyi şaşkınlık içinde bırakmasını garip görmüyoruz. Çünkü bu bize öznenin hitap etme eyleminin bir hatiple birlikte muhatabı da birlikte getirdiğini yani hatibin kendini hitabetin içinde özneler arası bir yapı olarak oluşturduğunu söyleyebilmek için dayanak sağlamaktadır. İkinci olarak

49 Psikanalizin sadece nevroz tedavisi için anlamlı olabilecek ve bu hedefe yönelik kullanılabilecek kendine özgü yöntemlerinin olduğunu belirtiyor. ç. n.

50 bireye aşkın. ç. n.

Freud'un öznenin motivasyonlarının sürekliliğinin sağlanması biçiminde ortaya koyduğu anlam, söyleşenin yanıtını da içerdiğinden bu söyleşi temelinde bizim için kendini gösterebilir. İşlevsel olarak irdelendiğinde öznenin tarihinin kendini içinde oluşturduğu söylemin özneler arası sürekliliği sağlanamadığında bu anlam kazanma hedefine ulaşamadığı gözlenmektedir.⁵¹

Öznenin kendi tarihi üzerinde kehanette bulunabilmesi için mantıksızlıkla dolu bir kesinliği dilin kendi öz ironisine ihanet ederek oluşturması gerektiğinden, bu sadece bilinci uyuşturmak için verilen ve günümüzde "hakikat serumu" unvanını kazanmış olan herhangi bir uyuşturucunun etkisi altındayken gerçekleştirilebilir. Ancak kendi hekiminin ağzından gelse bile kaydedilmiş söyleminin ona geri aktarılması, o bu söyleme yabancılaşmış bir konumda iken bunu dinleyeceği için psikanalitik söyleşideki etkide bulunmayacaktır. Bu nedenle Freud'un keşfi olan bilinçdışı kavramı, ancak üçüncü bir terim konumundayken hakiki temellerini aydınatabilir ve belki de şu terimlerin kullanılmasıyla daha basit biçimde formüle edilebilecektir: Bilinçdışı, öznenin bilinçli söylemini sürdürme eğilimini ortadan kaldırarak ortaya çıkan, öznelere aşkın somut bir söylevdir.

Böylece onu bireysel bir gerçeklikle ilişkili olarak anlamaya çalışırsak bilinçdışı kavramının oluşturduğu paradoks ortadan kalkar. Çünkü bireysel gerçekliği bilinçdışı bir eğilime indirgemek, kavrama hatta düşünce işlevlerinde bilinçdışının belirgin olarak etkide bulunduğunu gösteren deneyimleri bir kenara ittiği için paradoksu ortadan kaldırmıyor.⁵² Freud bilinçdışı düşünce-deki çelişik anlamlar taşıyan terimlerden kaçmakta belirgin biçimde ısrar etmiş olsa da bunu yapmakta başarısız olduğunda bu zikir durumuna kapıyı göstermiştir: Sit venia verbo⁵³. Biz de hatayı fiile yıkarak Freud'a boyun eğiyoruz ama özne eylemini

51 Anlam kazanmak, "doğru"yu dile getiren dili kullanmakla olanaklı olur. ç. n.

52 Bireysel gerçeklik, öznenin bilinçdışının etkisiyle ortaya çıkan ona özel bir durum değildir, öznenin içinde bulunduğu özneler arası durumun etkisiyle ortaya çıkar. ç. n.

53 Kelimeye af diliyoruz. ç. n.

kendi tarihine ait kılabilmek ve hakikatini kurabilmek için gerek duyduğu eylemin oluşturacağı anlamı, ağızdan ağza kendini gizleyen bir dağ gelinciği gibi dolaşan söylemin üzerinden aldığı mesajla kurabilmektedir.

Mantığı kötü oturtulmuş bir psikolojik kuramın çelişkili ifadelerle karşı çıkışı, aslında bilinçdışı düşünceye karşı yöneleceği için, söylemin gerçekliğini onun özerkliği içinde değerlendiren psikanalitik alanla bu tür bir psikoloji kuramı hep zıtlık içinde kalacaktır. Çünkü Galileo'nun belirttiği gibi, bir olgusalılık olarak kanıta dönüşemese bile psikanalist için de eppur si muove⁵⁴. Bilinçdışı, bireysel tarihimizin beyazla örtülmüş bir sayfası ya da bir yalanla işgal edilmiş tarafıdır: Sansürlenmiş bir bölümdür. Çoğu zaman zaten başka bir yere yazılmış olan hakikat yeniden ortaya çıkarılabilir. Örneğin:

– Anıtlarda: Yani bir kez şifresi çözülünce kolaylıkla ortadan kaldırılabilen histerik semptomun bir dilsel yapı kazandığı nevrozun histerik çekirdeği olan vücudumuzda.

– Arşiv belgelerinde: Nereden kaynaklandıklarını bilemediğimiz için nüfuz edemediğimiz çocukluğumuzun anıları olarak.

– Anlamın evriminde: Bu, yaşam tarzımız ve kişiliğimiz gibi kendimize has söz dağarcığına ve anlam hazinesine karşılık gelir.

– Geleneklerde: Kahramanlık öyküleri biçiminde tarihimizi aktaran destanlar olarak.

– Son olarak kaçınılmaz biçimde bozulmuş tarafları da barındıran izlerde: Bozulmuş parçaları bir araya getirerek anlam taşıyan yeni bir metin oluşturma çabası sırasında.

Freud'u anlamak için Fenichel okumaktansa Freud okumayı yeğleyen öğrenci sayısı her ne kadar az olsa da bizim öğretimiz Freud'un kuramını yayma çalışmasına temellenmiştir. Deminden beri anlatmaya çalıştığım şey çok az özgün olsa da bu tür bir öğrenci bu girişiminin sonunda şunu görecektir ki Freud'un çalışmalarında, aynı zamanda onun çerçevesini çizen bir motif olarak kendini yinelemeyen tek bir eğretilen yoktur. Pratiğe geçti-

54 Dünya yine de dönüyor. ç. n.

ği zaman ise kolaylıkla şahit olacağı şey şudur ki, yineliğinde olumsuzlamanın iptal olması gibi, eğretilmelerin eğretilme boyutu giderek yitip gitmektedir. Semptomun içinde sergilenen bir oyun olarak Simgesel yer değiştirmeden başka bir şey olmayan eğretilmenin kendine ait alanında iş gördüğünü anladığında bunun neden böyle gerçekleştiğini de anlayabilecektir.

Bu noktadan sonra artık bireysel gelişimin sözde organik evrelerden oluştuğunu varsayarak buna atıfta bulunmakla, öznenin geçmişindeki önemli olayları araştırmaya atıfta bulunmak arasındaki farkın tekniğin etkisine ve tutarlılığına nasıl farklı yansıdığını görebileceği için Fenichel'in yapıtını güden imgesel yer değiştirmeyi daha iyi anlayabilecektir. Geçmişin özgün biçimde irdelenmesi, onu sözde tarihsel yasalardan ayırarak olanaklıdır ve diyebiliriz ki her çağ, o çağda baskın olan değerleri el üstünde tutacak bir filozofu bulmaktadır. Bu, tarihin genel gidişatında Jacques-Bénigne Bossuet'den Arnold Toynbee'ye uzanan uzun yolda vurgulanmış olan farklı anlamları görmemeyi ve Auguste Comte ve Karl Marx'ın anıtsal eserlerini temel almamamız gerektiği anlamına gelmez. Herkes bunların yakın geçmişteki olayları araştırmaya yön verme konusunda ne kadar az değer taşıyorlarsa geleceği öngörme açısından da aynı değeri taşıdıklarını kesinlikle biliyor. Her hâlükârda kesin yargılarını sonraki güne ötelemelerinin alçakgönüllülükten kaynaklandığını ve daha dün olanlarla ilgili öngörülerinde yaptıkları tahrifatlar konusunda dürüst olduklarını söyleyebilir miyiz?

Bilimsel ilerlemeye karşı ilgileri bu kadar zayıfsa ilgileri başka bir yöne yönelmiştir: Ciddiye alınacak bir ideal insan rolünü benimsemeleri. Dolayısıyla bize tarihselleştirmenin birincil ve ikincil işlevleri olarak adlandırabileceğimiz işlevleri ayırt edebilme olanağı verirler. Psikanaliz de tarih gibi bir bilim olarak ele alınabilir ama kendilerine has bilimler olmaları, onların sadece sıra dışı olaylar söz konusu olduğunda ya da travmanın ham etkisi çerçevesi içinde anlam kazandıklarını ve uydurma olduklarını göstermez. Olaylar birincil tarihselleştirme içinde oluşurlar. Baş-

ka türlü söylersek bu tarihî olayın oynandığı sahne ister öznenin içinde ister dışında olsun bir kez kayda alındıktan sonra o kayıt üzerinden yeniden okunacaktır.

Bir zamanlar Fauburg Saint-Antoine'da gerçekleşen bir isyan, bir açıdan Parlamento'nun Mahkeme'nin karşısındaki yengisi, diğer açıdan yenilgisi olarak canlandırılabilir; bir diğeri proletarya ya da burjuvazinin yengisi ya da yenilgisi olarak yazılabilir. Ama Retz'in deyimiyle faturayı hep "halk"ın ödemesine karşın tarih bunu yazmaz. Yani tarih herkesin kafasında aynı anıların canlanmasını sağlamadığı için tek bir tarihten söz edemeyiz.

Parlamento ya da Mahkeme etkisiyle oluşan gerçeklikler ortadan kalktığında, bu olayın anlamını canlı tutmak için onu açıklıkla vurgulamayı sürdürmezsek, giderek etkili olan bir silikleşmeyle birlikte ortada sadece olayın travmatik değeri kalacaktır. İkincinin anısı ise, bastırma nedeniyle ortaya çıkan bellek yitiminin belleğin en güçlü biçimlerinden birini oluşturması gibi, sansür altında bile güçlü biçimde canlı kalarak, diyalektik materyalizmin bir anlam ifade ettiği insanların proletaryanın iktidara gelmesi için isyanı bir savaş düzenine çevirebilmelerine yardımcı olacaktır.

Bu saptamaları psikanalizin alanına taşıyacağımı ve doğal olarak bilinçdışıyı deşifre etme tekniğiyle, içgüdü ya da dürtü kuramı tekniği arasındaki karmaşıklık bu sayede çözeceğimi söylemem çok iddialı olurdu çünkü onlar zaten oradalar. Öznenin bilinçdışı hâline gelerek öğrenebileceğimiz şey onun tarihidir. Yani onun birçok tarihsel dönüm noktalarının yarattığı koşulların içinde çoktan biçimlenmiş olan başından geçen olayları güncel olarak tarihselleştirmesini mükemmelleştirmesine yardımcı oluyoruz. Ama söz konusu olaylar bu rolleri üstlenmişlerse, bu tarihin etkisi sayesinde olmuştur yani belli bir anlam çerçevesinde öğrenilmiş veya belli bir düzen çerçevesinde sansüre uğratılmış oldukları için.

Yani sözde bir içgüdüsel evrede gerçekleşen tüm saplanmalar aslında tarihsel bir damgalamadır: Unuttuğumuz ya da iptal etti-

ğimiz bir utanç sayfası veya gerekli olan bir zafer sayfası.⁵⁵ Ancak öznenin hangi hayalin içinde tutsak kaldığına bağlı olarak simgenin yükümlülüğü sürdüğü için, süregiden bir zorunluluk gibi unutulmuş olan, kendini eylemlerde anımsatır ve iptal edilen şey başka bir yerde kendini gösterir.

Özetle söylersek içgüdüsel evreler yaşanmaya başladıklarında çoktan özneliliğin içinde düzenlenmiş durumdadırlar.⁵⁶ Daha açıklıkla söylemek gerekirse, dışkılamaktan agresyon, içinde tutarak bırakmamaktan baştan çıkarma, gevşemelerinden simgeler yaratarak boşaltım sisteminin deliklerinin imgesel biçimde seksualize edilmesini öğrenen çocuğun keyfi (jouissance) sfinkterlerinin eğitimi sürecinde özneliliğinin içinde yengiler ve yenilgilerle yazılan bir destan gibi kaydedilir. Bu öznelilik, bu simgeleri anlayabilmek için onları pregenital aşk biçimleri olarak adlandırarak yerine koymaya çalışan psikanalistinkiyle temelde çok farklı değildir. Başka türlü söylersek anal evre, yaşandığı sırada üzerine düşünüldüğü sıradakinden daha az saf tarihsellikten oluşmuş ya da daha az özneler arası alanda temellenmiş değildir. Tam tersine onun sözde içgüdüsel gelişimin bir evresi olarak kayıt altına alınması, en mükemmel zihinleri bile yoldan çıkarmaya neden olur. Bu sapma sonrasında iş askarise hatta denizanasına kadar uzanarak hayvanlardaki soy gelişimi evrelerinin benzerini çocukta keşfeden akla ziyan bir ontogenez oluşturma aşamasına varmaktadır. Başka zaman en tutarsız rüyaların konusu olacak spekülasyonlar Balint gibi birinin kalemi altında, bir protozoanın yapısını imgesel bir şemaya indirgeyerek o şemadan kadının cinselliğini yöneten korkulara ulaşmak deliliğini geçerli bilgiler gibi gösterme ustalığına dönüşmektedir. Sahiden biz neden karideslerin her kabuk değiştirmeleri sonrasında benlik algısında gerçekleşen değişimleri araştırmıyoruz ki?

1910-1920 yılları arasında Jaworski adlı biri, belleğim beni yanıltmıyorsa Orta Çağ'ın sonlarında yaşamış olan ortağının da

55 Lacan'ın kastettiği diyalektik tam anlamıyla budur, tarihselliğin öznenin anlaşılmasında kullanılması. ç. n.

56 Lacan genetik veya biyolojik belirlenime bu noktadan karşı çıkıyor. ç. n.

katkısıyla, kabukluların tarihsel gelişimini açıklamak için oluşturduğu bir dizgeyi kullanıp insanlar arasında her kabuklunun karşılığını bulmuştu. Bu çalışma biyolojik etkiyi kültürün sınırına kadar gelen temel etken varsayarak, yumuşakçaları ve tahtakurusunu da dışarıda bırakmadan insanların onlara benzerlikleri üzerinden sınıflandırılmasını sağlıyordu. Analoji, eğretileme değildir ve doğa felsefecilerinin benzerlikleri kullanarak başvurmak zorunda kaldıkları yol Goethe ayarında bir zekâyı gerektirir ki bu da hiç cesaret verici bir örnek değildir. Hiçbir şey analoji kadar bizim disiplinimize uzak değildir ve Freud analogiden uzak kalarak rüyaların yorumu için doğru bir yol açmış ve bu yolu kullanarak analitik sembolizm kavramını geliştirmiştir. Bu kavram, hâlen aramızdan bazılarımızın bile dayanak yaptıkları kuşkulu bir gelenekten kesinlik çıkaran analogik düşünce yapısına bütünüyle zıttır. Bu nedenle mizahın aşırı kullanımı gözleri açmak için gereklidir. Çünkü mizah gözleri bir kuramın akıl almazlığını görebilmeyi sağlayacak biçimde açarak bakışların kuramla hiç ilgisi olmayan tehlikeleri görebileceğimiz yere yönelebilmesine izin veren bir etki yaratır.

Freud'un eserlerinden bazı parçaları seçerek inşa edilmiş olan içgüdünün olgunlaşması mitolojisinde ruhsal sorunlarla ilgili düşünceler önce buharın bulut biçiminde yoğunlaştığı gibi yoğunlaşır ama sonra oluşan sağanaklar sonucunda özgün mit bulut gibi dağılır gider. En mükemmel kalemler mürekkeplerini gizemli "genital love" anayasasını açıklayacak formülleri damıtmak için kullanırlar (acayıplığı tırnak içinde kullanılan eğreti terimlerle birlikte daha açık duruma gelen kavramlar vardır ki bu kavramların hikmeti, ne yapacağı belirsiz olanın tanıklığıyla eşdeğerdir). Bugüne dek kimse bu nedenle ortaya çıkan huzursuzluktan sarsılmış görünmüyor. Tam tersine bu durum her şeyi yalanlarla açıklamaya yatkın olan Münchhausen eğilimlileri cesaretlendirerek onları psikanalitik normalizasyon savunucusu olmaya itip gözlerinin önündeki nesneye karşı körleşmeye ve göklerde genital nesneyi aramaya yönlendiriyor.

Biz psikanalistler kelimelerin gücünü bilecek kadar iyi bir konumda yerleşmişsek bu, ne Aziz Matthieu'nun yazdığı gibi İsa'nın kötü talihinin sorumluluğunu sadece riyakârların üstüne yıkmak ne de onlara nüfuz edemeyeceğimiz düzeyde bir değer vererek insanların belini bükecek ağır yükleri onların omzuna yüklemek için iyi bir gerekçe değildir. Özel bir sorunu açıklarken kullanılan terimlerin fakirliği, anlamı çözmekte zorlanan zihinlerde, en kesin bir anlamı bulma arzusunun doğmasına neden olabilir. Bu da kendi karmaşaları içinde biçimlenmiş olanların yerine kesin anlamın Doğa ve Zarafet çevresinde gerçekleşmiş olan eski tartışmalardan devşirilmesi eğiliminin güçlenmesine neden olur. Psikoloji ve sosyoloji alanlarında kullanılan terimlerin etkilerinin kalitesi açısından duyulan kaygı, bu tür sonuçlara yol açması nedeniyle büyümektedir. Ve bu noktada, kurtarıcı olarak *logos*'tan bizim masalsı büyülenmelerimizin gizemlerini dağıtmasını beklemeye başlıyoruz.

Kendimize daha net bir yöntem kurabilmemiz için belki de La Rochefoucauld'nun ünlü sözüne kulak vermemiz gerekmektedir: “Bazı kişiler aşktan söz edildiğini duymasalardı hiç âşık olmayacaklardı.” Bu saptamayı kendince acı bir karşı çıkış hâline getiren şey aşkın bütünüyle İmgesel bir kurgusu olan romantik bir aşka ulaşmanın olanaksızlığı değildir ama transcendent⁵⁷ bir simge hâline gelmesiyle birlikte aşkın sadece sözle yaşanan bir şeye dönüşmesinin hakiki bilgisini vermesidir.

Her hâlükârda Freud'un içgüdü kuramını ne kadar ikincil ve hipotetik bir düzeye yerleştirmiş olduğunu ölçmek için onun eserlerine göz atmak gerekir. Bu kuramı tarihsel açıdan daha önemli bir noktaya yerleştirmeyi bir an bile aklından geçirmemiştir ve *Kurt Adam* olgusunu özetlemek için kullandığı *genital narsizm* terimi, libidinal evrelerden oluşan düzeni ne kadar hor gördüğünü bize göstermektedir. Dahası onunla arasına hemen mesafe koymak üzere, öznenin kendini gösterdiği alan olan “ben kastre edilmiş değilim” tutumunun Simgesel anlamını damıtmak dışında ondan içgüdüsel çatışma hariç hiçbir şey çıkarmamıştır.

57 aşkın. ç. n.

Simgesel anlamını damıttığı kastrasyonu inkâr eden bu tutum, öznenin benliğinin (moi) ilkel sahnenin İmgesel matriksinin kendini maruz bıraktığı eşcinsellik kapanından kaçabilmek için kompulsif biçimde heteroseksüel seçimini perçinleme çabasıdır. Özne çatışma böyle, öznellikte yaşanan ani değişimler dışında hiçbir şeyi dikkate almayan bir şeydir. Böyle böyle ben⁵⁸, dinin imanına ya da beyin yıkamanın aydınlatıcı etkisine dayanarak benliğe⁵⁹ karşı kazanır ve kaybeder. Freud özne çatışmasının özne üzerindeki etkisini, onun Ödipal karmaşa diyalektiği içindeki açıklamasını bize anlatmadan önce ortaya koymuştur.

Bu biçimde yapılan bir analiz, bize mükemmel aşkın gerçekleşmesinin doğaya değil zarafete bağlı olduğunu göstermektedir. Yani mükemmel aşk, temelini oluşturmaya karşın kopmuş olduğu doğaya uyumunu dayatan özneler arası bir uyum konusunda uzlaşmaya bağlıdır. Ama sabırsız dinleyiciler şimdi “Sürekli sözünü ettiğiniz bu özne nedir?” diye bize söyleneceklerdir. Bay de la Palice’den bireyin tüm deneyimlerinin özne olduğuna dair dersi henüz almış değil miyiz?

– Son günlerimi övgülerinizle süslediğiniz saf dudaklar, anlaşılabilmem için yeniden açın ağzınızı.

Gözleri kapatmaya gerek yok. Özne bireyin “öznel” olarak deneyimlediklerinin çok ötesine uzanır ama bunlara erişebilmesini sağlayacak olan hakikati ortaya dökebilecek ağzı çoktan kapattığınız için birey o hakikatin çok uzağındadır.⁶⁰ Evet, onun oynadığı rol tarihinin tüm hakikatini içermemektedir ve o rolün belirlediği konum, kendini biraz da olsa teselli edebilmek için oluşturduğu psikolojik sorunun sayfalarından okuyarak sadece ikinci nüshalarını dile getirdiği acı deneyimlerinin bulunduğu yerdir.

Freud’un telepati olarak adlandırdığı konuda verdiği tüm derslerinde ve analitik deneyim sırasında yeniden bütün açıklı-

58 İngilizce I, Fransızca je. ç. n.

59 Fransızca moi, İngilizce ego. ç. n.

60 Lacancı kuram bu nedenle öznellik adı altında egonun yeniden yaşam bulabilmesini sağlayacak bir alan yaratmaya karşıdır. ç. n.

ğıyla ortaya çıktığı gibi, öznenin bilinçdışı ötekinin söylemidir. Öznenin söyleminin belki de üzerinde pek bilgi sahibi olmadığı başka olguların söylemleriyle örtüşerek psikanalistin muhatabı olduğu başka bir iletişimle ilgili bağlantılara kaçması rastlantısal-
dır. Rastlantılar genellikle eş anlamlı ya da eş sesli olan bütünüyle sözel bir yakınsamayla kendini gösterir ama eğer bu bir eylem içeriyorsa analistin hastasının ya da analizdeki bir çocuğun analiz edilen konuya yönelik acting-out içine girmesi biçiminde gözlenir.

Sözel iletişim ağlarında söylemlerdeki yankılanmalar üzerine yapılacak bir araştırma güncel yaşamdaki benzer olaylara ışık tutacaktır. Dile getirildiği her yer ve her konumda aynı anlamı veren bir söyleme belki günün birinde ulaşarak gök kubbenin altındaki her yerde onu kucaklayabileceğiz. Ama bu onun daha anlamlı olacağını göstermez. Ama görünürde iki kişi arasında geçiyormuş gibi durduğu için yapısını oluşturan tüm terimlerin çifte anlam taşıyormuş gibi görüldüğü bir ilişkinin içinde bizim deneyimimizin farklı yaklaşımlar olarak kutuplaştığı alan burasıdır. Bu nedenle psikanalitik eğitimi her söylenenin anlamını veren bir sözlüğü öğrenmeye indirgeyen yetersiz teori, teknik için de bir yıkım getirecektir.

II. PSİKANALİTİK ALANDA BİR YAPI VE SINIR OLARAK SİMGE VE DİL

Melezleşmiş kelimelerin işidir (Genç bir psikanaliste öğüt)

Konunun ucunu kaçırmamak için, analizin belirli bir öznenin tarihinin indirgenmesi yoluyla düzenli bir gelişim süreci varsayan Gestalten⁶¹ ilişkilere dokunabildiğini anımsatalım. Deneyisel ve gözlemsel kanıtları elde edebilmek için belli koşullara gereksinim duyan genetik psikoloji ve diferansiyel psikolojinin ikisi birden psikanalizden esinlenememiştir çünkü onların gerekli gördükleri koşullar, homonimi dışındaki konularla bağlantı kurmaya engeldir.

Yeniden daha uzaklara gidelim: Ortak bir deneyimin en kaba hâlindeki psikoloji adı altında ayrışan şeye (profesyonel düşünürler dışında duyuşsal bir deneyimle karıştırılmayan şeye)... Leonardo ya da Goya'nın grotesklerindeki gibi, günlük kaygıları bir kenara itmenin varlığı tutarsız bir yolcuyla benzer duruma sokmasının yarattığı şaşkınlıkla yüzleşmeye... Bir elin okşayışı karşısında direnen derinin kalınlığının arzuyu köreltememesinin keşfinin canlanmasıyla oluşan bir sürprize... Tüm bunlar, onların hırçın kaprislerine ve sırlarına dirençli bir deneyimle ortadan kaldırılırlar.

61 Biçimlendirici. ç. n.

Bir psikanaliz süreci, normalde, analizanın renklere ve darbelerle karşı duyarlılığı, kavrama çabukluğu, vücudunun zayıf noktaları, keşfetme ya da sebat etme konusundaki gücü, zevklerinin canlılığı konusunda bize çok fazla bir bilgi bırakmadan sonuna ulaşır. Herhangi bir kişisel zayıflığın göstergesi olmayan bu paradoks çok belirgindir ve onu deneyimimizin olumsuz koşullarıyla bağlantılı gibi sunarsak bu sadece bizi olumlu koşullar üzerine daha çok araştırma yapmamız yönünde baskı altına alır.

Platon'un hakikate düşkünlükleri yüzünden ağaçlara sarılmaları nedeniyle alay ettiği filozoflara benzeyen ve ağacın her bir bölümünü gizli bir hakikate işaret eden bir kanıt olarak almaya niyetlenen bazı kişilerin çabaları bu sorunu çözemediği gibi verdikleri tepki onların ne derece düşkün olduklarını da göstermiştir. Nesnel olmak için dilin ötesinde olanı öne çıkarmaya bile yanaşan bu kişiler, bizim kurallarımızda yazılı olanlara insanların yasaklara karşı çıkma tepkisi verdikleri gibi obsesif biçiminde tepki gösterirler. Kuşkusuz bu yolda birbirini koklayarak gitmeyi sürdürünce transferansın⁶² sonu gelmeyecektir. Hiçbir şeyi abartmıyoruz: Adaylık çalışmasının içinde psikanalize aldığı öznesinin nesne ilişkileri kuramı bağlamında içinden geçenleri sezme çabasıyla beklendiği üzere boşa geçen iki üç yıldan sonra sersemleyen genç bir psikanalist, dignus est intrare⁶³ amacıyla oylarımızı toplayabilmek için bize selam durarak gerekli olan yeteneğini bizim gözümüzde ispatlayabilir.

Psikanaliz bir bilim olarak kabul görecektse ki hâlen bu gerçekleşmemiştir ve kendi tekniğinin içinde dejenere olmaması gerekiyorsa ki bu hâlihazırda gerçekleşmiş olabilir, o deneyimin anlamını yeniden bulmamız gerekir. Bu amaçla Freud'un çalışmalarına geri dönmekten daha iyi bir şey yapamayız. Kendini psikanalist olarak yetkilendirmek için teknisyen unvanı almak yeterli değildir. Çünkü I. Freud konusunda cahil kalıp da anladığımızı düşündüğümüz, II. Freud adına reddettiğimiz, III. Freud'dan da

62 aktarım. ç. n.

63 içeri alınmaya hak kazanabilme. ç. n.

hiçbir şey anlayamıyorsak bu kötü sunulmuş olmaktan çok, kötü seçilmiş bir dizi olgu için beş ayrı koca psikanaliz biçimi sunmayı mazur göstermeyeceği için psikanalizin hâlen bir hakikat kırıntısı barındırıyor olmasına şaşırmalıyız.

Freud'un *Rüyaların Yorumu* adlı eserini yeniden ele alırsak, bir tümce biçimindeki bir rüyayı, bir yazıtı, bir bulmacayı harfi harfine ele almakla yetinirsek çocuğun rüyasının ilkel bir fikir aktarımı olduğunu anımsamamız gerekir. Bu aktarım erişkinde gösterenler üzerinden aynı zamanda fonetik ve Simgesel bir işlevin yeniden üretilmesine neden olur ki bu eski Mısır'ın hiyeroglif yazısında görülmektedir ve Çin'de bu yazı karakterlerinin kullanımı hâlen sürmektedir. Ama bu bir aracın yeniden deşifre edilmesinden başka bir şey değildir. Önemli olan şey, bu araçlarla oluşan metnin ele alınmasıyla başlar ki Freud bunu rüyanın çözümlenmesi yani rüyanın retorikinin ele alınmasının önemi olarak vurgular. Eksik anlatım ve laf kalabalığı, aşırı devrik tümce ya da çifte anlam kullanma, regresyon, yinleme, ekleme gibi özellikleri kullanan öznenin söylemini çözmenin yolunu Freud bize gösterir. Öznenin söylemini, niyetini gizleyici, ikna edici, gösterişli, baştan çıkarıcı, misilleyici yöntemlerle kurduğu düşsel söyleviden sıyrarak okuyabilmek gerekir. Ama bunu gerçekleştirebilmemiz için öznenin söyleminde sözdizimsel yer değiştirme, eğretilme, anlam kaydırma, dolaylı adlandırma, metonimi, kinaye, isim aktarması, anlam yoğunlaşmalarını sıklıkla kullanarak kendi düşsel söylemini kurduğunu bilmemiz gerektiğini Freud bize anlatır.

Kuşkusuz, Freud bize düzenli olarak orada hep bir arzunun ifade ediliş biçimini yakalamamızı önermiştir. Ama ne demek istediğini iyi anlayabilmek için onu dikkatle dinleyelim. Eğer Freud öznedeki tam tersini söylemeye inanma eğilimine neden olan arzunun oluşturduğu bir rüyanın motifinin kendi tezine zıt durduğuna ikna oluyorsa neden aynı motifin kendisi için de geçerli olduğunu kabullenemeyerek tezinin yasasının başkalarından geldiğini ortaya koymayı hemen beceremiyor? Doğruyu söy-

lemek gerekirse, insanın arzusunun ötekinin arzusunda anlamını bulduğu hakikati hiçbir yerde daha açık biçimde kendini göstermiyor. Çünkü ilk nesnesi ötekinin üzerinden öğrenilmiş olduğu için, öteki arzu nesnesinin anahtarını elinde tutar.

Aramızdaki bazı kişilerin deneyim sırasında öğrenmiş oldukları tek şey, analizin gerçekten başladığının kanıtı gibi görülen aktarımın yoluna girildiği andan itibaren analizanın her rüyasının, onun analitik söylemle ilişkisinde bir kışkırtma, bir saptırma ya da sinsî bir kanıt olarak yorumlanması ve bunun sürekli ölçülmesidir. Ama analizanın rüyaları her zaman kendilerini analitik diyalogun içine aktarıyor mu ki biz bu diyalogu analizin ilerlemesi in ölçütü olarak görelim?

Freud'un üzerine bir eser yazdığı günlük yaşamın psikopatolojisinde gözlediğimiz başarısız her eylemin aslında başarılıymış, hatta güzel kotarılmış bir söylem olduğu açıktır. Örneğin dil sürçmesi, sözü engelleyen bir tıkaştır ama iyi bir dinleyicinin onun neyi tıkadığını anlayabilmesi için tıkacın doğru yere yerleştirilmiş olması gerekir. Biz kitabın rastlantıyla ve onun yol açtığı inançlarla ilgili bölümüne gidelim ve özellikle hangi seçimin doğru olacağının bilinmediği durumlarda tercihi kadere ya da bütünüyle tesadüfe bırakırken sayısal çağrışımların öznel etkisinin gösterildiği olgulara odaklanalım. Psikanalitik alanın baskın yapıları, hiçbir yerde bu denli başarıyla kendilerini göstermiyor. Bu noktada her şeyin açıklamasını sağlayan bir araç olarak görecektimiz derecede simgelere aşırı güvenmiş olmaktan dolayı göz ardı edilmiş olan zihinsel düzeneklere odaklanma çağrısı, bir özür dileme kaygısından başka bir şey değildir. Çünkü Freud nevrotik olsun olmasın psikanalitik psikopatoloji açısından bir şeyin semptom olarak kabullenilebilmesi için, çifte anlam içermenin getirdiği aşkın bir tanımlanmaya sahip olması koşulunu asgari bir koşul olarak gerekli görür. Çok önceden ortadan kalkmış olan bir çatışmanın simgesinin güncel çatışma içindeki işlevi daha az Simgesel olmayan aşkın bir anlam içerir. Eğer Freud bize bu türden bir aşkın anlamı içeren semptomun simgesinin anlamını an-

layabilmemiz için serbest çağrışımdan oluşan metnin yukarıya doğru çıkan dallanmasının Simgesel çizgisini izleyip sözel biçimlerin çaprazlanarak oluşturdukları düğüm noktalarını bulmamızı öğütlüyorsa bunun nedeni semptomun çözülmesinin bütünüyle dilsel bir analiz içinde gerçekleşebileceğidir. Çünkü semptom, sözün tek taşınma yolu olan dil gibi yapılanmıştır.

Dilin doğası konusunda derinlemesine bilgi sahibi olmayanlar için, sayılar üzerinden yapılan birleştirme deneyimi, temelde neyin kavranması gerektiğini onlara gösterebilir. Bilinçdışının hakiki yerini anlayabilmek için benzerlikleri bir düzene sokarak belirsizlikleri ortadan kaldıran birleştirici gücü tanımak, bilmek ve onu anlamak temel bir işlevdir.⁶⁴ Sayıları oluşturan rakamların kendi başlarına ifade ettikleri değer, bir araya gelip de bir sayının içine yerleştiklerinde gizlenmiş duruma gelir ve o sayının içindeki yerine bağlı olarak farklı bir değer taşımaya başlar. Gerçekten de biz rakamları yan yana getirerek sayılar elde ediyorsak, sayıların içindeki rakamın tek başına taşıdığı nitelik, birleşmenin gücüyle farklı bir niteliğe dönüşür. Aritmetik işlemlerin kullanılmaları ya da sayıların evlilikleri sonucunda yeni sayıların doğduğu gibi, öznenin kendi tarihinin içindeki özneyi etkileyen yeni olaylar da yeni simgeleyici etkiler doğuracaktır. Aritmetikte başlangıçta kurallar bellidir, yapılan işlemin her sayıyı aynı biçimde etkilemesi gibi öznenin maruz kaldığı yapının da özneleri ayırmadan yaptığı etki hazırdır. Özne içinde bulunduğu toplumdaki yerleştiği konuma göre yeniden biçimlenecektir.⁶⁵ Bu nedenle rakamların bu özelliklerini batıl inanç olarak görmeyi reddediyorsak, öznenin kaderini onun varoluş düzenlerinin kombinasyonlarında yatan bir gücün belirlediğini kabullenmek durumunda kalırız.⁶⁶ Dola-

64 Dilin arkasındaki güç, dilin içerdiği belirsizliklerin özne için yarattığı aşırı kaygıdan kurtulama arzusudur. ç. n.

65 Dilin tek başına bir gücü olamayacağını, öznenin toplumsal konumunun asıl biçimlendirici güç olduğunu vurguluyor. ç. n.

66 Varoluş düzenlerinin gücü, ikincil sürecin yasasının gücüne dayanak olarak birincil süreç düşüncesinin imgelerin benzerliklerinin üzerinden kurduğu birleştirici etkinin aşılmasını sağlayarak dilin biçimlenmesini hazırlar ve özne toplumsal yapıda yeni bir biçime kavuşurken söz de dilin içinde yeni ve tek bir anlam ifade eder hâle gelir. ç. n.

yısıyla varoluş düzenlerinin kurallarının içinde taşınan bu gücü temsil eden somut dilde analizin öznedeki bilinçdışı olarak ortaya koyduğu her şeyin bulunduğu görülmektedir.⁶⁷

Filolog ve etnograflar zaten bütünüyle bilinçdışı sistemlerden kaynaklanan birleştirici etkinliğin kesin kurallarıyla ilgili çalışırlar ve çalışmalarında bu konuda zaten bize çok şey söylemiş oldukları için bizim burada öne sürdüğümüz onlara hiç şaşırtıcı gelmiyor. Ama bir kez daha bizim önerimize gözünü kapatanları bilinçdışını keşfetmeye çağırıyoruz, artık buna şahitlik etmeleri için bir ehliyet aramalarına gerek kalmayacaktır ve şahit oldukları şeyler bizi yanıltmayacaktır.

Çok ilgi çekmemiş olsa da, *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri* adlı eseri çok anlaşılır biçimde en karşı çıkılamaz olanı olmuştur. Çünkü bu eser, bilinçdışının etkisini çok zarif bir şeffaflıkla bize göstermektedir; şakanın kendisini bize gösterdiği yüzü, dilin ona kazandırdığı karmaşada ortaya çıkanla aynıdır. Bu noktada resmi yüzünün diğer tarafı, onun tüm düzenini bir an için etkisiz hâle getiren nüktedir. Gerçekten de nüktenin kullandığı dilin yaratıcı etkisi, anlamsızlığa meydan okuyup mutlak nedensizliğin örtüsünü kaldıran bir ifadeyle Gerçek'e üstünlüğünü göstermesindedir. Burada henüz son sözünü söylememiş bir gerçekliği simgeleyen mizah, özgür zihnin hırçın zarafetinden doğar. Freud'un bizi getirdiği aşk açısından oluşan bu bahçedeki gezintimizde bu kitabın çizdiği yolu hayranlık içinde takip etmek gerekmektedir.

Burada her şey değerli bir özdür. Yaratıcılık sırasında sürgünde gibi yaşayan ama onun görünmez desteği olan zihin, yok edici gücü elinde tuttuğu için asıl efendinin kendisi olduğunu bilir. Bu gizli hükümlerinin vefasız, kibirli, yumuşak başlı ya da züppe olmasına bakmaksızın Freud onun sırlarını gün ışığına çıkarır. Moravia gettolarında dolaşan çöpçatan hikâyelerinde, acının ve kıtlığın oğlu gibi değersizleştirilmiş Eros figürünün gözü doy-

67 Rakamların birbiriyle bir araya gelmeden önce taşıdıkları değer bir araya gelince yok oluşu gibi, özne toplumsal varoluşa geçip o konumunun anlamını taşıyan dili kullanmaya başlamasının etkisiyle onun başkalarıyla bir araya gelmeden önceki niteliği de gözden ırak hâle gelir. ç. n.

maz hoyratlığına ağız sıkı biçimde hizmet ederken aniden alaycı bir replik dökülür: Freud, “Gerçekliğin kaçmasına izin veren kişi aslında maskeyi fırlatıp atmaktan dolayı mutludur.” yorumunu yapar.

Gerçekten de ağızdaki maskeyi fırlatıp atan gerçekliktir ama daha yanıltıcı olmak için, savaş taktiğinden başka bir şey olmayan bir özentiyi, hileden başka bir şey olmayan bir mantığı kullanan mizah kör edici bir maske takabilir. Mizah hep başka yerdedir. Neyden söz ettiğini çok iyi bilen Freud “mizah aslında öznel bir koşullandırmayı kapsar... Öyle kabullendiğim için mizah olur” diyerek sürdürür konuşmasını.

Şimdiye dek hiçbir şey, özne kavramının bulunuşu kadar bireyin niyetini ortaya koyma açısından bizi ileriye taşımamıştır. Hiçbir açıklama şimdiye dek biriyle diğerrinin arasındaki ortaya koyduğumuz ayrımı daha iyi sezmemizi sağlayamamıştır. Mademki benim keyif alabilmem için benim buluşumun bana yabancı olan bir şeyleri içermesi gereklidir, o hâlde onun kendine yabancı olanla bir arada kalmayı sürdürebilmesi gerekir. Freud tarafından çok iyi biçimde vurgulanmış olduğu gibi, üçüncü bir dinleyicinin varsayılması zorunluluk biçimindedir ve mizah sözcüğünün dolaylı biçimde aktarılması onun gücünü azaltmamaktadır. Kısacası bu bağlantı, Büyük Öteki’nin konumuna işaret ederek mizaha neden olan kelime hilesini oluşturur.

Mizahı ortadan kaldıran tek neden, hakikatin yavan biçimde aktarılmasıdır. Bu doğrudan bizim sorununuzla ilgili bir durumdur. 1920’den önceki ve sonraki yayınların özetlerine bir göz atmak simgelerin dili üzerine yapılan çalışmaların günümüzde nasıl hor görüldüklerini göstermektedir. Bu ise psikanalizin başarısızlığa işaret eden bilançosunu ters yönde değiştirmek isteyen başarı peşindeki psikanalistlerin önerdikleri yeni hedeflere tekniğin uygun hâle getirilmesi amacıyla psikanalizin nesnesinin değiştirilmesinden başka bir etkide bulunmamıştır ve daha düz bir zeminde iletişim kurma eğilimini güçlendirmiştir.

Gerçekten de söz, sözün anlamını ya da Oxford’un pozitivist mantıklılığının yardımıyla daha doğrusunu söylersek anlamın

anlamını nasıl tüketebiliyor ve bu tükenmiş olan anlam sadece eylemle kendini dayatabiliyor? Böylece Goetheci tersine çevirmeyle başlangıçtaki anlam, “En başta eylem vardı.” biçiminde tersine çevrilerek anlatılır. Elbette başlangıçta olan bir fiildi⁶⁸ ve biz onun yarattığı⁶⁹ şeyin içinde yaşıyoruz ama sürekli olarak onu yenileyerek bu yaratılışı sürdüren etken bizim zihnimizin eylemidir.⁷⁰ Ve biz eylemin sonucunda ortaya çıkan yenilenme tarafından daha öteye itilmeden geri dönüp eylemin üzerine düşünme olanağı bulamıyoruz.⁷¹ Kendimiz bile eylemin üzerine düşünmenin yolunun bu olduğunu öğrenmeden eylem üzerinde düşünmeyi denemeye kalkışmıyoruz.

Kimsenin yasayı yok varsayması beklenmiyor. Bu formül, deneyimlerimizin temelini oluşturduğu ve doğruladığı hakikati şimdiye dek mizahın Adalet Kuralları gibi taşımıştır. Bilmenin ilk kelimeleri ilk ödüllerle karşılanmış oldukları için insanın içinde yaşadığı kuralların dilin kuralları olduğunu kimse göz ardı edemez. İnsanların imanla ödüllendirilmemiş kelimelerin yanıltıcılıkları konusunda endişelenmeyi öğrenmeleri için, tiksiniç Danyenlerin denizden gelip yine denize kaçmaları gerekiyordu. O âna dek topluluğa ait adacıkları Simgesel bir ticaret ağıyla birleştirmiş olan barışçıl Argonotlar, eylemleri ve nesneleri, simgeler hâlindeki anıtları ve hatta ürünleri sözün içine o denli yerleştirmişlerdi ki ödülleri sadece onların ismini söyleyerek taşımaktaydılar. Dilin yasasını kuran, sözlerin anlamsız koruyuculuğuna karşılık gelen bu ödüller miydi yoksa parolalar mıydı? Çünkü bu ödüller çoktan simgelere dönüşmüşlerdi ve simge de antlaşma demektir. Bu durumda bunlar öncelikle bir gösterilen olarak oluşturdukları antlaşmanın gösterenleridirler. Burada kendini açıkça gösterdiği gibi öyle olmamış olsaydı, boş kalmak üzere üretilmiş vazolar, taşınamayacak kadar ağır kalkanlar, kuruyacak demetler, yerlerde

68 Eylem ve onu dile taşıyan kelime anlamında. ç. n.

69 iki anlamda da: hem eylemin hem de eylemin zihinsel-dilsel karşılığının yarattığı. ç. n.

70 Lacan eylem olmadan kelime ve söz olamayacağını vurguluyor. ç. n.

71 Sartre'in ekstatik varlığı vurgulanıyor. ç. n.

sürünecek mızraklar gibi bu Simgesel değişim nesnelerinin hepsinin kaderi, israf derecesinde bol oldukları için işe yaramazlık olacaktı.⁷²

Gösterenin bu biçimde nötralize olması, dilin doğasının tümü müdür? Bu düzeyde ele alınırsa balığı ancak birbirlerine kur yaparken gagalarının arasında dolaştıran deniz kırlangıçlarının ağzında bulabiliriz. Ama buradaki en önemli nokta şudur ki grubu harekete geçirerek bir bayram havası yaratacak somut nesnenin varlığı ilk koşulsu, onun kadar vazgeçilmez olan ikinci koşul da o somut nesnenin topluluğun içinde bayramın simgesi olarak tanınması olduğunu etnologlarla birlikte görebilmemiz gerekir. Yani insan toplulukları için Simgesel bir yapıyı kuran bayramın simge olarak göstereni, somut bir nesneye yönelik eyleme dayanan soyut bir simgedir. Bayram kavramının içi boş hâle gelmemesi için bu simgenin karşılığının somut alanda korunması gerekir.

Sanmayın ki Simgesel davranışın kökenini insanla ilgili alanın dışında aramaya yelteniyoruz. Ama bu araştırma Jules H. Masserman'ın, bunu yapan daha nicelerinin ayak izlerini takip ederek yaptığı gibi, sadece bir göstergenin irdelenmesi yoluyla olacak bir şey de değildir. Sadece çalışmasını bilgiççe bir tonda yürütmüş olduğu için değil, bizim resmî dergimizin yazarlarından kabul görmüş olduğu için burada bir süre duraklayacağız. Onlar ki maddi yatırım ofislerinden ödünç alınan bir geleneğe göre disiplinimize “olumlu katkılar” getirecek hiçbir şeyi reddetmeyen kişilerdir.

Bir masanın üstünde bağlı tutmak gibi dâhiyane yöntemlerle bir köpekte deneysel olarak nevroz oluşturan bir adamı düşünün:

72 Argonotlar'ın dilsel bir Simgesel evren kurabilmelerinin ilk koşulu, ilk sözün somut bir nesneye karşılık gelmesidir yani somut bir üretim olmadan ilk deneyimde sözün karşılığının boş kalması, ilk kelimelerin öğrenilmesine engeldir. Ancak Argonotlar en büyük hatalarını somut nesnelere karşılık gelen sözlerle kurulmuş dilin kullanımını somut dünyadan bağımsız duruma getirerek yaptılar. Bir sözün karşılığının bekledikleri gibi olamayabileceğini, hatta hiçbir karşılığının olmaya bileceğini onlara Danyenler gösterdi. Sonuç olarak dil, somut bir dünyada anlam oluşturabilir. ç. n.

Kâh bir tabak etin kâh bir tabak elmanın geldiğini bildiren bir zil sesini hayal edin. En azından kendisinin de bize güvence verdiği gibi, kocaman geniş getirmeleri kesecek olan kendisi değildir. Çünkü filozofların dil sorununa adadıkları çalışmaları, o böyle anladığını açıklamaktadır. Sizi direnemeyeceğiniz bir noktaya getirmek.

Reflekslerinin iyi düşünülmüş bir koşullandırma yoluyla biçimlendirilmesi sonucunda ona gösterdiğimiz menüye baktığında kilere yönelen bir rakun elde ettiğimizi düşünün. Menüde fiyatların yazıp yazmadığını bilmiyoruz ama menüde vaat edilenleri bulamadığında sadakatsiz aşkının mektubunu okuyan bir âşığın hayal kırıklığına kapılarak geri gelip menüyü yırtacağı biçimindeki ayrıntıya da sahibiz. Yazarın işaretten simgeye giderken geçtiği yolu destekleyen kemerlerden biri böyledir. Köprünün üstü gidiş geliş iki şerittir ve dönüş yolu hiç de gidiş yolundan daha az sanat eseriyle süslenmiş değildir. Çünkü bir insanın gözüne güçlü bir ışık tutarak zil sesi i birlikte uygularsanız, öznenin göz bebeğinin daralma tepkisini kendi kontrolü altına almasını sağlamak olanaklıdır. İki uyarıyı yeterli bir süre birlikte verdikten sonra gözüne ışığı tutmadan sadece zil sesiyle, sonra sadece bu emri fısıldayarak sonra da sadece onun bu olayı düşünmesiyle göz bebeğinin küçülmesini sağlayabilirsiniz. Yani istemli davranışın dışında kalan otonom sinir sisteminin bir tepkisini kendiniz kontrol eder hâle gelebilirsiniz.

Yazarımıza güvenirsek Bay Hudgins adında biri, “bir grup özcede, iç organlarda ‘kasmanın’ (contract) idea-simgesine verilen ileri derecede bireyselleşmiş arı tepkileri” kurmayı başarmıştı. Aslında fizyolojik olan bu tepkilerin nedeninin onların bireysel deneyimleri doğrultusunda uzak bir geçmişte gerçekleşmiş güçlü bir uyarana verilmiş tepkiden kaynaklandığını iddia ediyordu; burada sözünü ettiği örnek, “güçlü bir ışığa karşı retinanın korunmasıdır”. Ve yazar şöyle bir sonuca varmıştı: “Psikosomatik ve dilbilimsel araştırmalar için bu tür deneylerin öneminin daha fazla irdelemesine gerek yoktur.”

Bızım için, böyle terbiye edilmiş öznelerin şu sözlerin hecelenmesi durumunda da bu tür bir tepki verip vermediklerini öğrenmek merak edilen bir noktadır: Marriage contract, bride contract, breach of contract ve hatta giderek ilk hecenin dile getirilmesine dek indirgenirse: contract, contrac, contra, contr... Bu önerme, bilimsel olarak güçlü bir biçimde, Bay Jules H. Masserman'ın bu sorunun üzerine tuttuğu güçlü ışığa verilen tepki dışında bir koşullandırmaya sahip olmayan Fransız okurların dışlarının arasında bu kelimeyi fısıldanmaları yoluyla sınanabilir. Bu kişiye, böyle koşullandırılan öznelerin üzerinde bu etkinin böylesine kolayca oluşturulup oluşturulmadığını sormak istedim. Ya da aynı sözel koşullanmaya bağlı olmadıkları için bunu hiç geliştirmeyecek olanlarla zamanla geliştirecek olanlara bakarak kavrambirimin (semantheme) etki sınırlarının ne olduğunu sormak istedim.

Başka türlü ifade edersek, kelime bir gereç olarak kullanıldığına bile, yazar tarafından idea-simge diye adlandırılan terimde gösterenle gösterilenin birbirine karıştırılmış ve ayırt edilmemiş olduklarını görüyoruz. Ve hatta fiilin *to contract* olarak ele alınabileceği de düşünülürse, koşullandırılmış öznelerin *don't contract* uyarısına nasıl tepki vereceklerini araştırmaya gerek bile duymayan yazara, bir dildeki herhangi bir unsurun söylemin içinde hangi anlamı verdiğini belirleyen etkenin ne olduğunu daha iyi araştırması gerektiğini salık verebiliriz. Bir dilin tüm kullanıcılarına homolog unsurlardan oluşan ve varsayılan bir bütünlük hâlindeki bir unsurun anlamının diğerlerinden ayrıştırılması olanağını veren etkeni bu yoldan bulabilecektir.

Buradan çıkan sonuç şudur ki dilin bir unsurunun özel etkileri, bütünlüğün varlığıyla bağlantılıdır, böylece dil öncelikle öznenin tüm önceki özel deneyimiyle bağlantılı duruma gelir. Bu son bağlantıyı ilkinden bağımsız biçimde değerlendirmek, dilin bir unsurun üzerindeki tüm etkisini inkâr etmek anlamına gelir. Yazarımızın çocukluğundaki gramer kategorilerinin gerçeklik ilişkileriyle metinsel olarak nasıl örtüştüğünü benzersiz bir

saflıkla keşfedebilmesi için bu ilkeleri anımsaması gerekmektedir. Bu konuyu ilgilendiren alanlarda sıkça karşılaşılan bu saflık abidesi, ego kuramı ya da savunmaları analiz etme tekniği adlı başlıklar altında bir psikanalist ya da tesadüfi bir seyirde ulaştığı her sonucu psikanalitik bir bakış açısıyla anlatmaya çalışan biri tarafından sergilenmediği sürece üzerinde pek de durulmaya değer bir şey değildir. Tüm bunlar Freudcu deneyimle taban tabana zıttır ve bunun sürdürülmesi, sağlıklı bir dilsel kavramın oturtulmasına ters bir etkiye bulunur. Çünkü Freud'un buluşu, insanın doğasında gerçekleşen olayların, onun Simgesel düzenle ilişkisinin ve bunların anlamlarının varlıkta kökten simgeleşme yardımıyla aşılma çabasının alanıdır.⁷³ Bunu yanlış anlamak, hem onun buluşunun unutulmaya hem de analitik deneyimin yıkıma mahkûm edilmesi anlamına gelecektir.

Bu güncel önerimiz, analisti divanın arkasına mahkûm eden etkenin Freud'un utangaçlığı olduğuna inanan yazarımızın aksine, analistin koltuğunda daha önce sözünü ettiğimiz bir rakunun varlığını, dille sözü yukarıdakine benzer bir söylev çekmek olarak gören bir bilgicin varlığına yeğlediğimizin kanıtı olduğu için ciddiyetle değerlendirilmelidir.

Çünkü hiç değilse rakun, Jacques Prévert'in zarafeti sayesinde hayvan öyküleri kitabında, "Bir taş, iki ev, üç yıkıntı, dört mezarıcı, bir bahçe, çiçekler ve bir rakun" dizesi sayesinde sonsuza dek şiirle anılacaktır ve simgenin seçkin işlevine özüyle katılmıştır. Ancak bizim gibi varlıklar bu işlevi şaşmaz biçimde yanlış anlayacak yapıda oldukları için, sadece onun sayesinde va-

73 Lacan Freud'un insanda oluşan her Simgesel kaydın bilinç dışında mutlaka İmgesel bir kayıt altına alınmış olduğunu ortaya koyduğunu ve psikanalitik topluluklar da dâhil yaygınlıkla Freud'un İmgesel kaydı oluşturan simgecilik olarak tanındığını belirtiyor. Bilincin alanında güncel dilin yasasına boyun eğerek Simgesel anlamı ifade etmek üzere diğer sözler gibi yapı taşlarından biri olarak kendi anlamını bırakıp bütüne katılan söz, bilinç dışında bu etkiden kurtularak özerk bir anlam taşımaya başlar ve İmgesel bir anlamı öne çıkararak simgeye dönüşür. Simgecilik bu nedenle İmgesele aittir. Oysa Freud'un önemle vurguladığı şey, simgecilik değil Simgesel kayıttır. Ancak bilinç dışındaki İmgesel kayıt, dilin etkisinden çok önce insanı biçimlendirir ve dile biçimlendirici gücünü veren şey, çelişkili görünse de, bu İmgesel kayıttır. ç. n.

rolü çağırlabildikleri bu işlevden olabildiğince uzaklaşmışlardır. Bu noktadan itibaren, doğal sınıflandırmada benzer denilen şeyin yerinin ne olduğu sorusu, bize uygunsuz bir hümanizmden başka bir şey gibi görünmüyor. Bizim de bekçisi olduğumuz bu hümanizmanın kendisiyle çelişen söylemi, canavar olduğu tartışılmaz olanları bile içermekte pek verimli olamıyor. Bunun antropomorfizmin yaklaşımını cesaretlendireceğini bilmeliyiz ki bu, her şeyi kendine göre ölçen bir yaklaşımdır.

Kendi yapısı içinde güçlü biçimde tutarlı olan Simgesel nesnemize geri gelelim; kullanımı zayıflamış olsa da anlamda ağırlığı önceden kestirilemez olan yer değiştirmelere (deplasman) yol açacaktır. Bu, dilin yasası mıdır? Belki de henüz değildir. Çünkü deniz kırlangıcı topluluklarındaki önder durumundaki kuşlar bile diğerlerinin boş gagalarının önünde simgesel balığı yutkunur gibi yaparak kırlangıçtan kırlangıca yayılan bir istismarın kapısını açıyorlar. Yine de böyle topluca bir fantezi kursalar da, *Penguen Adası*'nda anlatıldığı gibi ne bizim şanlı tarihimize benzer bir tarih ne de onun içinde oluşan imgeye benzer bir imgeyi kendileri için kuramıyorlar. Kırlangıçlaştırılmış bir evren yaratabilmek için ek olarak başka bir şeyin de bulunması gerekmektedir. Bu "bir şey", imgeyi ondan dilin kurulmasını sağlayacak bir özelliğe ulaştırır. Nasıl kullanıldığına bağlı olarak gelen anlamından özgürleştirildiği için "Şimdi ve Burada"nın özgürleşmiş kelimesi durumuna gelen simgesel nesne için fark, nitelikte, seste, yapısını oluşturan maddede değildir. Fark, kavramın sürekliliğini yakalayabilmemizi sağlayan simgenin yok oluşunda yatmaktadır.⁷⁴

Hâlen yokluktan devşirilen bir varoluş olan kelime sayesinde Freud'un dehası, yokluğun çocuğun oyundaki süregelen yaratıcılığını oluşturan özgün bir andan kaynaklandığını sezmiştir. Şeylerin dizilerek bir araya geldiği bu evrende bir dilin anlamı, kumun üstüne bir düz çizgi ya da Çin'deki sezgisel anlamları bulunan *koua mantique*⁷⁵ çizmekten farksız olan varoluş ve yok oluş biçimi

74 Simgeyi özerkleştiren şimdi ve burada yaklaşımı, Simgesel'den kopmamıza ve İmgesel'e geri dönmemize neden olur. Yani böylece, mükemmel ego imgesine geri dönerek onu yakalarız. ç. n.

75 kesikli şekiller. ç. n.

minde düzenlenmiş bu çiftten doğar. Çünkü sadece bir hiçliğin izi olarak vücut bulabilen ama bu noktadan itibaren varlığının dayandığı hiçlikten köken alış biçiminin değiştirilememesi nedeniyle olmuş olanı kalıcı kılan kavram, şeyi doğurarak kurar. Aslında bir çocuğun okula karşı olabileceğini söylemek gibi, kavramla şeyin aynı şeyler olduğunu söylemek hâlen yeterli değildir. Başlangıçta her oluşa gelen şeyi, “şimdi ve burada”nın içindeki, her zaman ona bir yer veren ve somut biçimleri onların özlerinden devşiren güçle karıştırarak anlamaya çalıştığımız şeylerin dünyasını yaratan güç, isimlerin dünyasıdır.⁷⁶ Yani insan konuşur ama bunu insana simge yaptırır.⁷⁷ Kendini ortaya koyan yabancı bolca hediyeyle karşılanırsa bunun nedeni, topluluğu oluşturan doğal grupların yaşamının kadınların değişimini de düzenleyen role sahip olan müttefiklik kurallarına tabi olması ve evliliğin getirdiği karşılıklı yararlılık ilkesidir: Sirona atasözünde olduğu gibi, evliliğin sağladığı bir akraba, filin bir bacağına eşdeğerdir.⁷⁸ Akrabalığı belirten adlara dayalı yasası bulunan bir düzene göre belirlenmiş bir evlilik, topluluk için dil gibi, biçiminde zorunlu ama yapısında bilinçdışıdır. İster kısıtlı ister yaygın bir alanda etkili olsun etnolog tarafından ayıt edilebilen, uyumu ya da çıkmazlarıyla değişimi yöneten bu yapıda, kuramcılar, mantığın tüm kombinezonlarını şaşkın biçimde bulabilirler: Özgün simgeciliğin onların içinde barındığına inandığı, simgelerin en damıtılmışı olan sayıların yasalarını bulabilirler. Biçimlerdeki bu zenginlik en azından, akrabalık ilişkilerinin temel biçimlerinin gelişmesini ve onların okunabilir duruma gelmesini sağlar. Karmaşık denebilecek akrabalık yapılarının yasalarının etkileri

76 Gerçek'in hiçliği, bir isim sahibi olmak biçiminde, şeyi İmgesel bir varoluşa sürükler. Ego zaten bu yoldan ortaya çıkan İmgesel bir nesnedir, her anlama gelebilecek tanımsız bir şey olmaktan kurtuluş olarak belirlenim kazanmış bir nesneye dönüşerek anlamsızlıktan kurtuluşu sağlar. ç. n.

77 Simgenin Simgeselden kurtulma eğiliminin güçlü olduğunu aklımızdan çıkarmamız gerekir. ç. n.

78 Akrabalık ilişkisi, insanın aile içinde kazanmış olduğu ego temelli sorunlu İmgesel kimliğinden sıyrılabilmesinin yolunu açıp simgenin İmgesel yapıdan kurtararak Simgesele boyun eğmesi i sağlar. ç. n.

altında yaşarken kendimizi seçim yapmakta özgür olduğumuza inandıran etken belki de bunların kalıcılığının farkında olamayışımızdır. İstatistikler bu özgürlüğün rastgele kullanılmıyor olduğunu hâlen sezinlemenin ötesinde ifade edemiyorlarsa bunun nedeni seçimlerimizi öznel bir mantığın yönlendirmesidir.

Bizim deneyimimizin tüm alanını Ödipus Kompleksi'nin ifade ettiği anlamla bu biçimde kapsadığını sürekli olarak yeneden anlarız. Amacımız, disiplinimizin öznelliğe verdiği önemin sınırlarını belirleyebilmektir. Toplumun ilk ortaya çıkışından bu yana eneste karşı evrensel düzeyde gelişen harekette kendi konumlanışının üzerindeki Simgesel etkileri doğrulayacak biçimde, akrabalığın karmaşık yapılarına bilinçdışı biçimde girmesiyle ilgili olarak özne ne kadar bilgi sahibidir?

Öyleyse yasanın ilk hâli, akrabalığı düzenlerken doğanın çiftleşme üzerindeki hükümlerliliğinin üstüne kültürün hükümlerliliğini getirmek olmuştur. Enstest yasağı, modern eğilimin etkisiyle anneyi ve kız kardeşi öznenin seçiminde yasaklı olan nesnelere indirgemenin ötesine uzanan anlamını ortaya koyamadığı için etkisini yitirmiş öznel bir eksenden başka bir şey değildir. Bu yasa bir dilin düzenine denk olarak ele alınıp anlaşılabilir. Çünkü akrabalığı isimlendirmeyen hiçbir güç, nesiller boyunca tercih ve tabu düzenini düğümleyip örerek soy kütüğüne yerleştirecek etkiyi gösterememiştir. Tüm geleneksel yasalarda olduğu gibi *İncil*'de de, tiksindirici eylemin ve günahkârın yıkımının nedeni olarak lanetlenen şey, nesiller arasındaki karmaşadır.

Aslında biz, yalanı sürdürmek için çevreyle ilişkiler daraltılsa bile, soy kütüğündeki bir karışıklığın, öznenin kişiliğinin dağılmasına kadar gidebilen, nasıl bir tahribata yol açacağının farkındayız. Bir adam, oğlunun anneannesiyle evlendiğinde bundan daha azı olmayabilir ve oğlu, annesiyle kardeş olan bir kardeşe sahip olabilir. Bu anlatacağım olgu benim uydurmam değildir; bunun devamında o oğlan babasının önceki evliliğinden olan kızının şefkatli ailesi tarafından evlatlık alınırsa, kendini yeni annesinin babadan ortak kardeşi olarak bulacaktır. Ve onun yine

hem yeğeni hem de kardeşi olacak çocuğun doğumunu beklerken ne kadar karmaşık duygular içinde kalabileceğini hayal edebiliriz. Yine ikinci bir evlilikten doğan gecikmiş bir çocuğun genç annesinin, çocuğun büyük kardeşiyle yaşlarının yakın olmasının, nesiller arasında yarattığı basit tutarsızlık da azımsanacak düzeyde değildir ve Freud'un kastettiği durumun buna bağlı olduğunu biliyoruz.

Bir ilkelin kendini aynı atanın yeniden yaşam bulmuş biçimi olarak görmesini ve hatta güncel insanda bile kişiliklerin dönüşümlü olarak yeniden ortaya çıktığı inancını yaratan, aynı Simgesel özdeşim işlevidir. Babanın işleviyle ilgili bu türden Simgesel özdeşim işlevinde karmaşalara maruz kalmak, öznelere üzerinde süregelen bir psikolojik sorunun nedeni olarak görülebilecek bir etken olarak Ödip'ten ayrılmaya yol açar. Aslında yalnızca bir kişi tarafından temsil edilse bile babanın işlevinin asıl kurucusu, Simgesel ilişkilerdir ama onlarla ilişki, hep az ya da çok yetersiz kaldığı için babanın işlevi İmgesel ve Gerçek ilişkileri kurmak için de çok şey damıtmayı sağlamaktadır.

Tarihin başlangıcından bu yana kişinin yasanın temsilcisiyle özdeşime girmesini sağlayan etken, Simgesel işlevin desteği olduğunu bilmemiz gereken *Babanın Adı*'nın içinde yatmaktadır. Bu kavram, bir olgunun analiz sürecinde, öznenin inkarne ettiği kişinin imgesi ya da eylemi altında yerine getirdiği Gerçek döneme ait ilişkiler de dâhil narsistik ilişkilerle bu işlevin bilinçdışı etkilerini bizim açıklıkla ayrı tutabilmemize izin verir. Böylece bizim müdahalelerde bile yolumuzu bulabilmemizi sağlayacak bir kavrayış biçimi ortaya çıkar. Bu metodu kullanmaya yönelttiğimiz öğrenciler gibi bizim için de bu pratiğin uygulanmasının verimi ortaya çıkmıştır. Ve hem süpervizyonlarda hem de sunumu yapılan olguların üzerine getirilen yorumlarda bunun yanlış anlaşılmasına yol açan yıkıcı karmaşayı gözlemekteyiz.

Böylece, Rabelais'nin ünlü eğretilenle ekonomisini yıldızlara dek genişlettiği Büyük Borç hareketi, fiilin erdemi sayesinde sürdürülmüş olur. Burada etnografik buluşların altyapısını oluş-

turan akrabalık isimlerinin anlamlarının tersine çevrilmesiyle oluşan bir bölümün olmasına şaşırıyoruz çünkü Rabelais bize burada anlamaya çalıştığımız insana ait gizemin özsel kehanetini göstermektedir. Kutsal anlamındaki *hau* ve *omniprésant*⁷⁹ anlamındaki *mana* kelimesiyle özdeşleşerek değişmez bir niteliğe bürünen “Borç”, itildikleri yolculukta hepsi özdeş bir nitelik taşıyan tüm kadınların ve hediyelerin başladıkları noktaya geri döneceklerini güvence altına alan dairesel bir güzergâhta ilerlediğini anlatır. Bu nokta, Lévi-Strauss’un Söz’ün gücünü cebirsel bir işarete indirgeyerek simge sıfır olarak adlandırdığı noktadır.

Simgeler, hiçbir boşluğa yer vermeyecek biçimde sınıksız bir ağ kurup bir araya gelerek öyle bir şebeke kurarlar ki, onun içinde yer alan insanın yaşamını, daha o doğup ete kemiğe bürünmeden önce sarmalayarak kaderini çizerler. Perilerin sihirleriyle olmasa bile yıldızların etkileri sayesinde onlar daha doğar doğmaz her noktada eksiksiz bir anlam ağı oluşturup insanların yaşamını kaplayarak onların kaderini belirlerler. Onun sadık ya da dönecek olacağını belirleyen kelimeleri, ölüm anına hatta ötesine dek onu izleyecek eylemlerinin yasasını ve son yargılamada varlığını masum ya da suçlu ilan ederek onun sonunun anlamını oluşturacak fiili ona getirecek güç bu simge şebekesidir. Tüm bunlar, sırf ölme-giden-varlık’ın öznel biçimde oluşturulmasını sağlayabilmek içindir.

Arzu varlığın üzerinde dilin döngülerini kuracak biçimde onun çırpınışlarının ve girişimlerinin içinde etkisini sürdürmemiş olsa, evrensel görev konusundaki ayrılıklar nedeniyle emirler birbiriyle çeliştiği için dilin oluşturduğu karmaşanın katkısıyla kölelik ve azamet varlığın yaşamını kaplayarak onu yok ederdi. İnsanda tatmin edilebilmesi için tanınması zorunlu olan bu arzunun kendisi, simgenin ya da İmgeselin içinde sadece sözün veya saygınlık mücadelesinin üzerinden anlaşılabilir bir konumdadır.

Psikanalizin etkili olabilmesi için Simgesel çatışmalar ve İmgesel saplantıların karşısında bir uyum yolu gibi arzunun kendini

79 her yerde var olan. ç. n.

göstermesini sağlayabilen azıcık bir gerçekliğin öznenin içinde öne çıkabilmesinin gerekli olması nedeniyle bizim yolumuz arzunun kendini tanıttığı özneler arası deneyim alanından geçer. Bu noktadan itibaren sorunun öznenin dil ve sözle ilişkilerinden kaynaklandığını görebiliriz. Bizim alanımızla ilgili olarak bu ilişkilerde üç paradoks kendini gösterir.

Bir yandan biz onu aktarım engeli olarak adlandırsak bile niteliği ne olursa olsun delilikte bilmemiz gereken şey, bir kelinin tanınmaktan vazgeçme özgürlüğünün olumsuzluğu, öte yandan ise garip, kozmolojik, fantastik, yorumlayıcı, idealist ya da ısrarcı olsun, bir hezeyanın özneyi diyalektik olmayan bir dile mahkûm eden tekil biçimlenmesidir. Sözün yok olması, öznenin konuşmamasındansa konuşulan olduğunun yeğlendiği bir söylemin basmakalıp yapısıyla kendini gösterir. Biz o basmakalıp yapıları, dağarcığımızdaki mitlerde mumyalanmış biçimlerde kendilerini göstermelerinin yanında, simgelerin doğal tarihsel süreçlerinde yerlerini buldukları bilinçdışındaki mermerleşmiş bir simge hâline gelmiş biçimlerinden tanıyoruz. Ama öznenin bu simgelerin anlamını üstlendiğini söylemek yanıltıcıdır: Onların tedavi amacıyla anlamlarının anlaşılmasına yönelik olarak özne yönlendirilmeye çalışıldığında oluşan direnç, nevrozlarda görülenlerden daha az değildir.

Buradan geçerken şunu belirtelim ki kültürümüzün bu öznelere özellikle dille ilgili sosyal hizmetler açısından toplumsal alanda atfetmiş olduğu konuma işaret etmenin yararı vardır. Burada uygarlığın karmaşık yapılarının temel özellikleri durumundaki Simgesel yapılarla uyumsuzlukların ürünü olan ve bu özneleri toplumdan ayıran bir yönelimle karşılaşmak şaşırtıcı değildir.

İkinci mesele psikanalitik buluşun ayrıcalıklı alanıyla temsil edilir: Farklı nevrozların kurucusu olan yapılanmalardaki semp-tomları, kaygıyı ve inhibisyonu bilmek. Söz burada bilinci düzenleyen somut söylem tarafından teslim alınmış durumdadır ama burada desteğini bulur. Söz desteğini sadece burada değil,

bireysel varlığı (egoyu, kendiliği) özünde boşluk olarak algılayıp canlının özne olarak varoluşunu bir hastalık hâline getiren ender bir omurgalının doğal işlevlerinde ya da *innenwelt* ve *umwelt*⁸⁰ arasındaki sınırdaki iletişimsel yapılanmalarını düzenleyen imgelelerde teslim alınarak da bulur. Burada semptom, bir gösterilenin göstereninin bastırılarak öznenin bilincinden uzaklaştırılmış olmasıdır. Simge ister tenin kumuna yazılsın ister Maia'nın örtüsüne, daha önce altını çizmiş olduğumuz gibi, anayasasında yazılı olan karmaşayı dille paylaşır. Ama şifresinin gizinde ötekinin söylemini içerdiği için kullanımda tutulan dolu sözdür.

Freud sözün şifresini çöze çöze simgelerin oluşturmuş olduğu ilk dile ulaşabilmiştir ve bu dil hâlen uygar insanın acısını anlatan dilde yaşamaktadır (*Das Unbehagen in der Kultur*⁸¹ adlı eseri). Bizim tefsirle çözmeye çabaladığımız hermetizmler ve zikirle çözümlediğimiz denklemler olarak tanıdığımız histerinin hiyeroglifleri, fobilerin armalı kalkanları, *Zwangsneurose*'ların labirentleri (acılığın cazibesi, inhibisyonun gizemleri, kaygının tapınakları, kişiliğin konuşkan silahları, kendini cezalandırmının mühürleri, sapkınlığın peçeleri), diyalektiğimizizin mazur gösterdiği hilelerle gizlenmiş anlamı, yerini yenilerine terk etmiş olan yazıtlardaki gizlin verili kelimesiyle sözün merhametine bırakarak bize ulaştırırlar.

Dilden söze giden ilişkideki üçüncü paradoks, söyleme maruz kalan öznenin anlamını yitirmesidir. Bunun tanımlanması ne kadar metafiziksel gibi görünse de onun deneyimimizdeki ön planda yer alan varlığını görmezden gelemeyiz. Çünkü bilim temelli uygarlığın öznesinin en derin yabancılaşmasını burada görürüz ve özne kendinden söz etmeye başladığında karşılaştığımız ilk kişi, o yoğun yabancılaşmaya maruz kalmış olandır. Ve tabii ki bunu bütünüyle ortadan kaldırabilmek için bilgelik sona erene dek analiz uygulanmalıdır. Buna yönelik örnek bir formüleleştirme vermek için, Villon'un döneminde "Bu ben olanım" biçimi-

80 iç dünyası ile dış dünyası. ç. n.

81 *Kültürdeki Huzursuzluk* ç. n.

mindeki kullanımın modern insanın kullanımında “Ben buyum” biçiminde tersine çevrildiği güncel söylemi ele almaktan daha uygun bir zemin bulamayız.

Daha önce başka yerde açıklamış olduğumuz gibi modern insanın egosu⁸², tertemiz bir ruh olarak kendini tanımlamanın diyalektik çıkmazında biçimini almıştır. Ancak böyle bir iyilik abidesi olarak yeryüzünde varoluş bulmasının neden bir sorun yumağı içinde boğulmasına engel olamadığı, kendine açıklamaktan acizdir. Söylemini bir çılgınlığa dönüştüren bu çıkmazdan kurtulma yolu olarak özneye kendini gösteren bir konu vardır: Bilimin belirlediği ortak hedef için ve evrensel uygarlığın yönetimindeki işlerde kullanılacak biçimde genel bir değere sahip olan bir iletişimin onun için oturtulması. Bu iletişim, öznelliğini unutturacak biçimde onu bilim sayesinde kurulan bu devasa nesneleştirmenin içinde tuttuğu sürece başarılı olacaktır. Böylece günlük çalışmasında ortak hedef doğrultusunda etkin olarak katılım gösterecek, boş zamanlarını da savurgan bir kültürün zevkleriyle döşeyecektir. Polisiye romanlardan tarihsel anılara, grup ilişkilerinin dinamikleri üzerine eğitici konferanslara kadar birçok şeyin yarattığı yanlış bir iletişim, yaşamının özel anlamını yanlış anlamasını yol açarak ona varlığını ve ölümlülüğünü unutturmaya yarayan bol malzeme sunacaktır.

Özne regresyon⁸³ içine girmese de sıklıkla kendini imgesel patlamalardan oluşan bir benliği⁸⁴ ortaya çıkarmaya gebe olan ayna evresine dek itilir ve bu duruma uyum sağlaması için gereken ahmaklaşmanın sınırı yoktur. Örneğin bu ahmaklaşma sayesinde biz de göz yaşartıcı sorumluluk duygumuz nedeniyle, doktrinimizin mitolojik yanını kullanarak özneye bu iletişim içinde daha da yabancılaşma olanağı veren id, ego ve süperego üçlemesinden oluşan masalı sunarız.

Burada söze karşı dikilen bir söylem duvarı vardır ve kültürümüzün boş lakırdıyı önlemek için “normal” insanın söylemini

82 Fransızca “moi”, İngilizce me ya da ego kullanılmış. ç. n.

83 gerileme. ç. n.

84 Özgün metinde, moi kullanılmıştır. ç. n.

teşvik ederek almış olduğu önlemler bu duvarı kalınlaştırmaktan başka bir şeye yaramayacaklardır. Onun kalınlığını ölçmek için tonlarca kâğıdın kullanıldığı istatistik toplamalar, uzun ses kayıtları almak ve saatler süren radyo programları yaparak A, B ve C alanlarında yaşayan nüfusta kafa başına düşen bu söylence kültürünün etkisini ölçmeye çalışmak boşuna değildir. Bunlar bizim kültürel organizmalarımız için çok güzel araştırma nesneleri olacaktırlar. Buradan görüyoruz ki dil sorunu, beynin kıvrımlarını ilgilendiren içsel bir sorun değildir.

*We are the hollow men
We are the stuffed men
Leaning together
Headpiece filled with straw. Alas!*

Ve devam ediyor.

Psikozdaki yabancılaşma sırasında, bu dizelere benzer biçimde öznenin konuşmaktan ziyade kendi hakkında konuşulur gibi bir söyleme sahip olmasıyla ortaya çıkan daha yukarıda vermiş olduğum biçim özgündür. Bu benzerlik psikanaliz tarafından, hakiki sözün talep edilmesi biçiminde değerlendirilen bir gereksinimden doğmaktadır. Burada anlatmaya çalıştığım yapısal paradoksları tüm çıplaklığıyla ortaya koyan bu sonuç, eğer psikanalitik çerçevenin bile sağduyusuna zıt bir konum alacaksa, haklılığımızı gösteren bir dayanak olarak bu itirazın uygunluğunu onaylamaya hazırız. Yetkili efendiyi göz ardı etmeyen bu diyalektik dönüş, kafatası felsefesinin Hegelci eleştirisiyle başlayıp Pascal'ın "ben"⁸⁵ çağının kıyısında olduğumuzu söyleyen uyarısındaki şu sözlerle anlatılır: "Deli olmamak başka bir deliliğin alanında gezinerek delirmek olduğu için insanlar zorunlu olarak delidirler."

Bu bizim kültürümüzün, yaratıcılığın öznelliğinin dışında kalan bir cehalet karanlığında süregeldiği anlamına gelmez. Tam tersine kültürümüz, insanlar arasındaki değiş tokuşun gün ışığı-

85 Özgün metinde, moi kullanılmıştır. ç. n.

na çıkardığı simgelerin içinin boşalmasını engelleyecek biçimde onların gücünü desteklemek için savaşmayı hiç kesmemiştir.

Bu yaratışı destekleyen az sayıdaki özneyi dikkate almak ise eşdeğer olmayan şeyleri aynı kefeye koyan romantik bir çerçevenin içine hapsolmak anlamına gelecektir. Mesele şu ki matematik, siyaset, dinsel alan, hatta reklamcılık olsun her alanda bu öznellik insanlığın gidişatını kendi oluşturduğu bütünlüğün içinde canlı tutmayı sürdürmektedir. Daha az yanıltıcı olmayan başka bir gözden bakarsak bu zıt özelliği vurgulayabilme olanağımız doğacaktır: Öznelliğin bir simge olma açısından özelliği⁸⁶ hiç daha açık olmamıştır. Söylendiği gibi daha anonim olmaları nedeniyle değil ama simgeleyen kelimelere indirgendikleri için, uygulanmaları sırasında daha da büyük bir mutlak güç ortaya çıkarmaları devrimler için kaderin bir cilvesidir. Öte yandan kiliselerin gücü, her şeyden daha çok nasıl sürdüreceklerini çok iyi bildikleri bir dilde yatar: Toplu öznellikler olan Ordu ve Kilise konularını anlattığı makalesinde Freud yetki konusunu karanlıkta bırakmıştır.

Psikanaliz modern öznenin yönü içinde bir rol oynamıştır ve öznenin bilimin içinde açıklayan hareketi düzenleyici bir etkide bulunmazsa bu rolünü sürdüremeyecektir. Bizim disiplininin bilimler arasındaki yerini güvence altına alması için önündeki engel köken sorunudur: Bu sorun, çok yanlış biçimde ele almış olduğumuz biçimlenme süreci nedeniyle ortaya çıkmıştır. Psikanalizin kendini konumlandırması gereken temelle taban tabana zıt olan tıp kafası zemininde kendini kurmak zorunda kalmış olması, onu içinde konumlandırmaya çalıştığımız bilimlere göre yarım asırlık bir gecikmeye itmiştir.

Deneyisel yöntemlere benzer yöntemlerle de olsa, bizim deneyimimiz sanal ilkeler üzerinde kurulan soyut bir nesnelleştirmeye maruz kalmıştır: Eğer onu özgün yapısına uygun biçimde geliştirmek istiyorsak, bizim alanımızdan ilk temizlenmesi gereken şey, etkisini çokça görüyor olduğumuz önyargıdır. Bizi ant-

⁸⁶ Simgesel işlev açısından değil. ç. n.

ropolojinin yeniden sorgulanmasıyla ortaya çıkan yeni bilimsel düzenin kalbine yerleştiren etken durumundaki Simgesel işlevin uygulayıcıları olarak bizlerin, onu yanlış anlamamıza yol açacak derecede kendimizi onun anlamında derinleşmekten alıkoyuyor olmamız çok şaşırtıcıdır. Bu yeni düzen, *Théétète*'den gelen gelenekte başlıkları çok önceden yazılmış olan hakiki bilim kavramına geri dönmekten başka bir şey değildir. Bildiğimiz gibi bu kavram, aslında daha alt sırada yer alan sağlık bilimlerini taçlandırarak deneysel bilimlerin hükümdarı yapan pozitivist bir tersine çevirmeyle kendini gözden düşürmüştür. Deneyimde uzmanlaşmanın geliştirilmesinin saygınlığına dayanan bu kavram, bilim tarihine yanlış bir bakıştan kaynaklanmaktadır.

Ama günümüzde varsayıma dayanan bilimler başlangıçtan bu yana tarihteki bilim kavramını yeniden gündeme getirerek, bizi XIX. yüzyılda yapılmış olan bilim sınıflandırmasını en berber zihinlerin açıklıkla vurguladığı anlamda yeniden gözden geçirmeye zorlamaktadır. Bunu tam olarak anlayabilmek için farklı disiplinlerin somut gelişimini izlemek yeterlidir. Burada bize dilbilimi rehberlik edebilir çünkü çağdaş antropolojinin gelişmesinde oynadığı rol budur ve biz buna duyarsız kalamayız. Semantiğin zıt çiftler olarak yakalanabilen en küçük ayırık unsurların işlevi biçimindeki "*fonem*"lerin keşfinin anlaşılmasıyla kazandığı matematiksel biçim, bizi, Freud'un son doktrininde bile varoluşun ve yok oluşun sözel dile getirilişindeki Simgesel işlevin öznel kaynakları olarak çizilmesinin temellerine götürmektedir.

Ve daha gelişmiş düzeyde morfeplerin oluşmasının teşvik edilmesiyle ortaya çıkan tüm dilin küçük miktardaki fonemik zıtlık gruplarına indirgenerek çözümlenmesi eğilimi nedeniyle morfeplerin geri plana itilmesi, bizim alanımızın katı bir yaklaşımın hâkimiyeti altına girmesi riskini arttırarak Simgesel yapının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Mitleri mitemlerin eşzamanlılığı temelinde çözümleyerek bizimkine paralel bir gidişat sergileyen etnografyadaki gibi bu yaklaşıma ne kadar yelken açacağımız bize kalmıştır. Dilsel yapılanmaların akrabalık ve ev-

lilik ilişkilerini yöneten toplumsal kuralların taşıyıcısı olduğunu öneren bir Lévi-Strauss'un, Freud'un bilinçdışı olarak konumlandırıldığı alanı daha önceden fethetmiş olduğu sezinlenmiyor mu?

O hâlde, insani bilimlerin öznellik bilimleri olarak yeniden merkezi konumlarını almalarını sağlayacak genel bir simge kuramı üzerinde kurulan yeni bir bilim sınıflandırmasına yönelmekten kaçınmak olanaksızlaşmıştır. Daha derin irdelemeye geçmeden önce buradaki temel ilkeyi vurgulayalım. Simgesel işlev öznenin içinde çifte bir eylem olarak etkisini gösterir: İnsan kendi eyleminden bir nesne yapar ama asıl amacı zamanla ona kuruculuk konumunu vermektir. Her zaman işleyen bu denklemde, eylem ve bilginin birbirini izlediği bir işlevin tüm gelişimi yatmaktadır. Örneklerden birini okul sıralarından diğerini ise zamanımızın en canlı yaşantısından veriyorum:

- Birincisi matematiktir: İlk aşamada insan saymış olduğu iki çokluğun sonucu olarak ortaya çıkan iki tam sayıyla karşı karşıya kalır. İkinci aşamada ise bu sayıların üzerinden toplama eylemini kavramsallaştırır (Kant tarafından aşkın estetik eserinin giriş bölümünde verilen örnek).

İkincisi tarihseldir: İlk aşamada toplumumuzda üretimde çalışan bir kişi proleter kesimden sayılır. İkinci aşamada ise bu aidiyete binaen genel greve katılır.

Ya bu iki örnek, bize somutun içindeki en zıt iki alan olarak görünüyorsa? Matematiğin yasası her zaman oyuna izin verir ama bize sadece uzaklardan görünen kapitalist sömürünün sarsılmaz yüzüyle birlikte, çifte bir tersine çevirmeye neden olarak geçimimizi sağlamamızın gereği biçiminde kendilerini sunarlar: En öznel bilim yeni bir gerçekliği eğip bükerken toplumsal paylaşımın karmaşıklığı kışkırtıcı bir simgeye bürünmektedir. Burada, yeterli bir zemin oluşmamış olduğu için, varsayıma dayanan bilimlere eğilim göstermeye izin vermeyen ve sadece deneysel bilimleri bilim sayan bir bilim tanımı yapmaya karşı çıkışımız pek destek görmemektedir.

Şayet bu iki örnek bize somutun en zıt iki alanı olarak görünüyorsa bunun nedeni, bu iki örneğin etkilerinin sömürüyü

uzaktan seyreden bizim kalıcılığımızı oluşturduğu, geçimimizi sağladığı hissini vermek içindir. Ki bu da kapitalist sömürünün varsılmaz yüzü olarak matematik yasasıyla her zaman çokça yapılabilen bir oyundur ve tam da burada çifte bir altüst oluşla karşılaşılıyorlar çünkü en öznel bilim yeni bir gerçek uydurmuş olduğundan toplumsal paylaşımın bilinçsizliği etkili bir sembole dönüşüyor.

Ancak doğruluk gerçeklikten farklıdır ve varsayım kesinliği dışlamaz. Ve eğer deneysel bilimler kesinliklerini matematikten alıyorlarsa, bu onların doğayla ilişkilerini daha az sorunlu hâle getirmeyi sağlamamaktadır. Aslında bizim doğayla bağımız bizi bilimimizde bulduğumuz devinimin bilimin hakiki devinimi olup olmadığını şiirsel biçimde sormaya kışkırtmaktadır:

... bu ses

Şakıdığında kendini tanıyan

Artık kimsenin sesi olmayacak

Dalgaların ve ormanların olduğu sürece

Şu kesindir ki fizik bilgimiz, matematik simgelerin gereç olarak kullanıldığı zihinsel bir üretimden başka bir şey değildir. Çünkü deneysel bilim, Gerçek'in içine soktuğu ölçünün dışında, aslında üzerinde uygulanmakta olduğu niceliğin üstünden tanımlanmamaktadır. Tıpkı zamanın ölçülmesinde, bu ölçüt olmadan ölçümün olanaksız olmasında görüldüğü gibi... Kesinliğini yalnızca kendisinin kendisine verdiği Huyghens'in saati, serbest düşüşte hızlanmanın hep aynı düzende olduğunu ileri sürerek kendi yasasını koyan Galileo'nun cisimlerin birbirlerine denk çekim gücü uyguladıkları hipotezini kanıtlayan bir organdan başka bir şey değildir. Ya da bu aletin hipotezin gözlem yoluyla doğrulanabilmesinden önce tamamlanması ve saatin kesin ölçüm yapan bir alet olmasının güvence altına alınmasının zaten hipotezi gereksiz duruma getirmesi hayli eğlendiricidir.

Ancak yine strateji diye adlandırılrsa bile stokastik olarak adlandırılması daha yerinde olacak olan oyun kuramının başka bir

durumda, insan eylemini yapılandıran ve bize formüllerle sunan özneler arası zamanı özellikle matematikle simgeleyebildiği gözlenmektedir. Bu satırların yazarı, bir sofizm mantığının içinde ötekinin eylemini temel alarak kendini ayarlayan insan eyleminin dayandığı zamanın göreceliğini ortaya koymaya niyetlidir. Tereddütlerin aşılması, olayın kesinlik kazanması ve sonunda verilen karar, geçmişe yönelik cezalandırıcı bakışı ve geleceğe yönelik anlam verici konumu nedeniyle bu süreçte hep ötekinin eylemini içerecektir. Öznenin olayı anlamak için kullandığı zaman, aslında onun kararını bir hata ya da doğru hâline getirecek olan ötekinin tutumunun ne olacağını düşünmekle geçecektir ve kararını hızlandırmak için acele etmesini sağlayacaktır.

Bu örnek yardımıyla Boole'un mantığına hatta kümeler kuramına ilham veren matematiksel biçimlenmenin, psikanalitik varsayımın kendi kesinliğinden emin olabilmesi için en fazla gereksinim duyduğu özneler arası zaman yapısını, insan eylemlerini inceleyen bilime nasıl aktardığını açıkça görebiliyoruz.

Öte yandan tarihçinin tekniğinin tarihi, tarihçinin öznelliğinden birincil tarihselleştirmenin kurucu öznelliğine kadarki alanda insanlaştırmacı bir idealle kurulan özdeşimin içinde kendi ilerleyişini göstermekteyse, o hâlde psikanaliz de doğru kapsama ulaşmıştır: Bilgide bu ideali gerçekleştirerek, tedavi edici etkinlik açısından da o idealde gerekçesini bularak. Tarih orneği, tekniğimizi kuramımız gibi ele alma saplantısından doğan tepkiyi bir hayalet gibi yaymaktadır çünkü gerçekleştirdiğimiz etkinliğin temel tarihi, geçmişin şimdide öznел bir üretiminin yapılması olasılığını kavramsallaştırabilmek için yeterlidir.

Daha da öte bu örnek, psikanalitik regresyonun öznenin tarihsel gelişim boyutunu nasıl etkilediğini anlamamızı sağlar. Freud bu noktanın Jung'un nevrotik regresyon kavramında eksik biçimde ele alındığının altını çizmiştir. Bu örnek sayesinde psikanalitik deneyimin olayların birbiri peşi sıra dizilişlerini olması gerektiği gibi düzenlediğinde öznenin gelişiminin nasıl sağlıklı biçimde yenilendiğini anlayabiliyoruz. Sonunda dilbilimine baş-

vurmak diyakronik yapıları eşzamanlı yapılardan ayırabilmemizi sağlayarak, bize, dirençler veya aktarım yorumlanırken kullandığımız dildeki değer farklılıklarını anlayabilmemizi sağlayan bir yöntemi kazandıracaktır. Buna ek olarak, bastırmanın özgün etkileriyle obsesyon nevrozunun bireysel mitinin yapısı arasındaki farkları ayırabilmemizi de yine bu yöntem sağlayacaktır.

Freud'un Psikanaliz Fakültesi ideali için hangi bilimleri destekleyici bilimler olarak sıralamış olduğunu biliyoruz. Psikiyatri ve seksolojinin yanında bu listede "uygarlık tarihi, mitoloji, dinlerin psikolojisi, tarih ve edebiyat eleştirileri" vardır. Bu eğitim tekniğinin müfredatını belirleyen içeriğin tümü, normalde kuramı ve uygulaması yüksek bir eğitim gerektiren bir metodun ait olduğu epistemolojik bir üçgenin betimlenmesiyle belirlenecektir. Bize kalsa oraya memnuniyetle şunları da ekleyeceğiz: Retorik, Aristo'nun belirlediği başlıklarda işlenirken kazandığı teknik anlamda diyalektik, gramer ve dilde estetiğin en yüksek noktası: tekniği de içeren ama yaratıcılığı karanlıkta bırakacak biçimde şiirsellik. Ve bu konular bazı bakış açılarından eskimişlerse de biz onları öğretici temeller olarak almakta beis görmeyiz.

Başlangıçtaki gelişimi sırasında psikanaliz simgelerin keşfi ve araştırılması üzerine inşa edildiği için Orta Çağ'da olsaydı "liberal sanatlar" adı verilen dalla aynı yapıya sahip olacaktı. Onlar gibi hakiki bir yapılanmadan mahrum bırakılmış hâlde, her biri kendi bireysel ölçütlerinin içinde insanı mutlu eden ilişkilerden türemiş ve o özel koşullarından çıkardıkları bir hümanizm ve cazibe sayesinde gözümüze biraz da olsa eğlendirici görünebilen o alanlar gibi, ayrıcalıklı konularla ilgili sorunlar temelinde organize olacaktı. Psikanalizin gelişimindeki ilk aşamaların bu yönünü küçümsemiyoruz; bilimselliğin çorak zamanlarında insan yaşamının anlamını yeniden oluşturma çabasından öte bir şey ifade etmemektedir. Kendi diyalektik yapısına zıt bir kuramsallaştırmanın yanlış bakış açısına saplanmış olması nedeniyle psikanalizin eğitsel çıtasını yükseltememesinden daha fazla küçümsemeyelim bunları.

Psikanaliz simgenin tarihsel kuramından yararlanarak deneyiminin temel boyutlarını yeterli biçimde oluşturmada tekniğine olduğu kadar kuramına da bilimsel bir temel oluşturamayacaktır: Bu boyutlar, özneler arası bağlamda kurulan mantık ve öznenin zamansallığıdır.

III. PSİKANALİTİK TEKNİKTE YORUMUN YANKILARI VE ÖZNENİN ZAMANI

*Erkek ile aşk arasında,
Kadın vardır.
Erkek ile kadın arasında,
Bir dünya vardır.
Erkek ile dünya arasında,
Bir duvar vardır.*

Antoine Tudal, 2000 yılından, Paris

*Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla
pendere, et cum illi pueri dicerent.*

Satyricon XLVIII

Psikanaliz deneyimini onu oluşturan temeller olarak söz ve dilin alanına geri oturtmak, onun tekniğini ilgilendirir. Tekniği sözle anlatılamayan alana sokamıyor olsak da, ilkesinin yorumlanmasından uzaklaşmak için her zaman tekil bir anlama kaçma eğiliminin teknikte oluşturduğu kayma gözümüzden kaçmayacaktır. Pratikteki bu sapmanın bize kuramda yeni hedefleri gösterecek bir motife dönüşeceği algısı, kuşkusuz, bu noktadan itibaren aklımızı kurcalayacaktır. Oraya daha yakından bakmak

gerekirse, Simgesel yorumlamayla ilgili sorunların bizim küçük topluluğumuzu utandırmaktan öte rahatsız etmeye başlamış olduğu görülüyordu. Freud'un elde etmiş olduğu başarılar, hâlen sürdüğü gözlenen bir beyin yıkama süreciyle bastırılmış görünmektedir ve Dora, Fare Adam, Kurt Adam gibi olgularda kendini sergileyen gösteriş bizim için skandal olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. Yine de akıllı olanlarımızın orada yapılanların iyi bir tekniğe dayandığına inanmaktan geri adım atmadıkları doğrudur.

Gerçekte bu soğukluk, yakın zamanlarda hâlihazırda kendine has hiyerarşisinde en üst düzeyde bir yere sahip olan bir kişilikle yaptığım samimi bir konuşma sırasında kendini kanıtlamış olduğu gibi, psikanalitik akımda kullanılan lisanlardaki karmaşadan kaynaklanmaktadır. Bu karmaşanın, her psikanalistin kendini analitik deneyimimizde ulaşılan nesnel bir koşulun yegâne açıklayıcısı olarak görmesiyle ortaya çıkan gururdan dolayı artmakta olduğunu gözlemek kolaydır ve bu yorumlar ne kadar gerçek dışı olurlarsa o kadar heyecanla karşılanmaktadırlar. Direnç analizinin ilkeleri ne kadar iyi oturtulmuş olursa olsun, sözün öznel arası konumlanışı üzerinden anlaşılmaya çalışılmadıkları için, pratikte öznenin daha da yanlış anlaşılmasına neden olacaktır.

Aslında bu bağlamda Fare Adam olgusunun ilk yedi seansındaki bize tam olarak aktarılan süreci izlersek, zamane teknisyenlerimizin tam da onun dirençleri atlamış olduğunu iddia ettikleri noktalarda Freud'un dirençleri saptamamış olduğunu söylemek zor görünüyor çünkü bunu onlara söyleme olanağı veren şey onun notlarıdır. Bu notlar, hâlen kaynağına yönelik herhangi bir çalışma yapılmamış olan öznenin tükenişini anlatarak bizi bir kez daha hayranlığa sürüklemektedir. Onun sadece başlangıçtaki çekincelerini aşmaya çabalamak için öznesini cesaretlendirmedini söylemek isteriz çünkü o bu oyunun İmgesel'in içindeki baştan çıkarmaya yönelik konumlanışının ayırımına çok iyi varmıştı. Bu konuda ikna olabilmemiz için hastasının obsesyonunun temasını oluşturan farenin işkenceye uğrayan kişinin anüsünden girmesi biçimindeki işkencenin can sıkıcı öyküsünü anlatırken

takındığı tutumu tarif ettiği satırlara dönmek yeterlidir: “Onun yüzü, inkâr edilen bir zevkin dehşetini yansıtıyordu” der bize. Bu yineleyen öykünün etkisi, ne psikanalistin öznenin belleğine zorla bu öyküyü kazıyan “gaddar kaptan”la özdeşleştirilmiş olduğunu ne de öznenin konuşmasına devam edebilmesinin teminatı olarak kuramsal açıklamalara gereksinim duyduğu hakikatini Freud’un gözünden kaçırmamıştı.

Burada Freud direnci yorumlanmaktan çok, öznenin oyununa katılıyormuş gibi yaparak onun arzusuna ulaşmaya çalışmaktadır. Kaba sayılabilecek bir düzeyde muallâk bir doğaya sahip açıklamalarıyla onu onurlandırmaya çalışması bizi yeterince bilgilendirmektedir. Bu, büyük oranda İmgesel bir paylaşımı içeren bağlamdaki gizli bir antlaşmadır ve sözün Simgesel getirisine ulaşmak amacı dışında bir kuramı dayatma ya da beyin yıkama amacı taşımamaktadır. Bu yoldan erişilen kapsam daha sonra fareler ve analistin hak ettiği ödemeler olarak öznenin kendi düşüncesinde oluşan Simgesel bir denklik içinde kendini ortaya koyacaktır.

Görüyoruz ki direnci yanlış anlamaktan çok uzak olan Freud, sözün anlam tınıları arasından uygun olanını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır ve dirence verdiği ilk tanım doğrultusunda uygunluğu doğrulamak amacıyla olabildiğince öznenin kendi mesajını kullanır. Bunu layığıyla yaptığını görür görmez, direncin öznenin baştan çıkarıcı olmayı sürdürdüğü bir konuşma biçimi olarak kendini gösterdiğine kani olduğu anda akışı aniden değiştirerek, öznenin kaçmasına izin veren bu diyalogun kullanılmasını önlemeye çalışır. Ama burada öğreniyoruz ki analiz, sözün dilin farklı kayıtlarında çoklu düzeylerde oluşmasıyla ortaya çıkan parçayla oynamak anlamına gelmektedir: Soruna anlamını veren kaydın haricindeki yapıların içinde hiçbir anlam taşımayan bu üst-belirlenimi ortaya koyan bu kayda ulaşmamızı sağlayan bir oyundur psikanaliz.

Aynı hamlede Freud’un başarısının mekânını kavramış oluyoruz. Analistin mesajının öznenin derin sorgulamasına yanıt

olabilmesi için öznenin onu kendine özel bir yanıt olarak duyması gerekir ve Freud'un hastalarının ayrıcalıkları, bu özel yanıtın onlara bu zorunlu gereksinimi duyuran ilk ağızdan ulaşmasıydı. Buradan geçerken belirtelim ki Fare Adam, henüz yeni basılmış olan *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* adlı eserin kapağını aralamış olmanın keyfini yaşamaktaydı. Bu dediğim, bu kitabın şimdi psikanalistler tarafından çok daha iyi bilindiğini söylemek anlamına gelmiyor ama Freudcu kavramların toplumun bilincine mal olması ve dil duvarı olarak adlandırdığımız şeyin içine girmeleri nedeniyle, Freud'un Fare Adam'la konuşurken kullandığı tarzı kullandığımızda artık sözümüzün etkisinin zayıflayacağı anlamına gelmektedir.

Burada sorun, onu taklit edip etmemek değildir. Freud'un sözlerinin etkisini yakalayabilmek için başvurduğumuz şey, onun terimlerini kullanmak değil, o sözleri yöneten ilkelerdir. Bu ilkeler, bilimsel alanda her hakiki olanın mantıklı olduğu biçiminde kabul gören her mantıklı olanın da hakiki olduğu biçimindeki alaycı varsayım ile başlayan, Sokrat'tan Hegel'e uzanan çizgideki kendilik bilincinin diyalektiğinden başka bir şey değildir. Ancak Freudcu keşif, bu doğrulama sürecinin Hegelci tinsel fenomenolojinin biçimlendiği kendilik bilinci ekseninin merkezinden özneyi uzaklaştıracı bir etki dışında bir etkide bulunmadığını ve ona özgün biçimde dokunamadığını göstermektedir. Bu sonuç, evrensel olanın vücut bulmasını sağlayan belli bir âna ait olma koşulunu sadece psikolojik bir görüngü olduğunda sağlayabilen ve o duruma gelemediğinde genelin içinde dağılacak "farkındalık" çalışmalarının daha da geçersizleştigi kanıtıdır.

Bu saptamalar, Hegelci fenomenolojinin yapılandırıcı anlamını yanlış anlayarak bir teknik kurmamızın olanaksızlığını belirleyen sınırları çizmektedir. Yapılandırıcı anlar açısından önde gelenler Efendi-Köle diyalektiği ya da ruh güzelliği diyalektiği ve gönül yasalarıdır ama genelde nesnenin anayasasının öznenin gerçekleşmesine nasıl boyun eğdiğini bize öğreten her şey öncelik taşımaktadır. Ancak Hegel'in doğuştan gelen özsel kimlik

yerine evrensel bir kimlikte ısrar etmesinde kendini gösteren dehasında oluşan kehanet düzeyindeki öğretisi gereği psikanalizin onun mirasına sahip çıkabilmesi için, psikanalizi yarını hesaba katmadan öznenen kopuk biçimde kendini gerçekleştiren bir kimliğin yuvası kılan yapıyı kuramının temeli olarak alma eğilimini terk etmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Mademki özne bireye bölünmüşlüğü getiriyor, bireyin totaliterliğine atıfta bulunan her şeye karşı duruşumuz kadar bireye denk bir kolektifin⁸⁷ totaliterliğine de karşı duruşumuzun nedeni budur. Psikanaliz her ikisinin de birer serap olduğunu ortaya koyan bir süreçtir. Psikanaliz öğretisi kesinlikle unutulamayacak bir öğreti olduğu için bu da unutulamayacak gibi görünmektedir. “Yeni eğilimler” inanılması zor biçimde bütünüyle kurallara uygun olarak bu unutuşu sergiledikleri için, bizi doğrulayan kanıt bizzat psikanalistlerden gelmektedir.

Eğer Hegel bizim nötralite olarak adlandırdığımız şeye şaşkınlık dışında bir anlam veriyorsa bu, Sokrat’ın mayötiklerinin esnekliklerinden, Platon’un bize sunduğu hayranlık uyandırıcı ilerleyiş tekniklerinden bir şey öğrenmeyeceğimiz anlamına gelmemektedir. Psikanalistin el değmemiş sırrının Sokrat’ta ve onun arzusunda bulunduğunu kanıtlayabiliriz ve gerçeklikle ilişkimizi Platoncu bakış kavramına göre açımlayabiliriz. Tüm bunları yaparken Platon’un her düşüncenin bir kalıntısı olacağı saptamasıyla Kierkegaard’ın yinelemelerle kendini tüketen varlık kavramları arasındaki mesafeye saygılı olmaya dikkat etmek gerekir.

Ancak Sokrat’ın dinleyicisiyle bizimkinin arasındaki farkı belirleme çabası boşuna bir çaba değildir ve bu tarihsel bir farkı belirleyecektir. Sokrat, hakiki efendilerin gücünden adil bir düzenin ve sitenin temel direği olan kelimelerden sarsılmaz bir hakikat yaratılmasının gerekli olduğu saptamasının köle söyleminden de damıtılabileceği biçiminde sanatsal bir gerekçeye dayanmıştır. Ancak biz, evrensel bir görev dilinin muallâk bağ-

87 Psikanaliz dernekleri. ç. n.

lantılarında icra ettirdikleri köleliği mazur gösteren dayanakları bularak kendilerinin efendi olduğuna inanan kölelerle iştigal ediyoruz. Biraz alaycı biçimde amacımızın, Humpty Dumpty'nin Alice'e kendini biçimlendiren gösterilenin efendisi olmasa bile her şeyden öte gösterenin efendisinin kendisi olduğunu anımsatmasıyla vurguladığı bir özgürlüğü onlarda egemen kılmak olduğunu söyleyebiliriz.

Her zaman dile ve söze olan çifte başvuruyla yeniden yüz yüze gelmekteyiz. Öznenin sözünü özgür kılabilmek için onu kendi arzusunun diline maruz bırakıyoruz; yani her şeyden önce bize kendisi hakkında ne anlattığının dışında, semptomlarının simgeleriyle farkında olmadan çoktan kendisiyle ilgili birçok şeyi anlattığı *ilk diline* maruz bırakmaktayız. Analizde gün yüzüne çıkan simgecilik aslında bir başka dildir. Oyuncu bir dileğe Lichtenberg'in aforizmasında verilen yanıtta gibi bu dil, diğer tüm dillerin içinde kendini anlaşılır kılan evrensel bir dilin özelliğini taşır, ama aynı zamanda kendini anlaşılır kılarken arzuyu sezen bir dil hâline gelebilmek amacıyla daha bireyselleştiği noktada bütünüyle özneye özgü bir dildir.

Mademki Freud bu dili çağcılarımızın hayalindeki gibi bütünüyle çözdüğü için bu buluşunun değeri Champollion ile kıyaslanabilir düzeyde tam bir buluştur, onun ilkel dil anlamında olmayan bir *ilk dil* olduğunu vurgulamamız gerekir. Bu temel alan, pek az bir katkıda bulunmuş olmasına karşın çalışmanın en başındaki hazırlığa katılan ender katılımcılardan biri olan Ernest Jones tarafından birkaç otoriteyle birlikte kesin biçimde yapılandırılmıştır. Ustanın yedi yüzüğünü verdiği kişilerden hayatta kalan sonuncusu gibi, uluslararası bir kuruluştaki, sadece kutsal emanetleri taşıdığından dolayı değil, kendine sunulmuş onursal görevleri yerine getirmesinden dolayı kendi değerini ispat etmiş olan Ernest Jones'tan söz ediyorum.

Dr. Jones adlı gereç, simgecilik üzerine yazdığı temel bir makalede, on beşinci sayfa civarında şu saptamayı yapar: binlerce farklı simge olmasına karşın analizde ortaya gelenler, beden

kendisiyle, ebeveynlik ilişkileriyle, doğumla, yaşamla ve ölümle ilişkilidir. Burada fiilen tanımış olduğumuz gerçekliğe psikanalitik açıdan bakarsak, simgenin bilinç dışına bastırılmadan kendi başına hiçbir regresyon ya da olgunlaşmama belirtisi taşımadığını anlamamızı sağlar. Simgenin özne üzerinde etkisini gösterebilmesi ve onun tarafından algılanmış olması için bilinçdışına bastırılması gerekir çünkü o etkiler öznenin bilinçdışında ortaya çıkacaktır. Bunu günlük yaşantımızda normal öznelerin de bir eylemin, bir nesnenin ya da bir ilişkinin Simgesel anlamına nevroitikler gibi verdikleri birçok tepkileri açıklamaya çalışırken zaten kabullenmekteyiz.

Konuşmasının semantik titreşimlerini hesaplı biçimde uyarak, analistin simgenin gücüyle oynamaya gücünün yetmeyeceğine kuşku yoktur. Bu, yorumlamanın yenilenmiş bir tekniğinin içinde Simgesel etkilerin olumsuz biçimde kullanılmasına geri dönüşün bir yolu olacaktır. Burada sözle sözün söylemediği şeyi birbirinden ayırt etme geleneğine dayanan Hindu öğretisi *dhvani*'ye başvurabiliriz. İçinde barındırdığı gerçekliğe bizim nüfuz edebilmemizi sağlayıp mizahı kurarak oluşan öyküleri yöneten bu saflıktır. Diyelim ki genç bir kız, nehrin kenarında sevgilisini beklerken bir brahmanın oradan geçtiğini görür. Ona doğru giderek en sevimli ses tonuyla ona şöyle seslenir: "Ne mutlu bir gün. Bu kıyıda havlamlarıyla sizi korkutan köpek artık bunu yapamayacak çünkü sıkça buralara gelen bir aslan biraz önce onu yedi..." Bu durumda aslanın yokluğu, Freud'un takdir ettiği aslan bir kez sıçrar deyişinde belirtildiği gibi bir kereliğine, onun varlığının yaratacağı kadar fazla etkide bulunarak insanı yerinden sıçratabilir.

Simgelerin ilksel anlamları onlara aslında diğer tüm simgeleri de oluşturan sayıdaki anlamların çoğulluğunun izin verdiği kadar yaklaşırlar ve onlar dilin tüm semantemlerinin biçimlendirici etkilerinin altında kalıyorlarsa, Simgesel yer değiştirmenin terimlerin taşıdığı ikincil anlamları nötralize ettiği bir metaforu ayrı bir araştırmayla irdeleyerek, söze çağrıştırdığı tüm

değerleri geri yükleyebiliriz. Bu teknik, özellikle bir dilin şiirsel metinlerinde somut olarak gözlenenlerdeki gibi, dilin kökenindeki derinlemesine benzeşimleri anlayabilmek için iyi bir eğitim alınmasını gerekli kılar. Shakespeare'in eserlerinin erdemli çevirilerini içeren Almanca metinleri ele aldığımızda Freud olgusunun böyle olduğunu görmekteyiz. Onun bütün çalışmalarında oraya kesintisiz olarak başvurarak bulduğu şeyler bunu kanıtlamaktadır ve kullandığı teknikte bu başvuru, buluşundakinden daha az değildir. Eski klasikler üzerine bilgiden, modern bir folklorik girişimden ve etnografik alanda güncel hümanzima bulma çalışmalarına katkı girişiminden ön yargısız biçimde dayanak almıştır. Analizin teknisyenlerine onu bu yolda izleme girişimlerini yararsız olarak nitelendirmemelerini salık verebiliriz.

Ancak aşılması gereken bir akım var. Bunu bir yenilikmiş gibi gösterilen “wording”e yönelik alçakgönüllü ilgide gözleyebiliriz: İngilizcenin morfolojisi, tanımlanması hâlen zor olan bir kavramı netleştirebilmesi için ona kurnazca bir destek vermektedir. Bir yazarın, bize altını çizerek bilinçli biçimde önceden tasarlanmadan yaptığını söyleyerek ilerleyip, daha önce kullanmış olduğu *sevilme talebi* teriminin yerine kendi belirttiği gibi ondan pek farkını görmediği *sevilme gereksinimi* terimini kullanıp aynı direnci farklı yorumlamasının başarısı hayranlık uyandırdığında ortaya çıkan şey pek cesaret verici değildir. Bu anekdot, makalenin başlığındaki *ego psikolojisi* üzerine yapılmış olan bu yorumu doğrulayacaksa, o her şeyden önce analistin *ego psikolojisi* üzerine yazılmış gibi durmaktadır, çünkü İngilizcenin ucuz bir kullanımına yönelmiş olduğundan yazarın analiz pratiğini saçmalamanın sınırlarına kadar götürülebileceği görünmektedir.

Özne için *gereksinim* ve *talep* taban tabana zıt anlamlar taşıdığından kullanımlarının bir an için bile birbirine karıştırılması sözün kökten yanlış anlaşılmasına neden olacaktır. Zira sözün simgeleştirici işlevi, hedef aldığı kişiyle kurduğu bağ yoluyla oluşan iletişimde, özneyi kurulması hedeflenen kişiye dönüştürmekten başka bir şey değildir: Bu, özneyi gösterenin etkisi altına

okumak demektir. Bu nedenle bir kez daha, sözün kusurlarının neden olduğu söylem kargaşasının bu alandaki kaynağını bulmak amacıyla dildeki iletişimsel yapıyı irdelemeye geri dönmemiz ve dilsel-işaret kavramının yanlış anlaşılmasını kesinlikle ortadan kaldırmamız gerekmektedir. Eğer dilsel iletişim, yayıncının gönderdiği sinyalin herhangi bir şeyin alıcısı tarafından belli bir kod aracılığıyla anlaşılması olarak kavramsallaştırılırsa, bu “herhangi bir şeyin” bir bireye ait olması durumunda neden işaretlere tam itibar kazandıracak bir uzlaşmaya girmediğimizi açıklayacak hiçbir neden bulamayız. Hatta bu durumda doğal işarete en yakın ifadeyi yeğlememiz için tüm nedenler oluşmuş olacaktır.

Söz tekniğiyle ilgili itibarsızlık böyle oluşmuştur. Bunun sonucunda kendimizi bir jestin, yüz buruşturma ifadesinin, tutumun, mimiğin, hareketin, ürpermenin, alışıldık bir hareketin durması gibi belirtilerin peşinde koku almış tazılar gibi zekice koşarken bulduk. Hayvan âleminde en iyi gözlenen bir belirtiyi kullanarak dilsel-işaret kavramının yetersizliğini göstereceğiz. Öyle görünüyor ki yakın zamanda gerçekleşen özgün bir buluşun nesnesi olmamış olsaydı da bu amaç için icat edilmesi gerekecekti. Genellikle kabul edildiği üzere bir arı polen toplayıp kovana geri döndüğünde uzaktaki ya da kovandaki arılara, iki çeşit dansla kovana polenin geldiğini belirtmektedir. Bir düzlemde, adına sallanma dansı denilmesine neden olan sekiz biçimindeki bir uçuş rotası izlediği ikincisi çok dikkat çekicidir ve yapılan figürlerin belli bir zaman için frekansları, bir yandan güneşin eğiminin yönüyle tam bağlantılı olarak polenin hangi yönde olduğunu gösterirken öte yandan ne kadar uzaklıkta olduğunu da belirtir. Arılar ışığın polarizasyonuna aşırı duyarlı olmaları nedeniyle her türlü iklim koşuluna uyum sağlayabilmektedirler. Diğer arılar hemen bu hedefe ulaşmak için harekete geçerek bu mesaja yanıt verirler.

Karl von Frisch için on yıla yakın bir süre sabırla yapılan gözlem bu tarzdaki bir mesajın varsayılan kodunu ya da sinyala

lizasyon dizgesini çözebilmek için gerekli olmuştur çünkü onun jenerik yapısı geleneksel türden bir mesaj olduğunu söylememize engel olmaktaydı. Bu bir dil sayılabilir mi? İşaretleriyle gösterdiği gerçeklik arasında sabit bir ilişki olması nedeniyle bir dilden farklı olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Çünkü bir dilde işaretler anlamlarını, buradaki oyunda kodlamanın sabitliğinin tersine, morfeplerin çekimleri ve konumsal kullanımları kadar semantemlerin sözlüksel paylaşımları içinde, birbirleriyle ilişkilerine göre alırlar. İnsanların kullandığı dillerin devasa çeşitliliği bu ışık altında bir anlam ve değer kazanmaktadır. Ayrıca burada tanımlandığı gibi bir mesaj toplumun belli bir eylemine neden olarsa, bu mesaj hiçbir zaman bir özneye özgü olamayacaktır. Bu demektir ki hiçbir özne, eylemi başlatmak için gerekli kaldırma işlevinde sabitlenerek kalacak olan bu mesajın öznel iletişimde başka bir şeyi simgeleyici işlevinin ayırımına varamayacaktır.

Dilin kendini dayattığı biçim aynı zamanda öznelliği de belirlemektedir. Şöyle denir: “Buradan gideceksin, şunu gördüğünde oradan sapacaksın.” Diğer bir deyişle ötekinin söylemine atıf yapmaktadır. Konuşanı böyle yeni bir gerçekliğin içindeki muhataba yönelik olarak konuşmaya ittiği sürece, onu sözün en yüksek işlevinde zarflamış durumdadır. Örneğin “Sen benim karımsın.” sözünün öznesi kendini evli bir adam olarak mühürlemektedir. Bu, tüm sözlerin bu anlama ulaşmadan önce köken aldıkları temel biçimdir.

Psikanalize bakışımızı diyalektik bir zeminde kurulan bilgiyle oluşturmaya başladığımızdan beri, en yeni dinleyicilerimizden birinin karşı çıkabileceğimizi düşündüğü bir formülle anlattığı paradoks da buradadır. Yani onun aktardığı biçimde insan dili, konuşanın muhataptan kendi özgün mesajını tersine çevrilmiş biçimde geri almasını sağlayan bir iletişim kurmaktadır. Bu formül, kendi özgün düşüncemizin karşılık verende oluşturduğu etkiyi anlayabilmemizi sağlamanın tek yolunun muhatabamızın dudaklarından dökülenler olduğu, sözün her zaman öznel biçimde yanıtını içerdiğini bilmemiz şeklindeki düşüncemin yegâ-

ne formülüdür. “Eğer beni bulmamış olsaydın beni aramazdın.” saptaması bu hakikatin resmî olarak onaylanmasından başka bir şey değildir ve paranoyak bilginin reddedici olmasının nedeni, kabullenilemeyen bir duygunun kendini dayatması yüzünden onu yok varsaymak amacıyla, persekütif “yorumlamanın” olumsuz bir söylem biçimi taşımak zorunda kalmasıdır.

Sizinle aynı söyleme sahip olan biriyle karşılaşp alkışlamanız, her şeyden önce onunla söylemde karşılaşmış olduğunuz ve bir sözün özel bir anlamı üzerinde uzlaşmış olduğunuz anlamına gelmiyor mu? Sonuçta sözle dilin birbirleriyle zıtlaşan ilişkilerini görüyoruz. Dil daha işlevsel olabilme hedefinde kelimenin özerkliğini ortadan kaldırdığı bir noktaya gelmektedir ve dil ne kadar bize özel olursa dilsel işlevini o kadar yitirecektir. Öznenin özsel kimliğiyle ya da tanrılarla özdeşleşmesini sağlayan gizemli kelimelerin anlamları ortaya konulduğunda bunun tanrılara ihanet etmeye ya da kendini yitirmeye neden olacağına inanılan ilkel geleneklerin dilinde, nasıl kullanıldıklarını biliyoruz. Psikanalize giren öznelere bizde saklı kalan verileri ve bize özel anılarımız, çocukların bu dilin erdemini kendiliklerinden keşfetmeleri in ender bir durum olmadığını göstermektedir. Son olarak da sözün dil içindeki değerinin ölçütü, “biz” oluşumuzun öznelere arası bir olgu olmasının etkisiyle biçimlenmektedir.

Tersine bir çelişkiyle gözlemekteyiz ki dil, bilgi veren konuma yaklaşarak ne kadar nötralize olursa o kadar laf kalabalığı içermektedir. Dildeki laf kalabalığı kavramı, uzun mesafelerdeki iletişimin ekonomik sorunundan kaynaklanan yerleşik bir ilgi nedeniyle gerçekleştirilen ve özellikle de tek bir telefon hattı üzerinden birden fazla konuşmanın nasıl iletilebileceğinin olanağını saptamak üzere yapılan daha güvenilir araştırmalardan köken almıştır. Buna bakarak aranan etkili iletişimi sağlayabilmek için gereken fonetik zeminin bir kısmının gereksiz olduğu söylenebilir. Bu, bizim için son derece öğreticidir çünkü bilgilenme için fazlalık durumundaki şey, tam olarak yankı olarak adlandırdığımız sözlerden oluşan içeriktir. Çünkü dilin işlevi, bilgilendirmek değil, uyaran görevi üstlenmektir.

Sözü söylediğimde benim aradığım şey ötekinin yanıtıdır. Beni özne olarak oluşturan şey benim sorduğum sorudur. Öteki tarafından tanınabilmem için ne olacağını göz önüne alarak gerekenleri söylemek dışında bir şey konuşmamam gerekir. Ötekini bulabilmem için, kabullensin ya da kabullenmesin, beni yanıtlayacak bir konuma sahip olduğunu belirten bir isimle ona hitap etmem gerekir.

Kendimi bir nesne gibi yitirmek için kendimi dilde bulup onunla özdeşleşirim. Mademki hiçbir zaman bütünüyle öyle değildi o hâlde tarihimde kendini gerçekleştirmiş olan şey ne olmuş olanın mutlak tarihidir ne de ben olarak oluştuğumda içimde kuruluş olan mükemmelliktir ama hâlen oluşmakta olduğum şey için yakın gelecekte olmam gereken şeydir.

Şimdi içinde bulunduğum durumu kavrayabilmek için kendimi bir başkasının önüne koysam, ne kadar gelişmiş olursa olsun hiçbir siberetik cihaz bu durumu açıklığa kavuşturacak bir bilgi oluşturmamayaacaktır. Uyaran-yanıt devresinin ikinci terimi olarak onun açıklaması, fiziksel bir şemanın içinde derhâl yok varsayılmak üzere hayvana iliştilmiş bir öznelğin indirgendiği bir metafordan başka bir şey olmayacaktır. Bu, içinden çıkarmak için tavşandan şapkanın içine girmesini istemekten başka bir şey değildir. Ancak bir tepki, bir yanıt demek değildir. Bir elektrik düğmesine basarak ışığı yakarsam burada arzum dışında başka bir şeye gelen bir yanıt yoktur. Düğmelerin açık ya da kapalı durumda olduklarını bilmediğim bir düzenekte aynı sonucu almak istersem tüm anahtarları kontrol etmem gerektir ve ancak bundan sonra arzumun nasıl karşılanabileceğiyle ilgili çekincem, düzeneği kusursuz yönetmek için gerekli bilgiyi edindiğimde ortadan kalkacaktır.

Ancak, o bu işlevi reddedecek olsa bile, konuştuğum kişiyi soruma yanıt verecek kişi konumuna oturtmam gerekiyorsa, ona hangi isimle hitap etmem gerektiğini belirleyen şey, gerekli öznel işlevi ona yükleyebilmemi sağlayacak olan biçimdir. O andan itibaren bana özgü olan yanıtın belirleyici işlevi ortaya çıkmaktadır

ve bu işlev öznenin söyleminin onaylandığını ya da reddedildiğini anlamasını sağlamak yanında, onun özne olarak tanınıp tanınmadığını da anlayabilmesini sağlar. Analistin sözle her iştigal edişi, ona, böyle bir sorumluluğu yüklemektedir.

Edward Glover'ın sunmuş olduğu kayda değer bir makalede yanlış bir yorumlamanın tedavideki etkilerinin doğurduğu sorun, onu doğruluk konusundaki soru işaretlerinin ikinci plana itilmesine neden olan çıkarımlara itmiştir. Sözel her müdahalenin özne tarafından onun yapısının işlevi olarak algılanmasının yanında daha çok müdahalenin yapılaş biçiminin yapılandırıcı bir işlev gördüğü sonucuna ulaşmıştır. Ve analitik olmayan psikoterapilerin, daha sıklıkla tıbbî önerilerin, obsesyonel telkin sistemlerinin, fobik düzendeki histerik telkinlerin, hatta düşmanlığı besleyen telkinlerin yapılarının her biri, yaptırım gücünü, öznenin içinde bulunduğu durumu yanlış anlamasının nedeni olan kendi özgün gerçekliğinin gücünden almaktadır.⁸⁸

Söz dilin bir armağanıdır ve dil somut olmayan bir şey değildir. O incelikli ve hemen göze çarpmayan bir vücuttur ama sonuçta bir vücuttur. Kelimeler özneyi yakalayan tüm bedensel imgelerde⁸⁹ bulunurlar; bir histeriği hamile bırakabilirler, penis hayranlığının nesnesiyle özdeşleşebilirler, üretral erotizmde idrarın akışını temsil edebilirler, zevkin kısıtlanmasında tutulan dışkı hâline gelebilirler. Daha da ötesi, kelimeler Simgesel yaranmaya maruz kalabilirler, hastanın öznesi olduğu İmgesel eylemleri gerçekleştirebilirler. Kurt Adam'ın eşek arısı Grusha'nın kısmi nesnesi olduğu sırada simgesel bir ceza olarak, baş harfleri S. P. hâline gelebilmek için *Wespe*'in (eşek arısı) W harfinin kastre edilerek atılmasının hayalini kurduğunu anımsıyoruz. Freud'un şifresini çözerek sevdiği kişinin isminin anagramını çıkardığı Fare Adam'ın iktidarsız arzusunun simgesel püskürmesinde sonsuza dek yer alan sürekli yakarışlarının, acımasız namazının

88 Dilin gücü, öznenin özgün gerçekliğini kuran imagodan gelmektedir. ç. n.

89 İmgenin bu gücü kazanabilmesi için özneyi yakalayabilmesi gerekir, bu gücün koşulları da imgenin içinde yer aldığı imagoda bulunmaktadır. ç. n.

son amininin başlangıcındaki Hermetik bir formülün kalıntısını oluşturan S'yi de anımsıyoruz.

Abraham'ın açılış konuşmasından esinlenen Robert Fließ'in bir makalesi, bize, bütünlük taşıyan söylemlerin eş zamanlı olarak analitik ilişkide belirlendiği biçimleriyle vücut imajının içindeki erotizm deplasmanlarını izleyerek bir erotize etme eyleminin nesnesine dönüştürdüklerini göstermektedir. Böylelikle söylemlerin fallik-üretal, anal-erotik ve oral-sadistik işlevlere bürünbildikleri görülmektedir. Yazarın her şeyden önce, öznenin suskunluğunun tatmin olmayı baskılama anlamında işlev gördüğünü gözden kaçırmaması kayda değer bir saptamadır. Böylece söz özne için İmgesel, hatta Gerçek bir nesne hâline dönüştürülebilir ve dilin işlevini birçok açıdan değersizleştirir. Bunu kendini gösterdiği direncin parantezine alarak değerlendireceğiz. Ama bunu, onu analitik ilişkinin fihristine koyup analizden dışlamak için yapmayacağız çünkü bu dışlama, analitik ilişkinin varlık nedenini bile yitirmesine neden olabilecektir.

Analiz sözün en hakiki hâlinin ortaya çıkışının ve öznenin gelecekteki ilişkisinde tarihsel varlığını gerçekleştirmiş olmasının dışında bir hedefe sahip olamaz. Bu diyalektiğin sürdürülmesi, analizi nesnelleştirmeyi hedefleyen tüm yönelimlere zıttır ve bu diyalektik zorunluluğun gerekçesi, analiz sırasında ortaya konulan yeni sapma eğilimlerine nüfuz etmenin gerekliliğidir. Burada amacımızı, Fare Adam olgusunu irdelerken çoktan yapmış olduğumuz gibi, yine Freud'a geri dönüş yoluyla açıklayabileceğiz. Freud hakikate ulaşabilmek için olguların kesinliğinin işini zorlaştırmasına engel olup, onları en kolay tarafından ele alarak irdemiştir. Öznenin nevrozunun o anki evresinin kökeninde annesinin kendine sunduğu evlilik seçeneğinin oynadığı belirleyici rolü anında anlamıştır. Kendi bireysel deneyimi nedeniyle, seminerimizde gösterdiğimiz üzere, zihninde bir şimşek çakması gibi fikir parlamıştır. Bununla birlikte, hayallerindeki kadınla ilişkisine karşı rahmetli babasının koyduğu bir yasak olarak yorumladığı bu durumu, özneye aktarmaktan çekinmemiştir.

Bu, sadece eldeki malzeme açısından değil psikolojik açıdan da yanıltıcı. Çünkü sistematik olduğuna inanabileceğimiz bir ısrarla Freud'un burada doğrulamış olduğu babanın kastre edici etkisi, bu olguda sadece ikinci planda bir rol oynamıştır. Ancak diyalektik ilişkinin burada algılanışı o kadar kesindir ki Freud'un o anda yaptığı yorum, özneyi aynı anda hem ölmüş olan babasına hem de idealize edilmiş kadına narsistik biçimde bağlayan ölümle ilgili simgelerin tetiklenmesine yol açmıştır. Obsesyon nevrozundaki gibi tipik bir dengede duran bu iki imaj, biri onun sürmesini sağlayan düşsel bir agresiviteden, diğeri de onu bir idole çeviren ölümcül bir kültten dayanak alarak birbirinin ayakta kalmasını sağlamaktaydı.

Buna benzer biçimde, beyhude olarak yeniden yapılandırmak amacıyla oluşturulmuş ve öznenin de kurmaya çabaladığı İmgesel terimleri ifade edebilmek için fazlaca mükemmel olan senaryoda hastasının obsesif borcun baskısıyla ortaya çıkan öz-nelliğin farkına vararak mı baskıyı bir sanrı düzeyine taşıdığı sorusu, Freud'u sonuca ulaştırır: Babasının namussuzluklarında, annesiyle yapmış olduğu evlilikte, "güzel ama fakir kızla" ilişkisinde, yaralamış olduğu âşıklarında, kendini kurtaran arkadaşına ettiği nankörlükte, bunların hangisinde bulursa bulsun, doğumundan başlayarak ölümcül yazgısını yöneten bir yıldızın etkisi altında biçimlenmiş Simgesel borcun yarattığı boşluğu doldurmak olanaksızdı ki zaten onun nevrozu, bu borcun bir tebligatı gibiydi.

Hangi özgün korkaklığın ürünü olduğunu bilmediğim rezil-lik çeşitliliğine, savrulmanın kolay olduğu mazoşizme ya da bazı analistlerin savunmaların çözümlenmesi gerektiğinin önemini vurguladıkları için göz attığım obsesif bir tersine zorlamaya doğru yönelişten burada herhangi bir iz yoktu. Dirençler daha önce göstermiş olduğum gibi konuşmanın ilerletilmesi anlamında yapabildiğimiz kadar uzun süre boyunca kullanılmaktadırlar. Onlara bir son vermek gerektiğinde onlara boyun eğerek sonlandırmak dışında seçeneğimiz yoktur.

Böylece Freud ile bir akrabalık bağı kurabilmek amacıyla onun İmgesel kızını ortaya koyarak aktarımın aracılığı üzerinden Fare Adam öznelliğini kurmuştur. Anahtar bir rüyada Freud'un hakiki yüzünün üstündeki örtüyü kaldırır: Ona katran gibi karanlık gözleriyle bakan ölümün ta kendisidir.

Her ne kadar öznenin hizmetkârlık oyunu bu Simgesel ittifakın kurulmasıyla sona erecek olsa da, düğün eğlencelerinin gereğince yerine getirilmesi açısından gerçeklik onun yüzünü kara çıkarmayacaktır. Freud'un 1923'te eklemiş olduğu notta, savaşın riskleri altındaki bu genç adama ithaf ettiği anıtsal yazı, bu olguyu kaderin ellerine bırakarak onu trajedinin güzelliğine büründürmektedir: "Üzerinde büyük umutların yeşertilebileceği değerli birçok genci bekleyen son."

Analiz sırasında özneye nasıl yanıt verileceğini bilmek için, Freud'un bizzat sözel bir çekirdekten oluşan ego olarak tanımladığı öznenin egosunun bulunduğu yeri öncelikle bilmek gerekir. Başka türlü söylemek gerekirse öznenin kim ve kime yönelik olarak soruyu dillendirdiğini bilmek gerekir. Bunu bilmediğimiz sürece, orada tanınmak üzere bulunan arzuyu ve bu arzunun hedef aldığı nesneyi yanlış yorumlarız. Histerik özne bu nesneyi damıtılmış bir entrikanın içinde tutsak alır ve üçüncü taraf konumundaki egosunun aracılığıyla, sorusunu barındıran nesneden zevk almaya bakar. Obsesif olan ise, ölümcül figürlerin çoğulluğu gerekçesiyle yankılanan sorusunun yerleştiği nesneleri kendi narsizminin kafesinde talim ettirirken, kendine ait bir yerin ve kendi kendini göremeyen efendinin de bulunduğu locaya doğru çetrefil bir saygı göstererek onları evcilleştirmeye çalışır.

Trahit sua quemque voluptas; biri oyunda kimliğini bulurken diğeri ona onu seyretmek için verir. Kendinin dışına çıkarak eyleme geçmiş olduğu için *acting out* teriminin harfîyen anlamını bulduğu ilk öznenin⁹⁰ eyleminin nerede gerçekleştiğini onun öğrenmesini sağlamak gerekir. Diğeri⁹¹ için ise kendinizi, seyircile-

90 histerik olan. ç. n.

91 obsesif olan. ç. n.

rin arasında sahneden görünemeyen ve ölüm aracılığıyla onunla bağlantılı olan biri olarak sunmak gerekir. Bu her zaman öznenin egosunun⁹² söyleminin beniyile⁹³ ilişkisinde gözlenen durumdur ve öznenin yabancılaşmanın etkisinden kurtulmasını sağlayabil-memiz için söylemini böyle değerlendirmeliyiz. Ama öznenin egosunun, kendini size anlatırken size gösterdiği kadarıyla özdeş olduğu kanısına kapılırsanız bunu yapamazsınız.

Bu hata, egoyu⁹⁴ algı-bilinç sistemi gibi yani öznenin nes-nelleştirme sistemi gibi tanımlayarak egonun mutlak bir gerçek-liğin temsilcisi gibi algılandığı bir noktaya kayılmasına neden olan, nesnelleştirme dışında bir şeyle pek ilgilenmeyen alanın terminolojisinden destek alarak güçlenmektedir. Bu akım, psi-kologca bir düşüncenin bastırılmış olanla ilgili tuhaf bir geri dönüşüyle birlikte Pierre Janet adlı kişinin de kavramlarını ona göre düzene soktuğu, “Gerçek’in işlevi”ni egoda yeniden bulma-yı amaçlamaktadır. Kavramdaki bu kayma, Freud’un o dönemde anlaşılabilir için eserinde “ego”, “süperego” ve “id” başlıklarını metapsikolojiden ödünç almak zorunda kalmış olduğunu anla-yamamaktan kaynaklanmaktadır. Böylece kuram henüz meyve vermeye başlamadan bir psikoloji iskeletine dönüşmüştür.

Michael Balint, yeni bir psikanaliz kavramının gelişmesinde kuram ve pratiğin birbirini ne kadar derinlemesine etkiledikle-rini irdelemiş ve durumu anlatabilmek için Rickman’dan ödünç aldığı şu dikkat çekici sloganı kullanmaktan başka bir seçenek bulamamıştır: two-body psychology kavramının ortaya çıkışı. Gerçekten daha iyisi i söyleyemezdik. Analiz iki vücut arasın-da yerleşen, analistin özneye kendini bir nesne olarak kavramayı öğrettiği fantazmatik bir iletişim ilişkisidir. Öznellik psikanalizde sadece yanılısma parantezine alındığında söz konusu olabilir ve söz en son erek olan hakikati arayışın dizininde bir konuma otur-tulur. Ancak diyalektik açıdan gerekli olan noktaya ulaşabilmek,

92 Özgün metinde, moi kullanılmıştır. ç. n.

93 Özgün metinde, je kullanılmıştır. ç. n.

94 Özgün metinde, moi kullanılmıştır. ç. n.

psikanalistin tüm kısıtlanmalardan uzak olan öznelliğinin özneyi sözün tüm anlamlarına maruz bırakmasıyla olanaklı olacaktır.

Orada iletişim içinde olan öznelerin arasındaki iş bölümü, intra-subjective⁹⁵ başlığı altında işlenen konunun kendini gösteren biçimidir. Ve Freud'un "id olan her şey egoya dönüşür" biçimindeki yanlış kullanılan formülünün doğrusu açıkça ortaya çıkmaktadır; herhangi bir şeye dönüşen özne, analistin müttefikini tanımakta zorlanmayacağı bir egoda kendini biçimlendirmelidir çünkü gerçekte söz konusu olan, analistin egosudur. Çok sayıdaki kuramsal formülasyonda analiz sırasında splitting⁹⁶ olarak kendini gösteren şey işte bu süreçtir. Öznenin egosunun önce yarısı, analizanla analisti ayıran duvarın öteki tarafında geçer, sonra yarının yarısı ve bu böylece analizin yarattığı tüm sapmaların ortadan kalkarak tamamen kendisi hâline geleceği beklentişiyle hiçbir zaman tamamlanmayacak asimptotik bir süreç olarak sürer gider.

Ama tüm formülasyonlarının savunma düzeneklerinden oluşan ilkelere göre düzenlendiği bir psikanalizin öznesi, analistin diyalektiğinin bu ilkeler uyarınca terk edildiği bu noktada mutlak yönelim bozukluğuna karşı nasıl koruma altına alınabilecektir? Dora'nın gözlemlenmesinde çok açık biçimde kendini gösteren diyalektik yöntem, bu tehlikeleri taşımaz; ta ki Freud'un önyargıları onu diyalektik olmayan müdahalelere yöneltinceye dek. Freud'un diyalektik olmayan yorumu onun girişimini yolundan saptırdığı için Freud bu hatayı en kısa sürede negatif aktarımla ödemiştir. Analistin önyargıları olarak sözünü ettiğimiz şey bize göre hataların nedenini diyalektiği geri plana itmekte aramanın ötesinde anlam taşımayan analistin karşıt aktarımıdır. Sözünü ettiğimiz bu negatif aktarım, özneyi çok uzaklardaki özgün bir bilgiye çoktan bağlayan böyle bir psikanalizin etkisinden çok daha güçlü biçimde kendini gösterecektir ve alışıldık biçimde kopmayı getirecektir.

95 öznellik-içi. ç. n.

96 egonun bölünmesi. ç. n.

Dora'nın arzusunun gizli nesnesini Bay K. kişisinde tanıması için Freud'un aşırı hırslı bir istek göstermesi nedeniyle Dora olgusunda olan tam da budur. Burada onun karşıt aktarımını kuran ön yargıları, Dora'nın mutluluğunu vadeden arzusunun gizli nesnesini K'da bulması gerektiği yönünde onu yönlendirmişlerdi. Kuşkusuz, Dora bu ilişkide kendisi kandırılmış olan kişi olarak bulunuyordu ancak Freud'un da kendisiyle ilişkisinde aynı biçimde davrandığını canlı biçimde hissetmemiş değildi. Ancak kaderinde anlamak için geçirilmesi gereken süre olarak yazılmış bulunan on beş aylık gecikmenin ardından bunu yeniden görmeye başladığında kanmış gibi davrandığının farkına varmaya başladığını görüyoruz. Bu ikinci derece kandırmanın, Freud'un hakiki kökenini bilmeden Dora'nın hesabına yazmış olduğu kesinliği kuşkulu olmayan agresif eğilimle birlikte ortaya çıkışı, özneler arası karmaşada kuralları iyi belirlenmiş bir "direnç analizi" taslağının onların da arasında oluştuğunu bize göstermektedir.

Kuşkusuz teknik açıdan ilerleyişimizin bize şimdi sunmakta olduğu araçları kullanırken oluşan insan hataları, sınırların ötesine geçerek şeytani bir duruma gelebilir. Tüm bunlar bizim icadımız değildir çünkü daha sonra bizzat Freud, histeriğin arzusuyla hedef alınan nesnenin eşcinsel konumunda kendini tutmasından dolayı ortaya çıkan yanlış anlamadan kaynaklanan başarısızlığının önyargısal kaynağını ortaya koymuştur.

Tüm bu süreç psikanalizde kendini giderek daha fazla gösterince kuşkusuz güncel olarak bu eğilimin artmasına ve her şeyden önce psikanalistin kendi sözünden mucizeler yaratabileceğine inanması gibi hatalı bir bilincin oluşması sonucuna varmıştır. Buna göre simgeyi yorumlayan psikanalist, öznenin teninde acılarla yazılmış olan semptomun anlamını aydınlatır ve çözer. Bu büyücülük eylemi bizim geleneklerimize yakışmıyor. Çünkü bizler bilim insanlarıyız ve sihir savunabileceğimiz bir şey değildir. Büyülü düşünceye sahip olmayı hasta olmak biçiminde ortaya koyduğumuzda sanki bu kusuru üstümüzden atıyoruz. Bu gi-dişle yakında Lévy-Bruhl'un yaptığı gibi hastalarımıza Mucizeyi

vaaz etmeye başlayacağız. Beklerken işte bizler yeniden düşünce insanları hâline gelerek hastalarla aramızda olması gereken mesafeyi nasıl koyabileceğimizi oturttuk ve Pierre Janet'nin kendi yüceliğimizin karşısında histeriklerin yetilerinin ne derece zavalı bir düzeyde olduğunu anlatan şu satırlarında açıklanmış olan soylu geleneğimizi biraz acele biçimde terk ettiğimizde kuşku yoktur. "Bilimden hiçbir şey anladığı yoktu" diyor o zavalılıktan söz ederken bizi doğrulayacak biçimde, " ve bilimle ilgilenebileceğimizi düşünemiyordu bile... Eğer onların bir yandan da çok saf olduklarını göz önüne alarak yalanlarını yüzlerine vurup onları utandırmak yerine düşüncelerini betimleyen kontrol zafiyetini düşünecek olursak, hâlâ bu nebze bir dürüstlüğe sahip olmalarına bile şaşırabiliriz, vs. vs."

Hastaya kendi diliyle hitap etme alçak gönüllüğü gösteren günümüzdeki birçok analistin gelip saplandığı duyguları anlatmak için bu satırlar, bu süre zarfında neler olup bittiğini anlamamıza yardımcı olabileceklerdir. Çünkü eğer Freud bu satırların altına imza atma olanağına sahip olabilseydi, ilk hastalarının öykülerinin içinde gömülü hakikati nasıl duyabilecekti? Tıpkı Schreber'de olduğu gibi koyu bir sanrıyı çözüp sonsuza değin simgelerine zincirlenmiş bir adamı ortaya koyarak onu anlaşılır kıldığı gibi.

Bilim insanının söylemi aracılığıyla ilk simgesel nesnenin değişiminde kullanılan terimlerin denkliliğini göremeyecek kadar ya da oralarda da özgün kurnazlıkta yapılanın aynısının yapıldığını anlayamayacak kadar bizim gerekçemiz zayıf mı? Bağırsaklara onun hareketlerinden çok anal erotizm açısından yaklaşan bir deneyimin uygulayıcılarında bu düşünceye mihenk taşı olarak değer verdiren şeyi anımsamak gerekmiyor mu? Size konuşan kişinin o anda kullandığı sözcüklerle ilgili, onun konuşmasının anlaşılmasını sağlayan bir sözsöz teknik ortaklığı olduğu sürece söylediklerinin otomatik olarak anlaşıldığını varsayması ama hitap ettiklerinin arasında konuşmasını anlamayanlar olduğunda onların anlamı çıkarabilmek için bu ortak tekniğe yönelmesi, düşünceye başvurma gereksizliğini göstermiş olmuyor mu?

Konuşmanın boşluklarında yerleşmiş olan söylenmeyenlere kulak kabartma eğilimimiz kesinlikle vardır ama bu, duvarın arkasına vurulan darbelerden anlam çıkarmaktan farklıdır. Bazı analistler bu gürültüler dışında bir şeyle ilgilenmemekle gurur duyarlar ancak anlamı çözebilmek için bunun çok iyi bir duruş olmadığını söylemek gerekir: Dile dökülmemiş bir şeyi, açıkça anlamlandırmadan yorum olarak nasıl ifade edebilirsiniz? Böylece ortaya koyduğumuz yorumu özneye doğrulatmak zorunda kalırız çünkü onun katılmadığı bir anlayışın bize bir yararı olmayacaktır. Onun onayını alma çabamız, onu bizimle birlikte ikimizin de kazanacağını umduğumuz bir kumara iter. Sonuç olarak diğerlerinden daha kötü olmayan bir telkin yöntemi olarak bu mekik dokuma işlevi ona sadece bunun hızının kendisi tarafından nasıl ayarlanabileceğini öğretecektir, başka bir deyişle diğer tüm telkin yöntemlerindeki gibi, hangi sonuca ulaştığımızı kimse bilemeyecektir. Söz konusu olan boşluğu bulmaksa bu prosedür, kesin sonuç veren bir yöntem olarak ün yapmıştır.

Yarı yola geldiğimizde bu uçtaki soru şudur: Psikanaliz analistin eylemsiz kalarak öznenin söyleminin kendi gerçekliğini ortaya dökmesini sağlayan diyalektik bir ilişki içinde mi kalacak yoksa kendini iki ayrı yarığın birbirine dokunmadan uç uca gelecekleri fantazmatik bir gerileme ilişkisine mi indirgeyecektir? Son noktasına kadar ulaşan psikolojik bir deneyim olarak bir tür paketleme gibi...

Aslında bizi öznenin gerçekliğini dil duvarının ötesinde aramaya iten bu yanılsamanın, öznenin kendi gerçekliğinin bize malum olduğuna inandığı yanılsamanın aynısı olduğunu en baştan biliriz ve bizim nesnelleştirici müdahaleimize özne bu nedenle ardına dek açıktır. Ona kalırsa kuşkusuz kendini uzak bulduğu bu öznel yanlış, söyleminde itiraf etsin ya da etmesin analize girişindeki etkendir ve buna dayanarak başlangıçta zihninde bir ittifak kurar. Ve bu ânin öznelliğini daha az göz ardı edeceğiz çünkü burada, aktarımı biçimlendiren etkilerin nedenlerini bulabiliyoruz. Bunlar kendilerini oluşturan etkenlerin gerçeklik endeksine göre kendilerinin ayırt edilmesini sağlarlar.

Anımsayalım, insanların aktarım sırasında yaşadıkları duygularla ilgili olarak Freud bir gerçeklik faktöründe ayrıştırıcı olması açısından ısrar etmiştir çünkü özneyi onun tüm duygularının, nevrozundan kaynaklanan aktarıma bağlı bir yineleme olduğuna ikna etmeye zorlamak, onun yumuşak başlılığını istismar etmek anlamına gelecektir. Buradan yola çıkarak hakiki duygular kendini ilk gösterenlerdir ve kendi kişiliklerimizin çekiciliği rastlantıya bağlı olduğu için o açıdan esrar sürecektir. Ancak bu esrar, özne kendisini hakikatin arayışı temelinde oluşturduğu sürece öznenin fenomenolojisinde onu tasarlayabileceğimiz biçimde açığa çıkabilecektir. Bu türdeki aktarımlarda varoluşsal özgün hatayı bulmaya çalışmak, bu konuda yalnız olmayan Budistlerin bize aktardıkları geleneksel verilerin peşinde koşmaktan farksızdır ve hesap üç ana başlıkta toplanır: Aşk, nefret ve aymazlık. Bu anlayış sonuç olarak kökende olumlu bir aktarım bulunduğu biçiminde bir anlayış geliştirerek analitik akıma zıt bir konuma oturur. Üçüncünün öznenin başat özelliği olması nedeniyle göz ardı edildiğini istisna saymazsak, bu bakış açısına göre bunların her biri bu varoluşsal özelliğin altında diğer ikisi tarafından aydınlatılmaya çalışılır.

Psikanaliz akımının içindeki sıkça vurguladığımız bazı çalışmalarındaki sağduyudan yoksun ve anlamsız bir nesnelleştirme yardımıyla analizin bir içgüdü oyunu olduğunun kanıtını ortaya koyma çabalarına seyirci kalamayız. Bunu yapanlardan çevremizdeki bazıları *Gerçek* terimini yerli yerinde kullanmanın borcunu taşıdıkları için tanıyoruz. Hep söylendiği gibi, şu sözlerle “vicdanlarını rahatlatıyorlar”: “Tedavide ‘gerçek’ten ne olduğunun dışında bir şeye insanları inandırmaya çalışma kandırmacasına bir son verme zamanı gelmiştir.” Vah vah demek öyle! O cephede neler olduğunu bir yana bırakalım, eğer analiz kutsal kitapta sözü edilen köpeğin konuşma bozukluğunu iyileştirmiyorsa gidişat kötü diyorlar: Bu yaklaşım, gözden düşenlerin karalama çabasıdır.

Bu iğneleme kötü niyetli olmayıp aslında bizim temellerini şu terimlerle atmış olduğumuz kayıtların, hâlen analizde be-

İrginleştirilmemiş olan birbirlerinden farklılıklarını bulmaya yöneliktir: Simgeselin, İmgeselin ve Gerçeğin. Aslında analitik deneyimdeki gerçeklik sürekli olumsuz biçimlerin altında örtülü kalmaktadır ama onun yerini saptamak o kadar zor değildir. Örneğin gerçeklik, etkin müdahaleler olarak alışkanlık biçiminde onu reddettiğimiz anlarda kendini göstermektedir; ancak tümünün böyle olduğunu iddia etmek hata olur. Çünkü öte yandan analistin uzak duran tavrı, bir soruya yanıt vermeyişi gibi deneyimlerin hepsinin analizde birer gerçeklik unsuru olduğu açıktır. Daha kesin biçimde, saf olduğu sürece bu onun olumsuzluğundadır, yani tüm özel biçimden sıyrılmış olarak “Simgesel” ile “Gerçek”in kesiştikleri yerde gözlenir. Gerçek olan her şeyin akılcı olduğuna duyulan inanç, bunun ölçüsünü bulmak görevini özneye bırakmak biçiminde bir ilke doğurduğu için eyleme geçmemeye psikanalizde böyle bir anlam yüklenmektedir.

Bu uzak durma tavrı sonsuza dek belirsiz biçimde sürmeli demek değildir; öznenin sorusu hakiki söz hâlinde ortaya çıktığında onu yanıtımızla onaylarız ama aynı zamanda hakiki söze fonda eşlik ederek onun kendi yanıtını da zaten birlikte getirdiğini gösteririz. Bu ne demektir? Öznenin sözüne diyalektik vurguyu kazandırmaktan başka bir şey değildir yaptığımız. Bu noktadan itibaren kuramsal olarak daha önce ortaya koyduğumuz, Simgesel ile Gerçek’in bir araya gelmelerinin etkisiyle ortaya çıkan zamansal boyutlanmanın getirdiği öteki ânı görmekteyiz: Zamanın işlevinin, yani zamanın teknik etkileri in üstünde durmanın gerekliliği burada ortaya çıkmaktadır.

Zaman teknik üzerinde çok çeşitli biçimlerde etki bulunarak rolünü oynar. Öncelikle kendini analizin toplam süresi olarak gösterir ve analizin sonunun geldiğini gösteren belirtilerin öncüsü olarak ortaya konulan soruyla analiz terimine anlamını kazandıran bir etkide bulunur. Sonlanma teriminin getirdiği belirsizliği çözebilmek için bu soruna değineceğiz. Ama özne için bu sürenin belirlenemeyen bir şey olduğu kadar öngörülemeyen bir şey de olduğu da açıktır. İki nedenle bunu diyalektik çerçevenin dışında ayırt edebilme olanağımız yoktur:

- Bunlardan biri, bizim alanımızın getirdiği kısıtlamalardan kaynaklanan ve bizim bu kısıtlanmanın sınırlarını belirleme amacımızı doğrulayan bir etkidir: Bizden sürekli kaçan bir psikolojik etkenden temel aldığı sürece öznenin sorununu anlayabilmesinin ne kadar zaman alacağını önceden kestirme olanağımız bulunmamaktadır.

- Diğeri ise öznenin tam olarak kendisiyle ilgilidir ve onun analizine bir zaman süresi biçmek, öznenin çoktan kendine yabancılaşmış biçimde kendini bulduğu bir mekâna yönelik bir öngöründe bulunarak buraya ait bir terimi belirlemek anlamına gelir. Hangi vadede olacağı belli olmayan bir süre zarfında, hep orada durmakta olan gerçekliğin öznel arası aralıkta kendini gösterebilmesi sağlanırsa, öngörü belirlenebilir duruma getirilebilecektir. Bu, öznenin kendi gerçekliğini bize yerleştirdiği ve orada bizim otoritemize onaylattığı sürece onu yeniden onun özgün hayaleti hâline getirebilmemiz anlamına gelmektedir. Yani özneyi analizde düzeltilmesi olanaksız sonuçları bulunan bir sapmaya sürükleriz.

Ünlü Kurt Adam olgusunda olan budur ve Freud bunun örnek olarak önemini o kadar iyi kavramıştır ki sonlanmış ya da belirlenememiş analiz üzerine yazdığı makalesinde bu örnekten destek alır. Etkin girişimin ilk biçimi olan sonlanışı önceden kestirebilmek, kehanetin kesinliği sonlanışın özel anlamı açısından ne kadar olursa olsun, analistin onun verdiği örneği izlemesi için kanıt sunacak biçimde bizzat Freud tarafından başlatılmıştır (*proh pudor*⁹⁷) ve özneyi sürekli kendi gerçekliğinde yabancılaşmış olarak bırakacaktır.

Yine Freud'un olgusundaki iki olayda bunun kanıtını bulabiliyoruz:

Birinci olarak, -Freud'un şaşmaz biçimde kanıtları şüphecilikle sorgulamasını ona dayatmasına, ilkel sahnenin tarihsel olduğuna yönelik tüm kanıt demetlerine, mekâna ait tüm ikna edici tavrına karşın- Kurt Adam hiçbir zaman anımsadıklarını tarihsel öyküsünün içine yerleştirmeye yanaşmamıştır.

97 ne ayıp. ç. n.

İkinci olarak Kurt Adam yabancılaşmasını en uç noktada çok kategorik biçimde, paranoid bir biçim altında sergilemiştir.

Burada, onun sayesinde gerçekliğin analizde işin içine girmesine neden olan bir başka etkenin işe karıştığı doğrudur. Başka bir zaman onun Simgesel değerini tartışmaya açma hakkımızı saklı tuttuğumuz para armağanı bilgisinin, sözle ilkel değişimi belirleyen ödülün arasındaki bağı açığa çıkarmamızı sağlayan sunumudur bu. Ya da burada Freud'un bir girişimiyle para ödülü tersine çevrilmiştir ve biz bu girişimde şunu yeniden anlarız ki bu olguda Freud açısından çözülmemiş olarak kalan öznelliklerin yarattığı sorunlar sürdüğü sürece o bu davaya ısrarla geri dönmek istemiştir. Ve kimse, nedeniyle ilgili çok fazla bilgi sahibi olmasa da, bunun psikoza tetikleyen bir etken olduğu konusunda kuşku taşımamaktadır.

Bir özneyi, bir olgu olduğu sürece bilime hizmet amacına katkıda bulunacağı savıyla psikanalizin ustalarının sofrasına almanın (çünkü onun ödenekleri bir grubun topladığı bağışlardan karşılanmaktaydı) onu gerçekliğinin yabancılaştırıcı ortamına kesin olarak yerleştirmek anlamına geldiğini anlayamıyoruz? Hastanın Ruth Mac Brunswick'e emanet etmiş olduğu tamamlayıcı analiz belgeleri, psikanalizde söz ve dilin aracılığı üzerine yaptığımız önermelerimizi destekleyecek biçimde önceki tedavinin etkisini sergilemektedir. Buna ek olarak o belgeler Ruth Mac Brunswick'in kendini aktarımın nazik konumunda hiç de kötü biçimde tanımlamamış olduğunu göstermektedir. (Kendi metaforumuzdaki duvarın bile kendini rüyalardan birinde gösterdiği biçimde oluştuğunu anımsıyoruz ve kilit bir rüyada aç kurtlar onun çevresinde nasıl dönüyorlardı...) Seminerlerimi izleyenler bunları bilirler, diğerleri ise öğrenmeye çalışabilirler.

Aslında teknikte zamanın işlevi konusunda güncel olarak hayli önemli başka bir özelliğe değinmek istiyoruz. Seansın süresi üzerine konuşmakta yarar var. Burada mademki hâlen kendini belirgin biçimde gerçekliğe ait bir unsur olarak gösteren bizim çalışma süremiz söz konusu olacak, bu konu bu açıdan genel profesyonel düzenleme kurallarının kapsamına girmektedir.

Ancak onun öznel etkisi, daha az öneme sahip değildir. Ve öncelikle de analist için... Son tartışmalarda üretilen onun tabu karakteri, bu açıdan grubun ona bağlı öznelikten sıyrılabilmesinin pek olanaklı olmadığını göstermiştir ve çoğunluk için söz konusu olmasa da bazıları için söz konusu olan obsesif demesek de titiz kişilik yapısı nedeniyle aslında çok önemli gibi durmayan tarihsel ve coğrafi farklılıklar karşısında bir standardın konulması kaygısını doğurmuştur. Bütün bunlar analistin işlevinin sorgulanmasından uzaklaşılmasını sağlamaya yönelik gibi durmaktadır çünkü bununla yüzleşmeye hazır olmadığımızı gösteren bir sorunun varlığı kendini duyumsatmaktadır.

Öte yandan bu konunun önemi analize giren özne için inkâr edilemez. Ne söylemek istediğimizi anlatmakta çok daha yetersiz kaldığımız için daha yüksek bir sesle sözünü ettiğimiz bilinçdışı ise kendini gösterebilmek için zamana gereksinim duymaktadır. Bu konuda mutabıkız. Ancak onun nasıl ölçüleceğini sorguluyoruz. Bay Alexandre Koyré'nin tabirini kullanmaya elverişli bir kesinlik evreni mi orası? Kuşkusuz biz bu evrende yaşıyoruz ancak 1659 yılında kendini Huyghens'in saatinde göstermiş olsa da insan için yakın zamanda belirginleşen bu kesinlik, çağcıl insanın hastalığının bize gösterdiği üzere, bir özgürleşme yolu olamayacaktır. Lichtenberg'in söylediği biçimde güneş saatlerimizde de gözlediğimiz serbest düşüş kuramının çağcıl kuralları, sonsuzluğa kadar yıldızlar çağında bile sorunlara yanıt bulmamızı sağlayan, Tanrı tarafından kutsanmış kurallar mıdır? Belki simgesel bir nesnenin yaratılışıyla onu serbest düşüşe bıraktığımız dikkatsizlik anlarını kıyaslayarak çok iyi sonuçlar çıkarabiliriz.

Ne olursa olsun bu süre boyunca bizim işlevimiz üzerindeki çalışma sorunlu olarak kalsa da, hastanın kendini içinde gerçekleştirdiği çalışmanın işlerliğinin yeterli bir kanıtı olarak ortaya koyuyoruz. Ancak her ne ise o süreyle ilgili gerçeklik, o andan itibaren bu çalışmanın bir ürünü olarak yerel bir değer taşımaya başlayacaktır. Biz kendi özgünlüğü içinde iken do kamo⁹⁸ arayan

98 kalıcı sözü. ç. n.

insanın yapmış olduğu gibi, tüm simgesel değişimlerde temel işlevi üstlenerek kayıt altına alma rolünü oynuyoruz.

Analist tanık olarak, öznenin içtenliğini esas alarak onun söyleminin sözel sürecinin temsilcisi, onun kesinliği için atfı yapılan kişi, dürüstlüğünün güvencesi, vasiyetinin bekçisi, dilekçelerinin yazıcısı olarak yazıma katılır. Ancak ilerlemenin bu söylem yoluyla gerçekleşeceğini güvenceye alabilmek için o, hakikatin efendisi olarak kalır. Her şeyden önce orada diyalektik dediğimiz şeyi vurgulayan kişi kendisidir. Söylemin değerini biçen yargıç olarak algılanır. Bunun iki sonucu olacaktır. Seansın askıya alınması özne tarafından ilerleyişin noktalanması yönünde bir kanıt olarak değerlendirilmez. Biz onun sığınağında pusuyu gözlerken, kaçamak yollara sapmak amacıyla elinde bir silah gibi tuttuğu konuşmasını devreye sokmak için uygun vadeyi nasıl gözettiğini, vadenin ne zaman dolacağını nasıl hesapladığını biliriz.

Bu durum bizim *İncil*'den tutun Çince fıkıhlara kadar tüm simgesel yazıtların metinlerinde gözlediğimiz bir şeydir: Noktalama işaretlerinin yokluğu belirsizlik kaynağı olur, noktalamanın varlığı anlamı sabitler, onu değiştirmek anlamı yeniler ya da altüst eder ve hatalı kullanılırsa bu, anlamı değiştirmeye denk etkide bulunur. Kayıtsızlık yoluyla zamanlamayı kesmek öznenin içindeki aceleci tarafı önler ama bir yanlış anlamayı düzeltse bile bir başka yanlış anlamayı yerleştirebileceğinden kurnazlığa bahane yaratmak gibi algılanacağı için öznenin konuşmasının çevresinde toparlanmaya yöneldiğı sonuç açısından yıkıcı olabilir. Yeni başlayanlar başkaları için çok sıradan bir şeyden söz ediyormuş gibi hissettiklerinden bu müdahalenin etkilerini çok daha abartılı biçimde algılıyorlar. Bu kuralı olması gerektiğı gibi uygulama konusunda sergileyeceğimiz tarafsızlık, bizim eylemsizliğimizin anlamını verecektir.

Ancak bu eylemsizliğin de sınırları vardır, aksi hâlde hiçbir müdahalede bulunmamış oluruz: Bu kadar ayrıcalıklı bir şeyi bu noktada olanaksızlaştırmak neden? Basitçe tehlike, analistin özneye işbirliğine hazır olduğunu obsesif bir biçimde göster-

me eğilimidir: Sadece obsesif bir duruma yol açmakla kalmaz, onun çalışmayla ilgili duygularından kaynaklanarak özel bir güç kazanır. Öznenin dinlenme zamanlarını bile kapsayan zorunlu çalışma havasını anlatan notlar çok iyi bilinmektedir. Bu anlam, beklentisi onun ölümü olduğu sürece efendiyle öznel ilişkiden kaynaklanır.

Aslında obsesif olan, Hegel'in efendi-köle diyalektiğinde değinmediği tavırlardan birini sergiler. Köle ölüm riski karşısında kendine efendi olma olanağını sunan prestij kavgasından kaçır. Ama kendinin ölümlü olduğunu bildiği kadar efendisinin de ölebileceğinin farkındadır. Bu noktadan itibaren efendisi için çalışmayı kabullenebilir ve bir süreliğine jouissance'tan⁹⁹ vazgeçebilir: Ve efendisinin ölüm ânının belirsizliği içinde beklemeye koyulur. Obsesifte gözlenen ertelemeyen kuşkuya kadarki karakteristik belirtilerin öznel arası nedeni buradan kaynaklanır.

Bununla birlikte obsesifin tüm eylemi bu niyetin başkanlığı altında yürütölür ve bu yolda yabancılaşma katmerlenir. Çünkü tüm çalışmaların kurucu ilişkisini belirleyen öteki yalnızca öznenin marifetini onun gözünden irak tutmaya yardımcı olmaz ama öznenin bu çalışmaya anlamını veren görevi çerçevesinde kendi özölle ilgili algısı da, "Orada olan değilim" biçiminde kendinden daha az kaçmayacaktır. O, kendinin o andan itibaren yaşamaya başlayacağı efendinin ölüm ânının hemen öncesindedir ama bunu beklerken o da bir ölüm olarak efendisiyle özdeşim kurduğundan ölümüne aracılık ederken kendi de çoktan ölmüştür.

Bunun yanında obsesif, çalışmasındaki iyi niyetli yanları sergileyerek efendiyi kandırmaya çalışır. Analitik ilmihalin uysal çocuklarının, öznenin egosu süperegosunu baştan çıkarmaya çalışıyor biçimindeki kaba bir dille aktarmaya çalıştıkları deneyim budur. Analitik ilişkinin içinde öznenin working through sürecini analisti baştan çıkartmak için kullandığı anlaşılınca, bu özneler arası formölün gizemi hızla çözölür. Analiz süreci öznelerin egolarının niyetlerinin nedenlerini diyalektik bir yaklaşıma ma-

⁹⁹ zevkten. ç. n.

ruz bırakmaya başlar başlamaz, hep bir kaygı ya da korku nedeni olarak ortaya konulan analistin ölümü fantezilerinin ortaya çıkması rastlantı değildir. Ve bu yoldan özne kendini “iyi niyeti i” daha derin ayrıntılarla ortaya koyacak bir soruşturma sürecini başlatmaya çabalar.

Böyle bir çalışmanın ürünü için ustanın bazı hor görücü sap-tamalarının etkilerinin ne olacağı konusunda nasıl kuşku duyuyoruz? Bu tür girişimlere karşı öznenin direnci hayli şaşırtıcı boyutta olabilir. Bu noktadan başlayarak o âna dek bilinçdışı kalmış olan mazereti ona malum olmaya başlar ve onu neden bu çabaya giriştiği konusunda kendini araştırırken görmeye başlarız. Eğer kısa seans olarak nitelenen deneyimlerimizde ulaştığımız sonuçlar bizi ikna etmemiş olsaydı bu konuda bu kadar konuşmazdık. Bu deneyimlerimizde, seansı biraz uzatsaydık Dostoyevski’nin sanatının üzerine spekülasyonları dinleyecekken, erkek öznelere sezaryenle müdahale edileceği hayalini kurdukları anal gebelik fantezilerinin gün yüzüne çıktığına şahit olmuşuzdur.

Sonuçta bu süreci savunmak için burada değiliz ama bunun teknik uygulamasının açık diyalektik bir anlamı olduğunu göstermeye çalışıyoruz. Bunu vurgulayan bir tek biz de değiliz, bazı Uzak Doğu okullarının inziva yoluyla öznenin bilinmeyen yanlarını ifşa etmek için kullandıkları bir tekniğe Zen adı verilmektedir. Bizim tekniğimizle zıt yanları bulunduğu için bu tekniğin bizi taşıyabileceği uç noktalara gitmeden onun ilkesini direncin analizi denilen türden tekniklerin yerine uygulamak bana daha akılcı gelmektedir. Bu tekniğin bir getirisi de özne için hiçbir yabancılaştırıcı bir tehlike içermemesidir. Çünkü bu tekniğin söylemi paramparça etmesinin tek nedeni, sözün ortaya çıkabilmesini sağlamaktır.

İşte biz burada duvarın dibindeyiz, dil duvarının dibindeyiz. Burada kendi yerimizdeyiz, yani hastayla aynı taraftayız ve ikimiz de, bu duvarın yüzünde ikimiz için de aynı biçimde yankılanan onun sözünü yanıtlama çabasına gireriz. Bu duvarın ötesinde ikimiz için de zifiri karanlığın dışında bir şey yoktur. Bu

bizim bu koşuldaki bir durumun bütünüyle efendisi olduğumuz anlamına gelir mi? Kuşkusuz hayır ve Freud yukarıda bir yerde bize negatif terapötik tepki üzerine yazmış olduğu şeyleri vasiyeti olarak bırakmıştır.

Bu gizemin anahtarı, Freud'un tecrübesinin zirvesindeyken bize sırrını sunduğu, ölüm içgüdüsünün saf bir görüntüsü biçiminde bile kendini gösterebilen ilkel bir mazoşizmin ortaya çıkışında yatıyor. Bunu basit bir şeymiş gibi üzerinde durmadan bir kenara atamayız. Çünkü analizi, bizim bir hata olarak ilan etmiş olduğumuz ego kavramı çerçevesine oturtanların, doktrinin ulaştığı bu noktanın reddinde ortaklaştıklarını saptayacağız ve Reich gibi kimileri de sözle anlatılamayan organik ifade arayışına girerek sözün ötesine geçme ilkesi üzerine kurulu bir araştırmayla çok uzaklara savrulmuşlardır. Zırhından kurtulan iki kurtçuğun üst üste binmesini bir model biçiminde kullanmış olduğu bunaltıcı şemayı *Karakter Analizi* adlı kitabında kullanmış ve ona göre analiz demek olan orgazmik tetiklenmeyi anlatmıştır.

Ölüm içgüdüğü kavramını sözle ilgili sorunlarla birleştiren derin ilişkiyi göstermiş olduğumuzda bu tür bir kombinezon oluşturmak kuşkusuz zihnin katı yapısı karşısında umut verici bir algıya kapılmamızı sağlayacaktır. Her ne kadar pek az hesaba katıyor olsak da ölüm içgüdüğü kavramı alaycı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır ve anlamı iki zıt kavramın birleşmesinde aranmaktadır. Bu içgüdü en yaygın anlamıyla yaşamsal bir işlevin yerine getirilmesi için yapılan bir davranış döngüsünü yöneten bir yasa olarak anlaşılmaktadır ve ölüm öncelikle yaşamın ortadan kalkması biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Oysa biyolojinin kıyısındaki Bichat'ın tanımıyla yaşam, homeostazı açıklayan bir yazıda bulabileceğimiz gibi en modern kavramlardan aşağı kalmayan bir tanımlamayla ölüme direnen kendi dengesi içinde işlev gören güçlerin birleşimidir. Tüm bunlar, bize, yaşam ve ölümün birbiriyle zıt kutuplar olarak ilişki içindeyken bunların ortasında yaşamın bir fenomen olarak ortaya çıktığını anlatır. Freud aslında biyolojik kavramlara atıf yaptığı

için otomatizm nitelemesi altında tanımladığı birbirine zıt yineleyici fenomenlerle ölüm içgüdüğü arasındaki uyum, bu noktadan itibaren zorluğa neden olmayacaktır.

Ancak herkes bunun biyolojiyle bir ilgisi olmadığını sezmektedir ve bizim aramızdaki sorun da buradan kaynaklanmaktadır. Bu terimlerin çoğumuzu duraklatan açık uyumsuzlukları, dikkatimizi diyalektik kavramıyla ilgili bilgisizliğimize yöneltmemize neden olabilir ve bu sayede sorunu klasik biçimde semantik olarak belirleyici biçimde ifade etmenin getirdiği zorluk aşılabılır: Ganj Nehri üzerindeki küçük bir köyde Hindu estetiği dilin tınlarının ikinci bir biçimini sergiler. Aslında bu kavrama, anlama nüfuz edebilmek için önümüze çıkan ilk yola sapmalı diyerek Freudyan eserlerdeki şiirsel olarak adlandırdığımız tınlarla yaklaşmamız gerekir ve bu, eserin doruk noktasında belirginleştirdiği diyalektik vurguların kökenini anlayabilmek için temel bir boyuttur. Örneğin Freud tıp mesleğine eğilimini Goethe'nin yaşamının talihsiz bir döneminde yazdığı ve bir arkadaşı tarafından bulunan ünlü "Hymne à la Nature"¹⁰⁰ şiirini dinlediğinde edindiğini anlatmıştır. Çünkü şiirde şair, varsayılan bir çocuğu kabullenişini kaleminin ucundan dökülen ilk kelimelerle ifade etmiştir.

Freud'un yaşamının diğer ucunda sonlanmış ya da belirsiz analiz üzerine yazdığı bir makalesinde, M. Ö. beşinci yüzyılda Empédocle d'Agrigente'ye ait iki ilkeyi çatışma üzerine geliştirdiği yeni kavramına referans olarak göstermiştir. Sokrat öncesi dönemde ortaya konulan bu ilkelere göre doğa ve zihnin ayrışmamışlığı, evrensel yaşamdaki değişimleri ortaya çıkaran nedendi.

Bu iki olay, *Haz İlkesinin Ötesinde* adlı eserde anımsatıldığı biçimde Platon tarafından anlatıldığı gibi çifte durum için bir mit olduğunu bize gösteren yeterli belirtilerdir. Bu mitin kayıtlı olduğu yargı kurallarını ortadan kaldırmadan modern insanın öznelliği içinde anlaşılması olanaksızdır. Terimleri birbirinden ayırmaya kalkanların bütünüyle yanlış anladıkları tekrarlama

100 "Doğaya Ağıt" ç. n.

otomatizminde olduğu gibi aktarım deneyiminde de hedef zamanın tarihselleştirilmesi dışında bir şey değildir ve ölüm içgüdüğü de öznenin tarihsel işlevinin sınırını göstermekten öte bir anlam taşımaz. Bu sınır ölümdür ancak yaşam vadesinin sonu gibi ya da öznenin deneyimsel kesinliği olarak değil ama Heidegger'in formülünde ortaya koymuş olduğu gibi "bütünüyle ona özgü, koşulsuz, aşılması olanaksız, kesin ve bu biçimde özne için belirsiz kalan bir olasılık" gibidir, biz bunu tarihselliği sayesinde tanımlanabilen özne olarak anlayalım.

Gerçekten de bu sınır, bu tarihselliğin tamamlanışı olarak her an mevcuttur. Bu sınır geçmişine kendine ait bir gerçek biçimi altında temsil eder. Bu ne varoluşun olmadığı fiziksel geçmiş demektir ne bellekte mükemmelliğiyle yer etmiş olan destansı bir geçmiş ne de geleceğinin güvencesi olan bir geçmiştir ama yinelemelerde altüst edilmiş bir geçmiştir. Philia¹⁰¹ ve Neikos¹⁰² ile birlikte evrensel çatışmada aracılığını üçlü bir yapıyı kullanarak gösteren öznellik, ölümü yoldaş edinir. Bu andan itibaren yineleyici oyunların nedenini anlamak için hükmü kalmamış bir ilkel mazoşizm kavramına gereksinim duymayacağı için öznellik ihmalkârlığın ustalığını ve simgenin doğuşunu kışkırtacaktır.

Freud'un dâhice bir sezgiyle bu görünmez kılma oyunlarına dikkatimizi çekmesi, arzunun insanlaştırılmasının gerçekleştirildiği anları ve çocuğun dünyaya gelişi sonrasında bu kez yeniden dile doğduğu anları anlayabilmemizi sağlamıştır.

Şimdi burada öznenin yalnızca yoksunluğunun olduğu anki hâlini üstlenerek onunla başa çıkma becerisi geliştirmediklerini ama yoksunluğunun olduğu yerde arzusunu ikinci bir güç konumuna yükselttiğini seziyoruz. Çünkü kendi var oluşlarının ve yok oluşlarının ileri görüşlü bir kışkırtıcılığında ortaya çıkışını ve ortadan kalkışını sağladığı nesneyi kendi eylemiyle yok eder. Kendisi kendisine ait bir nesne hâline gelebilmek için arzunun güçlerine ait olan alanı böylece olumsuzlar. Bu nesne apar topar

101 Sevgi. ç. n.

102 Uyumsuzluk. ç. n.

iki yalın nidanın simgesel çiftinde vücut bularak, kullanılan dilin onun asimilasyonuna senkronik bir yapı sunduğu dikotomik fonemlerin öznenin içinde diyakronik biçimde bütünleştiklerini ilan eder. Aynı zamanda çocuk kendi *Fort* ve *Da* nidalarında, dilin yaklaşık olarak yeniden üretimi için kullanmak üzere aldığı sesler aracılığıyla mekândaki somut söylem sisteminin içine girmeye başlar.

Fort! Da! Küçük insanın arzusu, tam olarak ona ait olan bir yalnızlığın içinde bir ötekinin, kendine hâkim olan bir *alter ego*'nun arzusu hâline gelmiştir ve bundan böyle arzu nesnesi onun kendi acısıdır. Bir yandan çocuk söylemin olumsuzlayıcılığına uyararak kendini gizlemesine yardımcı olan hayalî ya da hakiki bir muhataba sözlerini yöneltirken öte yandan uzak bir eda takınarak kendini arzusuna geri götürecektir kışkırtıcı tavrın arayışına girer. Böylece simge kendini “şey”in ölümü biçiminde gösterir ve bu ölüm, öznenin arzusunun sonsuza uzanmasına neden olacaktır.

İnsanlığın ayak izini gördüğümüz ilk simge mezardır ve ölümün temsili, insanın kendi tarihinde yaşam bulmasıyla ortaya çıkan tüm ilişkilerde kendini gösterir (her mezar, öznenin kendini köleleştirdiği bir ilişkinin gömülmesi bağlamında köleleşmiş kendiliğini de ölenle birlikte gömdüğü bir simgedir). Mademki bu yaşam biçimi öznenin özneye süregiden gelenekler yoluyla kayıp olmadan aktararak sürdürülebiliyor, kalıcı ve hakiki olan tek yaşam bu yaşamdır. Hiçbir anıt faninin görüntüsünü türe özgü tipin değişmezliğinden ayırt etmiyorken, özneyi ayırt eden bu yaşam biçiminin, türünün içinde kendini silikleştiren hayvandan aktarılmış yaşamı kat kat aşmış olduğunu göremek nasıl olanaklı oluyor? Soyun varsayımsal mutasyonlarını ayrı tutarsak insan öznel yaşantılarını bütünleştirebilmek için yine kendine dışarıdan bakmak durumundadır. Yaşamın ölüm geçişinin tutarsızlığı deneyimi dışında hiçbir şey, insanın bu geçiş deneyiminden edindiği çıkarımlar olmasaydı hiçbir şey, bir farenin diğerinden, bir atın diğerinden ayırt edilebilmesini

sağlayamayacağı gibi, insanlar arasındaki ayrımsızlık durumunu aşabilmemize izin vermezdi. Empedokles Etna'ya atladığı zaman, ölüm-için-varlığının bu Simgesel eylemini sonsuza dek insanlârın belleğine yerleştirmişti.

İnsanın özgürlüğü şu kurucu üçgende kayıtlıdır: Köleliğinin meyvelerinin tadına varabilmek (jouissance) için ölüm tehdidi nedeniyle ötekinin arzusuna uyma zorunluluğundan kaynaklanan feragat, insanın yaşamına değer veren nedenlere sahip olabilmek için hayatını gönüllü olarak adadığı kölelik ve galibiyetin insanlık dışı bir yalnızlığı doğurmasından dolayı efendilik zafetinin tehdit altına girmesiyle oluşan intihar eğiliminden vazgeçmek. Bu ölüm biçimlerinden üçüncüsü, arzunun âna özgü oluşu sayesinde söze dökülemeyen biçimine yeniden girerek inkâr yoluyla son bir zafer kazanmak üzere yaptığı yüce bir dönüştür. Ve buradan anlamı öğrenebilmemizi sağlar çünkü yadsımayla, olumsuzlamanın olumsuzlanmasıyla işimiz vardır. O, kesinlikle içgüdünün sapması değildir ama yaşamın umutsuz bir biçimdeki bu onaylanışı, ölüm içgüdüsünün en saf hâlini bulabileceğimiz biçimdir.

Ötekinin isteği olan bir isteğin içinde yer alarak kendini yitirmesinin dışında bir an için bile kendini tanımaktan aciz olan arzunun yerleştiği özneler arası ortamda özne, ötekinin kurallarını belirlediği bu özneler arası oyuna "Hayır" der. Özne tekinsiz yaşamını simgenin Eros'unun güzel vaatlerini taşıyan anlamlarına doğru sabırla çekerek gelecek vaat etmeyen bir lanetin yerine onu hâkim kılmak ister. Öznenin içinde sözel dizilim oyunlarından önce neyin yer aldığına ulaşmak ve simgelerin doğuşunun öncesinde ne olduğunu anlamak istediğimizde, bunu ölümden buluruz ki bu ölümden onun varoluşu tüm anlamını alır. Bu nedenle ötekiler için ancak ölüm arzusu olarak anlaşılabilir; eğer ötekiyle özdeşime girerse bunu, onu temel imgesine doğru metamorfoza sokup orada dondurarak yapar ve o ölümün gölgelerinin dışında hiçbir varlığı kendi kendine yaratamaz.

Diyelim ki bu ölümcül anlam, metafordan daha ötede ve bir yapıyı gösterecek biçimde sözün içinde, dilin dışında yer alan

bir merkez kuruyor. Bu yapı, canlının ve mekânının sınırlarını şemalaştırmak için çok severek kullandığımız küre ya da çemberle mekânsallaştırmadan farklı bir yapıdır. Daha çok, Simgesel mantığın topolojik biçimde bir halka gibi biçimlendirdiği ilişki grubuna karşılık gelir.

Ona sezgisel bir temsilci oluşturabilmek için yüzeysel bir alandan çok, çevresel dışsallığıyla merkezî dışsallığının aynı bölgeler olduklarını bize gösterebilen bir torusun üç boyutlu yapısını kullanmamız gerektiği anlaşılmaktadır. Torusun kullanıldığı şema, yalnızlığıyla baş başa iken, anlık arzusun canlı karmaşası içindeyken ya da ölüm-için-varlık'ını tam üstlenmişken, tüm bu durumların ortaya çıkardığı diyalektik döngüsellik süreci i sonsuz biçimde karşılamaya yeterli olacaktır.

Ancak burada sezgimiz diyalektiğin bireysel bir şey olmadığını bize anlatmaktadır ve analizin ne zaman sonlandığı sorusu, öznenin tatminini herhangi birinin tatmininde gerçekleştirdiği an olarak yanıtını bulur, yani bu her ikisinin de insani bir ödevde bir araya gelebilmeleri anlamına gelmektedir. Bu yüzyılda ortaya çıkan girişimler arasında psikanalistin işi belki diğerlerinden çok daha üsttedir çünkü o, orada bizzat kaygı içindeki insanla mutlak bilginin sahibi olan özne arasında aracılık etmektedir. Bu nedenle o uzun süreli ve hiç kesintiye uğramayan bir öznel çilecilik gerektirir çünkü eğitim analizinin sonlanması, öznenin bir analist olarak kendi pratiğine yönelmesinden kesinlikle ayrılmaz.

Kendi çağının öznellik sınırlarına ulaşamayan şeyleri bir kenara bırakmak gerekir. Kendini başkalarıyla Simgesel bir eyleme sokan diyalektik hakkında hiçbir şey bilmeyen biri, kendi varlığını nasıl başka birçok yaşamın eksenine hâline getirebilir? Babil'den beri süregiden zenginleşmeyi amaçlayan fırsatçı girişimciliğin kendi çağında hâlen etkisini sürdürerek onu içine çeken sarmalını iyi tanımalı ve dillerin uyumsuzluğu durumunda yorumlayıcı olarak rolünü iyi bilmelidir. Çevresinde dolanmaktan kurtulamadığımız evrenin cehalet karanlığını sürdüren şey, sonsuza kadar kalıcı olan odunun üstünde çürümeye yüz tutmuş bir yılan

gibi dikilen yaşamı görebilmek ayrıcalığını bize sağlayan mistik bakış açısıdır.

Bu eğilimleri, Freud'un biyolojik temele yönelik çalışmalarını yolundan saptırmak için kültürel etkenlere yönelişin belirtileri olarak değerlendirme çabalarına gülmeden geçemeyeceğiz. Biz burada size ne bir etkene bağlanan ne de diğerinden yola çıkarak oluşturulmuş bir doktrin üzerine vaaz vermeyeceğiz. Yapmaya çalıştığımız şey, basitçe dilin yapısından dolayı yanlış anlaşılan abeceyi yeniden anımsatmak ve size yeniden sözün unutulmuş olan b'sını b-a düzeyinde heceletmektir. Çünkü bir teknik birinden oluşup diğerinden etkisini elde ettiği iki unsurdan meydana geliyorsa ve siz bunların alanları ve işlevleriyle ilgili bilgi sahibi değilseniz hangi reçete size rehberlik edecektir?

Psikanalitik deneyim, insanı kendi imgesine büründüren fiilin insanda kendini nasıl dayattığını bir yasa biçiminde yenisinden ortaya koymuştur. Onun arzusuna Simgesel bir aracılık işlevi kazandırabilmek için dilin şiirsel işlevini kullanır. Sonunda etkisinin tüm gerçekliğinin sözün getirdiği ödülde yattığını anlamanızı sağlar; çünkü insan tüm gerçekliği ve bu gerçekliği sürdüren tüm eylemini bu ödül sayesinde edinir. Eğer sözün bu ödülünü tanımlayan bu alan eyleminizin bilginiz olarak yeterli bir duruma gelmesini sağlamak zorundaysa o sizin adanmışlığınız için de yeterli olacaktır. Çünkü o, insana ayrıcalıklı bir alan sunar.

Bhrad-âranyaka Upanishad'ın beşinci dersindeki ilk Brahmanâ'yı okuduğumuzda Devasların, erkeklerin ve Asurasların, Prajâpati'nin yanındaki çıraklıklarını tamamladıklarında ona şöyle yalvardıkları görülür: "Bizimle konuş." "Gök gürültüsü tanrısı Prajâpati, *Da* dedi. Beni işittiniz mi?" Ve Devaslar yanıtlarlar: "Bize şöyle demiştin: *Damyata*, kendinizi alt edin." -kutsal metin, üstün güçlerin sözün yasasına boyun eğdiğini söylemek istiyor.

"Gök gürültüsü tanrısı Prajâpati, *Da* dedi. Beni anladınız mı?" Ve adamlar yanıtlarlar: "Bize dedin ki: *Datta*, verin." -kutsal metin insanların kendilerini sözün ödülü sayesinde tanıyabildiğini söylemek istiyor.

“Gök gürültüsü tanrısı Prajâpati, *Da* dedi. Beni anladınız mı?” Ve Asuraslar yanıtlarlar: “Bize şöyle demiştin: *Dayadhvam*, merhametli olun.” -kutsal metin, daha aşağı güçlerin sözün yakarışında yankılandıklarını söylemek istiyor.

Metin sürer ve ilahi sesin kendini gök gürültüsü olarak duyurduğunu belirtir: Boyun eğme, ödül, merhamet. *Da dada*.

Çünkü Prajâpati herkese şunu söyler: “Beni anladınız.”

Psikanalizin Temel İlkeleri, entelektüel alandaki yoğun üretkenliği çok sayıda disiplinin yararlandığı zengin bir kaynak oluşturan Jacques Lacan'ın *Écrits* adlı kitabından çevrilmiş iki metni içeriyor. Türkçe'ye ilk kez çevrilen bu metinlerde, Lacan'ın psikanalize ilişkin kavram haritası kendiliğinden belirginleşiyor. Metinleri Fransızca aslından çeviren psikiyatrist ve psikanalist Mutluhan İzmir, yazdığı oylumlu giriş yazısında, Lacan psikanalizini, hem bir hekim hem de bir entelektüel olarak değerlendiriyor.

Bhrad-âranyaka Upanishad'ın beşinci dersindeki ilk *Brahmana*'yı okuduğumuzda Devasların, erkeklerin ve Asurasların, *Prajâpati*'nin yanındaki çıraklıklarını tamamladıklarında ona şöyle yalvardıkları görülür: "Bizimle konuş." "Gök gürültüsü tanrısı *Prajâpati*, Da dedi. Beni işittiniz mi?" Ve Devaslar yanıtlarlar: "Bize şöyle demiştin: *Damyata*, kendinizi alt edin." -kutsal metin, üstün güçlerin sözün yasasına boyun eğdiğini söylemek istiyor.

"Gök gürültüsü tanrısı *Prajâpati*, Da dedi. Beni anladınız mı?" Ve adamlar yanıtlarlar: "Bize dedin ki: *Datta*, verin." -kutsal metin insanların kendilerini sözün ödülü sayesinde tanıyabildiğini söylemek istiyor.

"Gök gürültüsü tanrısı *Prajâpati*, Da dedi. Beni anladınız mı?" Ve Asuraslar yanıtlarlar: "Bize şöyle demiştin: *Dayadhvam*, merhametli olun." -kutsal metin, daha aşağı güçlerin sözün yankarışında yankılandıklarını söylemek istiyor.

Metin sürer ve ilahi sesin kendini gök gürültüsü olarak duyurduğunu belirtir: Boyun eğme, ödül, merhamet. Da dada.

Çünkü *Prajâpati* herkese şunu söyler: "Beni anladınız."

